

EKNIZKY.SK

NA STATKU A V
CHALOUPCĚ

Vítězslav Hálek

NA STATKU A V CHALOUPCE

VÍTĚZSLAV HÁLEK

eknizky.sk

Na statku a v chaloupce by Vítězslav Hálek is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License, except where otherwise noted.

Obsah

I.	1
II.	11
III.	23
IV.	35
V.	47
VI.	61
VII.	73

I.

Na pravém břehu Vltavy, v těch místech vysokém a příkrém, stála osamělá, pustá chatrč. Z plavců, kteří dole plouli s vory, nevěděl nikdo, proč tam stojí, a z osadníků, kteří žili od ní opodál ve vesnicích, nevěděl to také nikdo.

Stála tam jako kříž v poli, o samotě, jako bouda. Jen že kříž mívá svůj význam, chatrč ho neměla; bouda mívá účel, chatrč ho neměla.

Kdybychom se koho z vesničanův ptali, kdo že tam tu chatrč postavil, usmál by se; kdož to mohl býti! Celá ta chatrč byla k smíchu — a vesničan by řekl: „Šlaka, jak se tam jen dostala!“ A kdybychom se ptali, nač tam stojí, rovněž by se každý usmál; nač tam může stát! „Ani za peníze bych tam nechtěl býti přes noc, neřkuli abych tam chtěl bydlet,“ řekl by.

O původu jejím tedy nevěděli; věděli pouze, že tam stála. Účel také neznali; věděli, že byla vždycky prázdná. Takové osamělé stavení, které není obydleno a k ničemu není, jest k smíchu; ale bývá i děsné. Lidé v skutku té chatrči se smáli a děsili se jí.

K smíchu byla. Stará, vetchá, shrbená a skoro kolíbabá. Kdyby obživla a vstala, mohla by býti hadrnicí. Ani jeden šindel nebyl na pravém místě, ani jeden snopek dobře připevněn. Všecko na ní jakoby se potácelo opilé: zdi se potácely, střecha vejskala. V oknech nebylo skla, jen něco střepeň. Samá díra byla a samá záplata; a samá díra a samá záplata budí jen posměch.

Živlové si chatrč podávali, jako nezbedové sešlého člověka.

Ani jediný vítr neběžel okolo, aby se na ni neutrh' a neseškubnul s ní šindel aneb snopek, aneb nezkřivil jí komín, aneb dvěře nenačechral — něco jí musil udělat. Každý liják, každá bouřka, která táhla tudy, zasadila jí nějakou do hlavy, do boku, do zad, zrovna jako nezbedové otrhancům. Živlové ji měli za terč; nechťeli ji ale zničit, za to jim nestála. Škádlit ji chtěli, činit ji směšnou.

Chatrč ta nesla na sobě stopy všech surovostí přírody. Byla potlučená, oškubaná, sem a tam nahnutá, rozviklaná, a cokoliv ještě toho druhu chcete.

Lidé z okolních vesnic ji brali někdy za měřítko síly živlův, ale ne právem. Sílu větru měřili dle toho, mnoho-li „chaloupce“ uškubnul, bouří, mnoho-li s ní smetla. Smáli se jí, když to vyměřili, neboť vítr i bouře, ač neměly téměř co by s ní smetly, neušetřily jí přece nikdy; dostala, jak

2 Na statku a v chaloupce

říkáme, od nich všechno z první ruky. A když býval vítr tak prudký, ze lidí doma se křížovali a zapalovali hromničné svíčky, vzpomínali si též na „chaloupku“ a říkali: „Co pak asi z chaloupky do rána zbude?“ Ale zbylo z ní vždycky, a proto byla k smíchu.

Také bývala okolním lidem pořekadlem. Když uviděli „pořádného“ chudáka, říkali: „Ten pochází z chaloupky.“ Když se ve statku hlásil ženich, který neměl jmění, říkali: „Je z chaloupky a chce, abych mu dal dceru.“ Když synové ze statku utráceli u muzik, říkali otcové: „Přivedete to na chaloupku.“ A když někdo prohosподаřil, říkali: „Líbila se mu vyhlídka z chaloupky; projel kvůli ní statek.“

Byla tedy k smíchu, a byla také děsná. Lidé se jí vyhýbali, jakoby byla pomníkem neštěstí. Již když matky dětem vypravovaly pohádky a dovedly nit až k pusté chaloupce v lese: vždy ji připodobňovaly chatrči na břehu, a tak již od maličkosti děti se jí bály, že i když se jí smály, vždy při tom cosi v duši pocítily, že se nemohly smáti od srdce.

Chaloupka nevábila nikoho a děsila každého. Však neměla, co by vábilo. Nebylo u ní keříčku, ani mechu, ani trávy. V oknech pavučina, uvnitř prázno. Vše vypadalo jako mrtvola, jako kostlivec. Laškovka v ní nehnízдила, ale večer lítal kolem ní netopýr.

Člověk by myslel: kdybych vedle ní kejchnul, sesula by se. Ale zatím, jak víme, ani při nejprudším větru nesesula se, a to bylo též jaksí děsné, aspoň mnoho podivné, a žádná obec by se byla neodhodlala k tomu, aby ji dala zbořiti.

Chaloupka ta vlastně nepřináležela do žádné obce; byla všem obcím na očích, ale žádná nehlásila se k ní. K čemu by se hlásily: o práznou boudu, o cosi, čím matky strašily děti, tak že děti hned umlkaly? Byla z nich jako vyděděna; pořádné domy nechtěly by ji mít vedle sebe, proto musila státi tam bez ochrany, bez společnosti, ve větru, dešti a vedru. Otrhanci také nikdo neřekne: „Pojď dál!“ a stavení jsou jako lidé.

Také úřadové nechali chatrč na pokoji. Ani za skryš nemohla býti dobra, tuláka by v ní jistě nehledali. Úřední dráb aneb později žandarm jedva že někdy rozbitým oknem se podíval do vnitř; vidě pusté šero, odešel dále. Kdyby ho byl přepadl na cestě dešť, do chaloupky by jistě nevešel; raději by promokl a šel dále, až by došel do nejbližší vesnice. Ani na prahu jejím by sobě neodpočinul, neřkuli uvnitř.

A tak chaloupka ta byla a nebyla.

Ostatně výhled od ní byl velmi krásný. Stála na samém pokraji vysokého břehu, jakoby se byla rozběhla a chtěla řeku přeskočit: v tom chtění ale zůstala vězet. Pod ní bylo vidět hladinu Vltavy: lidé plouli na vorech, na lodích a křičeli a zpívali. Vltava v pravo i v levo se zatáčela jako maďarské kníry. Přes řeku litaly lašťovky na druhý břeh a ten byl stromovým ošacen; byl zelený jako myslivec.

Kdo by si tu práci vzal a usedl na prahu, byl by se výhledem potěšil. Bylo vidět daleko, na mnoho vesnic, na silnice a cesty; bylo vidět odtud množství polí, lesů, zahrad, luk. Ale nevzal si nikdo tu práci; kdož pak si sedne s otrhancem k vůli výhledu.

Z dola, z řeky bylo „chaloupku“ vidět dobře, a nepřeloupl kolem plavec, aby se jí neposmál aneb aspoň na ni se neušklíbnul. Každý plavecký výrostek brousil si o ni vtip a škubal ji slovem tak jako živlové skutkem.

I ze všech okolních vesnic ji bylo vidět a přece byla jako na poušti. Všem byla na očích a přece jako ztracená. Nemusíme tedy zabíhati pro osamotnělost do dalekých pustin; často ji máme vedle sebe, ani se jí nenadějeme, a to snad proto, že jest nám tak na očích.

Pojednou měla „chaloupka“ obyvatele.

To bylo podivné, neslýchané. Ani nejstarší lidé cos podobného nepamatovali, ani žádná pověst o tom nekolovala. Pojednou se v ní objevil a byl tam. Vystoupil z ní jako hlídač z boudy, když se ho nikdo nenadál. Nikdo se ho nezeptal, odkud a co. Byl tu a báli se ho. Snad že chtěl trestati úsměšky chaloupce činěné, proto se báli ještě víc.

Byl to muž asi čtyřicátník, černých vlasů i vousů, černých očí a snad i černé duše. Byl zamračený a když se podíval, jakoby udeřil. Kdo ho jednou potkal, chránil se, aby ho potkal podruhé.

Také by se byl nikdo neopovážil, ho stopovat. Když přicházel k chaloupce, vždy podíval se, než vešel, na vše strany, a již tím pohledem by každého zapudil. Pak odvázal psa, řekl mu něco, a tu by se měl, kdo by se přiblížil! Jestli že se kdo odvážil, ho stopovat, zůstal hezky na vzdálenost stát jako vrána, když ucítí prach. Někdy děti za ním se rozběhly: ale když se poohledl, rozplášily se jako vrabci, když mezi ně padne kámen.

Děsnost té chaloupky snad se vtělila v tohoto člověka, jenž v ní bydlel. Chaloupka se svými vlastnostmi oživla: mohla se bránit i činiti útok. Lidé tedy přenesli děsnost chaloupky na jejího obyvatele a shodlo se to. Báli se jí mnohem víc a vyhýbali se jí ještě víc.

4 Na statku a v chaloupce

Sousedé z vesnic brali pak na poradu, musejí-li toho obyvatele tam trpět. Ale z porady vyšlo na jevo, že nikomu neubližuje, aniž komu čeho zkřivil; odporem že snad by ho teprva podráždili, a že jest lépe nepodrážditi ho. Tedy ho trpět musili.

Pak bylo lidem patrnó, tu že na střeše přibyl nový došek, tu že komín se narovnal, tu nějaká díra že se zaplácla. Chaloupka nabývala strakatiny všech barev, dostávala záplaty na záplaty a tím přece zas jaksi byla směšna. Nutila se do něčeho, co jí dobře nešlo ani neslušelo; stará nutila se do mladých písniček a to bylo směšné.

Tu se také zdálo lidem, že ten nenadálý obyvateľ jest snad starostlivý člověk. Vždyť spravuje a upevňuje tu drchotinu, a to leckdos nedělá ve vesnici, kde ještě vidět do střešů díry od posledního větru. Tu by byli vesničaná chvílemi skoro jako si přáli, aby se jim trochu přiblížil a povídal: zvědavost jejich skoro na něho kývala.

Neznali, čím se zaměstnává, a to by rádi byli věděli. Neboť že od kapitálu není živ, toť bylo jasno. O jméno jeho nestáli, neboť vidouce ho zasmušilým a jako nějakým plotem ohrazeným, pojmenovali jej sami, a tak i my jej jmenovati budem, ač to není jeho pravé jméno, a snad také docela nevyjadřuje to, co si vesničaná při tom mysli. Říkali mu Sejc.

Sejc měl hochá asi desítiletého a ten s ním někdy vycházel. Když přišli poprvé do vesnice a hoch tam uviděl děti, přimísil se na odskok k nim a měřil se s nimi okem; k slovům to nedošlo. Otec zpozorovav, kam hoch se přimísil, zvolal: „Jíro!“ a Jíra byl hned zase za ním, jakoby byl zavolal na ohaře. Když přišli podruhé do vesnice, volaly děti samy jednohlasně „Jíro!“ a Jíra k nim přiskočil na slovo.

„Máte to u vás hezky?“ ptaly se děti.

„My se nikoho nebojíme,“ řekl Jíra, ale v tom zavolal již otec a hoch musil za ním.

Mládeží se dostalo domů: že se Sejc a jeho Jíra nikoho nebojí.

Když šli potřetí skrze vesnici, Jíra k hochům přiskočiv pravil: „Chcete se mnou do křížku?“ Nechtěl nikdo, byli přesvědčeni, že se nikoho nebojí, neboť jim ukázal pěsti. A tu na něho opět otec tak zprudka, že až sebou trhnul.

Jednou z večera šel Sejc s puškou a hoch šel s ním. Ve vesnici se ptali Jíry, kam jdou. „Na toho, kdo se bojí,“ odpověděl a tím řekl velmi mnoho.

Báli se všickni, mohl si tedy vybrati každého z nich. Zatím ale šli na zajíce, a to bylo to, jak řekl Jíra: že jdou na toho, kdo se bojí.

Nyní věděli, že Sejc ve svém zaměstnání jest také pytlákem, a byl on výhradně pytlákem. Nedělal z toho tajnost, ale jak víme, nepovídal to také nikomu. Trochu toho pytláctví mu ostatně nebrali za zlé; i kdyby byli věděli, že jest jen pytlákem, nevytýkali mu to. „Což jest zajíc pánův?“ říkali. „Žije z našich polí,“ dokládali jiní, „pánům zbude dost.“ Možná, že tato slova nebyla po zákonu, ale mluvili je.

Kdo by byl Sejce stopoval, byl by uviděl, kterak za svítání v jistý čas a na jisté místo na loďku odnáší zvěř, s loďkařem že se umlouvá, od něho že přijímá peníze a loďkař že odváží kořist. Někdy ta kořist dostala se také jen do chaloupky; kdo by byl stopoval až sem, byl by ucítil vůni zvířecího masa a byl by řekl: „Pane, však se jim nevede tak zle.“

Krajínu a „příčiny“ Sejc nad pomyšlení brzy seznal. Chodíval s puškou jen na jisto, jakoby se byl na jistém místě se zajícem objednal. Když potřeboval vysokou, přišla mu také. Stopy kterékoli zvěře znal jakoby to byla stopa jeho vlastní. Tudy to šlo, tam bude pelech, tam vyskočí — a vše jako když si to vypočítá. Co neviděl, cítil a čich mu byl druhým zrakem.

Když lidé již tolik o něm věděli, mnoho-li jsme tuto pověděli, bylo jim, jakoby jméno Sejc mu přináleželo větším právem.

Jinak nevěděli nic určitého. Nikdy ještě s nikým nepromluvil, do žádné schůze nedošel. Ani do kostela nechodil, a věru že se nezdál proto býti větším rouhačem. Kdyby ho byli uviděli v kostele, byl by jim zajisté na pohoršení, neboť v jeho tváři bylo jen rouhání. Ani modlitbám jeho by byli nevěřili; snad by ho i byli od modlení odehnali jako člověka, který znesvěcuje každým slovem. A tu se jim chvílemi zase zdálo, že ten člověk musí míti strašné věci na svědomí. „Nechtěl bych v jeho kůži vězet,“ říkali, „a po smrti za něho odpovídat.“

Že Jíru také neposýlal do kostela, rozumí se. Do školy ho však také neposýlal. Snad by s ním ani ve škole nechtěli sedět; a nač o to se dožebrávat! Učil hocha sám, aby uměl i čísti i psáti, ale hlavně aby uměl dostačiti sobě, neboť říkal, to že jest nejlepší písmo i čtení.

Zaběhl-li však Jíra přece sám do vesnice mezi děti, neplísnil ho, když se vrátil; stavěl se jakoby o tom nevěděl. Kdož také by mohl utlumiti v dítěti pud, aspoň dívati se na děti stejného věku, třebať s nimi obcovati nesměl? Jíra si někdy odběhl, jakoby se mu zastesklo, a když se vrátil, býval

6 Na statku a v chaloupce

čipernější. To snad starý měl v úmyslu. Viděl, že hoch po odběhnutí býval jako z lázně; neplísnil ho tedy, snad mu to i přál.

Pravili jsme, že hoch neposýlal do školy, ale za to bral ho do školy k sobě a s sebou. Říkával mu: „Oči a sluch jsou věci nejvzácnější. Uměj vždy vidět a slyšet, a dost umíš. Lidé s očima bývají slepí a s ušima hlší. Co tu věcí, na něž neumějí se dívat, co tu zvuků, jež neumějí slyšet! Vše, co jest kolem tebe, rozpráví k tobě buď tím, že to vidíš, buď tím, že to slyšíš. Viděním roste tvůj duch, slyšením stává se sličným. Velkost bez sličnosti jest nestvůra, jen sličná velkost jest skutečná velkost. Pohleď a pamatuj si, jak co vzniká, jak to roste a jak dozrává, a poznáš, k čemu to jest. Nauč se slyšeti, jak tvorové mluví, a porozumíš, co na tobě chtějí. A co chtějí, dej jim. Tráva, která kloní se vadnouc, praví ti: zalej mne. Když na toto vyzvání poslecheš, vzchopí se, zazelená se, a to znamená: „děkuju ti“, a ty se těš z její barvy a z jejího rostu. Vidíš-li ptáka úzkostlivě poletovati kolem jednoho místa, praví ti: „Nepřibližuj se, mám tam hnízdo, mám v něm mladé; mladí jsou hladoví, já jim nesu potravu, kdybys tu stál, já bych k nim nemohl.“ Ty tedy poodejdi, a až pták vyletí s mláďaty a počne propěvovat, pak poslouchej; to děkují tobě. Nemysli, že zvíře nemá paměť pro to, co jemu učiníš. Ublíž mu, bude se ti vyhýbati, buď mu upřímným, sblíží se ti. U zvířat a u rostlin není klamu, tyť žijí věčným zákonem; jen člověk má zvuči a ta jej smete někdy i pod zvíře. Věčný zákon každý tvor nese v sobě; v jádru jest strom, v stromu květ, list, ovoce. Rozšlápněš-li svévolně jádro, zašlápnul jsi květ, ovoce, listí, a hoden bys byl, abys na stromě visel. Prosí-li tě člověk, pomoz mu; prosí-li tě bylina aneb zvíře, a ty nepomůžeš, jsi lotr. Jen člověk uzavírá svůj nadbytek. Strom má-li dostatek, sám ti kyne: pojď a pochutnej si, pojď a odpočiň si. Jen člověk plaší, strom neplaší. Až tě lidé budou honit, jdi do lesů, lesy tě přijmou. Jestli stromu zbytečně ulomíš větev, zbude tam rána a ta krvácí také. Vše na světě má účel; maříš-li jej, lotr jsi, napomaháš-li mu, jsi víc než svatý. Kniha boží jest všude rozevřena; blázni myslí, že ji mohou nositi pod paždím. Uměj viděti a slyšeti, a srdce hned ti poví, zdali jsi porozuměl. Vše jest pro naši radost; kazíš-li ji, jsi lotr, zvětšuješ-li ji, jsi víc než svatý, neboť to pravé a jedině podobenství boží.“

Na tyto řeči obyčejně mluvil Jíra: „Tolik co já, neví žádný hoch ve vsi.“ A tu se otec usmál; bývalť to jediný jeho úsměv.

A pak vypravoval syn, co dnes viděl. „Křepelky „pod mezí“ už se počaly klovat, křepelky „u mezníku“ (názvy ty dával Jíra sám) budou se klovat a

týden. Stehlíci „v trnkách“ mají dnes čtvrté vajíčko; vím o trojích stehlících: v trnkách, a o dvojích „v hlohu“. Na pastvě nedaleko „bodláčí“ v zemi má hnízdo střízlík, vajíčka malinká, hnízdo velké. Střízlíci platí, bude jich tam pět, za dvě neděle je přinesu. V „starém dubě“ u lesa jsou dvě hnízda. V jednom vyhnílem suku jsou krutihlavi, již opeření, brzy vylítnou; v díře na jiné straně o něco výše jsou datlíci ještě ve vejcích.“

„Ty tam necháš!“ vskočil mu otec přísně do řeči.

„Nechám. Mohl bych dostat od hochů ve vsi stříbrný pětník za každé hnízdo, o kterém, bych pověděl, a za datlí hnízdo dva pětníky. Ale žádný neví a já nepovím, ale vím ještě o trojích datlích, o dvojích slavících, o dvojích drozdech.“

Pak se Jíra na chvilku zamlčel a řekl se zvláštní živostí: „Tatínku, pod naší řimsou jsou lašťovky.“

Otec se usmál a s jakýmsi úšklebem opakoval: „pod naší!“

„Já vím, jak dělá lašťovka hnízdo! já zrovna takové ždíbce hlíny zdělal a lepil jeden k druhému — já dobře vím, odkud vzít hlínu a jak a čím ji zadělat. Ždíbec po ždíbci, a já jim vystavěl hnízdo celé i s otvorem. Jeden párek tu poletoval a já dával pozor, jestli půjde do mého hnízda. Ale nešel. Vystavěl si jiné zrovna vedle, abych mohl viděti, čím jedno od druhého se liší. Však uvidíš, že ještě jedno nyní vystavím, a to žádná lašťovka nerozezná. A jestli rozezná letos, na přes rok se mi v něm usadí.“

„Jen ji pozvi,“ ušklíbnul se otec.

„Dnes jsem seděl na staré hrušce a stíhal zajíce; vím o třech peleších — mají mladé pány.“

Otec totiž říkal mláďatům zaječím „mladí páni“.

„Teď ať je neplašíš,“ prohodil otec.

„Neplaším, vím, že bych je zahnal.“ —

Takž bychom byli dnes poněkud nahledli též do chaloupky, vlastně spíše do jejich obyvatelův. Otec vybízela hochův mladý zrak a sluch, aby uměl viděti a slyšeti; hoch právě skládá účty za jeden den. Zejtřejší rozpravu můžeme si doplniti sami. Co změn se může přihoditi při všech těch jmenovaných tvorech za jediný den, o tom povídal Jíra dne příštího. Každý den musil každou změnu pozorovat; musil růsti s rostoucími těmi malými tvory: on opravdu pozoroval a rostl s nimi.

Dle všeho vidíme, že uvnitř, v nich, nebylo tak děsno, jak se na pohled

8 Na statku a v chaloupce

zdálo. Snad že se tou děsností jen hradili; snad jim byla nutnou co přístřeší i co zbraň, kdož to ví. Aneb že snad sami sobě ještě nepověděli to pravé.

Avšak dosti o tom; neboť tito dva obyvatelé, jak z nenadálí byli do chaloupky přišli, tak z ní opět náhle zmizeli, jako když z ní zhasnou.

Jednoho večera totiž vzal Sejc pušku na ramena a zastavil se v přemýšlení. Jíra dával pozor jako ohar, zdali mu pokyne, aby šel s ním. Sejc stál jako socha a za hodnou chvíli řekl, jakoby hochovu rozjímání rozuměl: „Na to ještě nestačíš, je to těžká práce. Zůstaneš na noc doma. Aby ti nebylo smutno, vem si kudlu a dřevo — ráno se podívám, cos dovedl.“

Pak vyšel z chaloupky, odvázal psa, a Jíra v šeru viděl, že jde k lesům.

Jíra byl sám; zapálil si louč, vzal kudlu a dřevo a počal přemýšlet, co z toho dřeva bude. Nejprve myslil, že pták, ale pak mu bylo, ptáků že se nařezal již dosti, že by tedy mohlo z něho býti něco jiného. Ale co? Nepokusil se ještě leč o ptáky, co tedy jiného? Tu mu začaly rozličné tvary mihati se v mysli. Zajíc, pes, ovce, strom i člověk — vše se mu pletlo, vše měnilo se jedno v druhé a Jíra nemohl ničeho zachytiti určitě. Bylo toho celý svět, co jej vyzývalo, a že toho bylo tolik, Jíra se cítil jako slabec. Pak podíval se na dřevo, na kudlu, vše bylo jako dřív a Jíra se cítil unaven. Zdálo se mu, že nic nesvede, ač jinak mu bylo zase, že dnes pracoval příliš mnoho. Na dřevě sice tu práci nebylo vidět, ale mysl jeho pracovala, v mysli měl mnohé hotové. Pak se opět podíval na dřevo a na kudlu, zabodl kudlu do dřeva a odložil je.

Louče nějak pomalu plály a jaksi divně praskaly. Někdy bylo Jírovi, jakoby cos prasklo mimo louč, tak že se ohlížel. Zář v světnici byla ruda; těžký dým z louče zvolna se nesl k stropu, a když za tím dýmem patřil, bylo mu, jakoby v něm viděl ty postavy, o nichž přemýšlel, když měl v ruce dřevo a kudlu. Viděl v dýmu zajíce, psa, ovci, strom, člověka. Najednou louč prskla, světnice jakoby zamhouřila své oči! Jíra opět se ohlédnul a tu mu bylo, jakoby v okně uviděl zajiskřit se oči. Hoch nebyl bázlivý, neboť nejmenší známku bázně byl by mu starý Sejc na dlouho vytloukl z těla; ale když uviděl ty oči se zajiskřit, zachvěl se. Bylo mu v síni teskno a byl by nejraději vyběhl ven, k lesům, za otcem.

Poopravil louč, že hořela zas pravidelně, podíval se k oknu a ničeho více neviděl.

Ale byl jako vyplašen. Počal se báti, aby mu nevyšly louče, a když viděl,

že jich není valná zásoba, vytáhl kudlu z nabodnutého dřeva a počal řezati louče. Pak opět zabodl kudlu na dřívější místo.

Čas se mu zdál nesmírně dlouhý; jakoby již celá noc měla býti za ním a mělo býti ráno. Co otec odešel, zdálo se mu býti již dávno a počal si přát, aby tu byl. To ho zas přivedlo na otcův rozkaz, aby si kudlou a dřevem čas krátil, vzal tedy kudlu a dřevo, ale zase nevěděl co s tím. Zdálo se mu, že z toho dřeva může býti vše, co si myslil, ba mnohem více. Konečně bylo mu, jakoby měl z něho vyřezati psa, a sice jejich psa, který býval uvázan u chaloupky. Představoval si ho živě, jakby stál u něho, a počal řezati.

Dobře si představoval, ale špatně řezal; nemohl se zbaviti jakési tíže na očích, na prsou, na rukou — celá chaloupka počala ho tížiti. Podíval se opět k oknu — ty oči opět tam. Vyskočil jako ušknutý, skočil k oknu — pes jejich škrábal se na ně, škrábal po okně a počal štěkati; šla ze všeho hrůza. Jíra vyběhl ven, pes byl sám.

To bylo zlé znamení; pes nikdy nepřišel sám. A Jíra viděl v něm cosi, čeho se zděsil, slyšel z jeho štěkotu cosi, čemu tušením vyrozuměl na vlas. Vždyť ho byl otec učil s takou péčí, aby uměl vidět a slyšet!

Nebylo pochyby: pes ho zval za sebou, běžel před ním k lesu a Jíra šel za ním. Běžel spíše, co mu stačily nohy, a pes běžel tím rychleji před Jírou, čím více namáhal se Jíra k spěchu.

Noc byla jasná, měsíc stál v úplňku, běželi jako za dne. V lese křoví nebylo jim křovím, kámen nebyl kamenem, houština nebyla houštinou — přes vše a skrze vše běželi rovnou cestou.

Byli uprostřed lesa a přišli k mýtině, která byla mezi vysokými buky; tam se pes zastavil u hromady listí a počal v něm hrabat. Jíra pln předtuchy hrábnul do listí oběma rukama a nahmatal tuhé tělo. Dál nehral; pokleknul vedle hromady a počal usedavě štkáti, nemluvě jinak ani slova. Pes lehl si u nohou a sotva dýchal. Pak bylo Jírovi, jakoby se mu mělo srdce utrhnout, a tu počal vzlykati tak, že až by byl pohnul kamenem. V tom pak jal se rychle odhrabávati listí, a na měsíčné záři objevila se mrtvá tvář jeho otce, brzy pak ostatní tělo.

Jíra v největším štkání volal: „Tatínku, můj tatínku!“ a vrhl se na otcovu tvář, zulíbal ji a pak opět nahlas plakal. Pes ho v tom doprovázel jako Meluzina.

Pak jeho bolest dostala také zrak; viděl, že otec dokrvácel z prsou, že nemá pušku. Viděl, co se stalo. Myslivci dopadli pytláka, zastřelili ho,

10 Na statku a v chaloupce

zahrabali listím, odešli s puškou beze svědků — a bylo po všem. Snad ho dopadli náhodou, snad si na něho počíhali.

Jíra seděl u mrtvolu otcovy až do rána; chvílemi nahlas plakal, chvílemi byl tichý, a pes díval se na něho, aby věděl, co má dělat sám. Ráno se porozhlédl a uviděl na blízku vlastní jejich motyku, kterou asi otec vzal s sebou, aby si vykopal jámu na pohodlné číhání. Však počátek té jámy uviděl u motyky. Vzal motyku, kopal a kopáním prodloužil jámu, kterou otec sám si byl nakopal; syn nyní měnil ji v hrob, a pes hrabaje nohama mu pomáhal. Pak vzal mrtvolu otce, jak dalece byl s to, a zatáhl ji do tohoto hrobu, beze svědků, bez kněze, a posvětil hrob i mrtvolu svými slzami. Hoch i pes naříkali opět, pak Jíra zahrabal jámu. Na to si sedl u hrobu, pes k němu a byli tiši. V tom Jíra uviděl, že v kvapu vzal s sebou i kudlu i dřevo; v noci nevěděl co s tím, nyní to věděl. Ani zajíce, ani psa, ani ovci, ani strom, ani člověka; vyřezal ze dřeva kříž, do večera byl s tím hotov a pak jej zasadil na otcův hrob.

Večer ještě nasbíral na hrob všelijakou lesní zeleň a květ, pokropil to z blízké stružky, poklekl a zaplakal a pak řekl k psu: „Pojďme.“

Šli k chaloupce, ale nevešli do ní. Spali před ní, neboť Jírovi bylo, že by v chaloupce v noci viděl samé oči. Ráno vešel do chaloupky, vzal si některé drobnosti do kapsy a do malého vaku a řekl k psovi: „Vořechu, musíme do světa.“

Pes porozuměl, šli do světa.

A od té chvíle zůstala chaloupka zase na čisto prázna, zůstala k smíchu a děsna jako bývala dříve.

II.

Svět, do něhož Jíra se pustil, nebyl veliký. Do blízkých vesnic, jejichž mladým obyvatelům druhdy pohrozil, že se nikoho z nich nebojí, nešel; zdálo se mu, nyní sám že se bojí každého a že by se před každým měl dáti na útěk, aneb aspoň každému se vyhnout. Báł se, aby se s kým nesetkal, by nebyl donucen povídati, co se stalo; a jakž by se byli lidé mohli ptáti na cos jiného leč na to, co celé srdce jeho schvátilo — na smrt otcovu? Báł se lidí, jakoby sám byl smrt tu zavinil.

Šel tedy do světa a šel zrovna zase k hrobu otcovu do lesa. Tam více neplakal, ale hleděl kolem sebe; viděl tu státi do kola buky jako velkou živou hradbu, v té padl otec. Pak rozhlížel se, v kterou stranu má se dáti, bezpochyby proto, aby našel cestu zpět, kdyby se mu zachtělo zase k tomuto hrobu. Bylo mu, jakoby odtud byl východ na všechny strany, a duch otcův měl mu poraditi, v kterou. „Uměj vždy vidět a slyšet,“ rozprávěl ten duch v jeho paměti, a Jíra rozhlížel se a naslouchal, jakoby se mu musilo něco zjevití. Ovšem nezjevilo se; Jíra se vzchopil a šel rovnou cestou dál, jakoby od chaloupky přes otcův hrob táhl rovnou čáru.

Nyní vyměnili si s Vořechem úlohu; až sem ho vedl Vořech, včera v noci i dnes ráno — nyní musil Jíra napřed a Vořech kráčel v pozadí se sklopenou hlavou, očuchávaje, jakoby si zapisoval ve svou paměť. Šli pomalu lesem, někdy krokem nejistým a někdy bylo Jírovi, jakoby se měl vrátit. Někdy si usedl a přemýšlel. Bylo mu, jakoby se měl někoho ptát, ale nebylo tu člověka, jehož by se optal. Jediný člověk byl tu on sám, musil se ptáti sebe, ale ničeho nevěděl. Bylo mu těžko a smutno; i les počínal jej děsit, byl mu úzkým, jako za oné noci chaloupka.

Co dnes v lese se dělo, pro to neměl oka ani sluchu. Dnes by byl nedovedl vypravovati o datlích a krutihlavech, ač jich lítalo kolem něho a klepali do dřev jako posedlí. A přece mu cosi podobného se vynořilo v mysli, jakoby o tom měl vypravovati. Všecka ta malá hnízdečka „pod mezí“, „u mezníku“, „v trnkách“, „u bodláčí“ a jiná a jiná, jakoby náhle hnala útokem na jeho srdce, že tak z nenadání je opouští: volala ho nazpět. Chvillemi nevěděl, co počítí. Bylo mu, jakoby šel do jisté nemoci; tak si vše

12 Na statku a v chaloupce

to zamiloval, a tak byl o vše oloupen. Kdyby měl otce, vše by si zase našel; s otcem vše to ztratil.

Šli dál, došli až z lesa; a když byli na pokraji, bylo již pozdě odpoledne, chtělo se míti k večeru. Jíra uviděl asi čtvrt hodiny od lesa vesnici, a že byla nejbliž, zaměřil k ní. Z některých komínů vystupoval kouř, a tu teprva hoch pocítil, že má hlad. Od onoho večera ničeho nepojedl a nevzpomněl si dosud na to; nyní se vědomí to na něho hrnulo, ne jakoby slovy, ale jako nadávkami.

Pospíšil si, Vořech spěchal za ním.

Ve vesnici uprostřed byl rybník jako náves; kolem rybníku, asi třicet kroků opodál něho, stály statky; odtud mohl vraty nahlédnouti do každého statku. Skoro před každým byla kamenná lávka, tak že by si mohl i pohodlně usednout.

Tu před statkem, jenž stál právě uprostřed vesnice, Jíra se zarazil. Na lávce sedělo děvčátko a jedlo krajíc chleba, namazaný máslem. Jírovi bylo, jakoby nesměl odtud dále. Vše ho zarazilo, vše ho drželo, jakoby zkameněl. Chléb mu připomenul nyní hlad tou měrou, že ho zabolet.

Děvčátko si Jíry zprvu hrubě nevšímalo; bylo to as cosi obyčejného, že šel okolo lávky některý kluk s psem. Ani toho valně si nevšimlo, že hoch zůstal stát.

Pojednou dal se Jíra do hlasitého pláče, a tu holčička pohledla na něho.

Holčičce na Jíru hledící také vyhrkly slzy, ale že neměla příčinu, plakala méně, kdežto Jíra štkal a vzlykal.

„Co pláčeš?“ ptalo se děvčátko za chvíli.

Jíra na místo odpovědi zaplakal ještě hlasitěji.

„Co pláčeš? Máš proč?“ ptala se opět holčička a slzy její byly již také pláčem.

„Mám hlad,“ řekl Jíra, a v tom mu bylo, jako by měl na sobě kámen.

„Když máš hlad, tu jez,“ řekla holčička, dala mu ostatní svůj chléb a nyní jakoby čekala, má-li sama ještě dále plakat aneb se dát do smíchu. Byla na rozhraní i mezi smíchem i mezi pláčem.

Kdyby tato nepatrná scéna byla měla svědka, svědek ten by se byl musil dáti do smíchu. Rozumný člověk nakazí se smíchem, dítě i bez příčiny nakazí se pláčem. A holčička plakala ne z nutnosti pohnuté dušičky, nýbrž proto, že pláč Jírův z nenadání uhodil jí o sluch a o zrak a v ní nevědomky ozvalo se totéž. Nyní, když dala mu krajíc chleba a odstranila příčinu pláče,

čekala; nevěděla, bude-li spokojen aneb opět plakat, a tím také nevěděla, co bude dělat sama.

Jíra přestal plakat; chleba více hltal než jedl, a když se hlásil také Vořech povyskakuje a až ku chlebu hubu nastavuje, ulomil mu Jíra kus, ale nerad. Holčička se dívala, jak chléb mizí, a když viděla poslední sousto zakmitnout se mu v prstech, vzala ho za ruku a pravila: „Chceš ještě?“

„Chci,“ řekl Jíra; ale i kdyby to byl neřekl, mluvila za něho celá tvář.

Holčička vběhla vraty do statku a za chvíli tu byla udychtěná.

„Tu máš, jez,“ řekla a podávala mu krajíc mnohem větší, než měla dříve, tak že se mohl již nasytiti i hoch i jeho němý průvodce.

Jírovi chléb chutnal, až se mu jen zaprášilo od úst, a holčička patrně byla s tím spokojena. Pláč její byl docela ten tam a byla by mu nyní raději pomáhala jíst.

Když opět viděla zablesknout se mu poslední sousto v prstech, řekla: „Chceš, tatínek mi dá ještě.“

Na to slovo se dal Jíra do takového pláče, do vzlykání a sténání, že bylo teskno na něho se podívat. Povalil se vedle lávky, složil ruce na lávku a hlavu na ruce a naříkal srdcelomně.

Holčička počala taktéž opět plakati s ním, ale ne tak mnoho jako prvě, neboť se jí zdálo, že to spraví nový krajíc;

A nevědomými těmi slzami pláčic ptala se ho opět: „Což pláčeš? Máš proč?“

„Já nemám tatínka,“ řekl hoch v samých slabikách jakoby urvaných a jakoby slova ta právě slabikoval; máť pláč dětí takouto mluvu. Nyní spustila s ním holčička ale také do opravdy; a kdyby tu byl býval opět svědek, byl by se již nesmál.

A holčička zpatatovala se nejprv: „Když nemáš tatínka, já mám tatínka, já ti ho dám také.“

Chudák mluvila, jak tomu rozuměla; myslila v té chvíli, že může dát tatínka jako krajíc chleba. A přec tomu bylo tak, dala mu tatínka.

Na usedavý pláč těch dvou dětí vyšel totiž hospodář ze statku, aby se podíval, co se děje, zdali neštěstí se nepřihodilo.

A tu viděl, co se děje: holčička jeho dávala Jírovi tatínka. Byl tak pohnut, že nemohl promluvit. Tu dceruška opět zaplakala hlasitěji než Jíra a řekla: „Už neplač; když ty nemáš tatínka, já nemám maminku,“ a přece notovala mu v pláči ze vší síly.

14 Na statku a v chaloupce

Pravili jsme, kdyby nyní tu byl svědek, nesmál by se. Svědkem tím byl hospodář a byl celý ztrnulý nad tou dětskou bolestí. Tak jako nejvíce cítil slova svého dítěte, že nemá maminku, tak pojal mžikem i Jíru do tohoto citu, jakoby dvě děti zaobalil do jedné peřinky. A v tom si usmyslil, že Jíru vezme pod střechu.

„Odkud pak jsi?“ tázal se za chvíli hospodář Jíry, když se mu zdálo býti toho pláče dost.

Jíra se na něho podíval, ztišil se, ale neodpovídal. Hospodář asi sobě pomyslí, že na tuto otázku ještě bude času a řekl: „Nu, jestli bys chtěl být za pasáka, můžeš zůstat u nás.“

Jírovi se zrovna teď celá tvář roztáhla smíchem, až se mu bílé zuby zaleskly v dásních; i holčičce se všechno zajiskřilo v smíchu. Jíra vstal a v jakési rozpačitosti vzal Vořecha u obojku a řekl: „Jsmo dva.“

„Tak tedy oba dva,“ vyhrkl sedlák, až sám se dal do smíchu. Pak dodal: „Dnes můžeš si to prohlédnout u nás, abys sobě odpočinul; zejtra ukážeme ti pastvy a pozejtří poženeš na ně.“

Na to odešel někam do vesnice.

Pane bože, byla to radost! Děvčátko vzalo Jíru za ruku a jako útekem hnalo se s ním do dvora, aby mu všechno, všechno najednou ukázalo ve statku. Jakoby si tam vedla nejvzácnějšího hosta, na něhož už čekala dávno a dávno. Vodila si ho všude za ruku, jakoby se s ním už dávno skamarádila, a vykládala a ukazovala inu vše tak horlivě, že se až časem zajíkala.

Hned jak vešli do statku, v pravo bylo malé stavení, jak bývají ve větších statcích pro vejmkáře. „Tady zůstává dědeček,“ řekla holčička a vedla Jíru k oknu. Okno bylo otevřeno, bylo viděti do vnitř; dědeček tam spal v lenošce.

Když si Jíra prohlédl šedivého dědečka, rozhlíželi se dále. Odtud naproti, tedy v levo, vešlo-li se do statku, byla zahrada, ohrazená jakousi zdí; zeď záležela z kamení na sebe narovnaného a vápnem nespojeného — hračkou ji mohl člověk rozbourat a hračkou postavit. Do zdi byly dvířka sbitá z několika prken a těmi vešli do zahrady. Strouha dělila zahradu na dvě části; jinak byla rozdělena v záhony, ale cesty a chodníky byly travou porostlé. Vůbec bylo v zahradě více trávy než čehokoliv a jenom několik slunečnic vynikalo ze vši té divoké zeleni, pak v koutech něco vysokých kopřiv. Pak tam bylo několik ovocných stromů, při jedné straně zelené sedátko a podle něho několik bezů, jakoby měly tvořiti loubí.

„Ta zahrada je také dědeček?“ ptal se Jíra, neboť mu ta spousta v tom okamžiku zdála se starobou, opuštěnou, zanedbanou starobou; odpočívala, jako tam ten stařeček v lenošce.

„Dědeček?“ smála se holčička, neboť nepochopila, co při tom pojmenování Jírovi proběhlo hlavou. „Dědeček je tamhle naproti, tohle je zahrada,“ poučovala Jíru.

Když vyšli ze zahrady, měli v levo velké stavení, špejchar to a stáje, v pravo bylo jiné velké stavení, hospodářovo obydlí. Ve stájích ukazovala holčička, kolik mají volů, krav a kolik telat, kolik ovcí, kolik koní, ukazovala mu řezárnu, drůbež a holubník. Při tom Jíra uviděl svoje budoucí stádo.

Odtud, od špejcharu a domovního stavení rozprostíral se vlastní dvůr, veliké to prostranství, opět na několik částí rozdělené. Po jedné straně dvora šla strouha, kterou z části už viděli jsme v zahradě; strouha na dvoře byla osázena samými ovocnými stromy, tak že tuto spíše mohli říkat „v zahradě“. Po druhé straně naproti táhly se kůlny, vedle nich postaveny byly ouly s včelami a za těmi v stohy narovnáno bylo dříví. Dvůr zavírala s jedné strany stodola, s druhé zeď, a mezi stodolou a zdí byla opět vrata, kudy se vcházelo „za humna“.

Podívali se i za humna; tu stál malý lesík stovčkových lip, za ním byly luka, pole, opodál se černal les, týž les, z něhož Jíra dnes přišel.

Holčička mu vše jmenovala, kde co leží a jak se co jmenuje, i vesnice, i luka, i pole, tak jako mu pak ještě pojmenovala jmena krav, volů, koní, ano i kterak se jmenovala která slepice i kterak jaký holub.

„A jak tobě říkají?“ ptal se Jíra, když mu vše byla pojmenovala a večer již v jedno smíchal světlo a stíny.

„Já se jmenuju Lenka, u nás říkají u Lísku a ves naše se jmenuje Kopec,“ poučovalo děvčátko svého soudruha. „A jak tobě říkají?“ ptalo se na vzájem.

„Jíra.“

„A jak ještě?“

„Nijak.“

„Vždyť má každý člověk dvě jména; ty také musíš mít dvě.“

„Nemám; jmenuju se jen Jíra.“

„A čím jsi?“

„Ničí.“

Lenka vyvalila na něho oči. a bylo jí, jakoby tímto výrokem zas od ní utíkal. Ale rychle dodala: „Teď jsi náš, a už náš zůstaneš, Jíro, vid’?“ Řekla to

16 Na statku a v chaloupce

s velkou jistotou a doprovázela jej do čeledníku, aby ještě povečřel a pak šel spat.

V čeledníku nebylo dnes mnoho živo; chasníci a děvečky sotva povečřeli, šli spát. Jíra si ani nemohl všechny dobře prohlednout a jména jich pamatovat; ani se ho mnoho nevyptávali; „pasák — pasák“, myslili si, „zejtra musíme vstávat,“ a to bylo důležitější.

Když si Jíra ulehl, měl v hlavě jako motanici. Dnes byl poprvé mezi lidmi. Jak často si přál, aby aspoň na nějaký čas mohl žít mezi nimi, a nikdy mu to otec nedovolil. Dnes je mezi nimi. Dosud vždy jen jako mlsal to lidské na nich, dnes s nimi jí, bydlí, spí. Připadal si jako polozachycený zajíc; byl bedliv každého šustu a nevěděl, co to vše znamená.

Když si ulehl, bylo mu, jakoby si byl na hodnou chvíli našel hnízdo, pelech a bylo v něm teplo. Jsou-li všichni lidé tak jako tu a jako Lenka, nejsou zlí a nevím, proč bych se stranil. Ba k vůli Lence dovedl bych i něco, rozumoval. Nevím, jestli mu otec kdy vypravoval o andělech, ale tak nějak by si je byl představil, kdyby nyní někdo o nich začal; ona mu dala pokrm, chtěla mu dát otce a byla příčinou, že otec mu dal střechu — zdaž to není anděl? Ona s ním plakala, ona s ním se smála; což by mohl udělati anděl?

Když si Jíra ulehl, nemyslel než na Lenku; na hospodáře jen tak že zpomněl, ostatních lidí, čeládky myšlenkami sotva se dotknul — u Lenky zůstal. Bylo mu, jakoby mu ji nebožtík jeho otec sám byl odevzdal do myšlenek — jakoby jí udělal místo.

Když si Jíra ulehl, ještě před usnutím bylo mu vše jako sen, jakoby byl v kouzelném zámku. To děvčátko plakalo, když měl hlad, plakalo, že neměl otce. Jírovi bylo, jakoby ta holčička byla nějaká sváteční — avšak počkej, doložil si, však uvidíš, že jsem já také!

A když usnul, dělalo to v něm kotrmelce. Páté přes deváté — brzy lítal po stromech, brzy byl jako holubem, pak byl pasákem, pak foukal vítr v chaloupce a Jíra se budil. Když se probudil, nemohl se zpatovat, a když se zpatoval, počal zase lítat jinde. To mu vždy bylo, jakoby Lenka seděla při něm — po každé jinak, v podobě jiné, neboť pravou podobu její vlastně ještě si nepamatoval.

A když se ráno zbudil, seděla Lenka v skutku při něm; byla ho zbudila sama a smála se, že zaspal, sluníčko a laškovky že už vstaly. Když ji prvním prohlednutím uviděl, bylo mu, jakoby ona byla to sluníčko, které vyšlo.

Když vstal, přišel sedlák a dával rozkazy, kam a co mají dělat. Chtěl již

odcházet, když si také ještě povšimnul Jíry. „A co ty?“ ptal se; nevzpomněl si bezpochyby, k čemu ho včera určil.

„Já už znám všechny pastviny, a chcete-li, poženu na ně hned,“ odpověděl Jíra, neboť včerejší rozhled mu byl dostačil.

„I podívejme se,“ řekl hospodář, „toť jsi z bystrých. Nu, zastaneš-li věc pořádně, nebude ti u nás zle. Až povyrosteš, můžeš být volákem a odtud není daleko do oráče a čeledína. Můžeš dnes počít.“

Vyhlídky tedy byly a Jíra započal nový úřad již dnes a zastával jej, řekněme to napřed, výborně.

Byla to radost, když si hnal své „kusy“, jejichž jména znal, aby jim vyhledal pastvu! Jíra zapráskal, až to musila uslyšet Lenka, zahvízdal si, až se stádo po něm ohledlo, skákal, až Vořech sám nevěděl, co dělat, když Jíra skotačí. A když přišli na louky, až mu oči navlhly, když uviděl tu zeleň, ty ptáky, to modré nebe nad tím, a pocítil, že v tom dle vůle může se pohybovat po celý den, zejtra zase a po celé léto. Ani si z počátku nevěřil, že to vše jest mu svěřeno, a zasmál se jako šťastné dítě. Jírovi bylo, jakoby i stáde to náleželo jemu a pastva jich jakoby záležela na něm. Ne jakoby je hnal na pastvu, ale jakoby jim měl trávu z ní obstarati sám a sice tu nejlepší, nejvydatnější, nejchutnější — to, zdálo se mu, že jest úřadem jeho.

Sotva že hospodářovo stádo se zastavilo na palouku — taká veselost pojala chlapce, jakoby se celá duše jeho rozšířila, jakoby se stala hladinou zeleně, v níž vše zvučelo a vonělo!

Viděli jsme již v chaloupce, že v hochu tom byl pud aneb chceme-li cit neobyčejný, podivné síly, přiosřeny jakoby uměle otcovým životem i návodem, jenž vždy šel na určito, vždy s jistotou, nikdy slepě. Byla to chceme-li hluboká smyslnost v nich obou, jež všemu hned porozuměla a vše dovedla si podříditi. Byla to síla i zdravotv smyslnosti, jež v přírodě hned ve všem našla spřízněnost a podobnost, a proto přírodu hlavně sobě obrala za domov. Otec byl pytlák, a sice výborný pytlák; znal dobře všechny pravidla i vrtochy přírody a dovedl je zužitkovat ve svůj prospěch. Při tom viděli jsme, že není prost jemnějšího rozzvučení, ačkoliv základní zvuky byly drsné, surové. U syna ale pěstoval jemnější pojímání, a v skutku, co u otce bylo drsné, vábilo při synovi, dostávalo jemnější tvary. Otec byl pytlák a na pohled surový; ale nikdy z přírody nebral víc než potřeboval, nikdy nijakému tvorů aneb vzrostu nestavil se v cestu, vše kolem sebe ošetřoval jako mateřským citem. Syn neměl již surovosti nijaké, v něm již pouze

láska k tvorstvu se byla hnula. Syn provázel otcovo zaměstnání více z pouhé zábavy, ze záliby a řekněme z jemnosti. Avšak bez otcovy drsnosti neměla by ta jemnost synova základu. Musí být nejprve hlína, pak teprv může být květina. Musil nejprve být pytlák, jenž s přírodou se rval, a pak mohl se štěpovati jemný smysl pro ni. Musil být otec pytlák, aby mohl být syn pasák; pasák totiž, jež kdybyste vzali z pastvy a přesadili do škol, do štěpnic své vzdělanosti, nazvali byste později buď velkým přírodopytcem, buď básníkem, buď umělcem. Takovíto zárodkové velikosti zhusta bloudí v halenách po našich pastvách a takovým pasákem stal se i Jíra.

Avšak Jíra byl více. Minulost otcova vzala hoča již na křídla. Jíra viděl nad ostatní. Vystavět laštovce hnízdo a skoumat, zdali do něho vletí, umět životopis ptactva takřka ode dne ke dni, od jednoho pírka k rostoucímu druhému, znáti skoro jejich myšlénky a nápady, poletovati až téměř v myslí jejich — to nebylo krokem, to bylo již letem. Jest nám tedy více Jíra než druhem. Jest nám mezi pasáky druhem zvláštním, není nebroušeným diamantem bez určitého jména. Nechtějme tedy odvracet se od něho proto, že jest pasákem. Ale snad právě proto, že jest pasákem, stojí nám za to, abychom k němu přilnuli — jdeme s ním tedy dále.

Do Lískovic statku se s Jírou přistěhoval šotek. Stádu svému jakoby byl kuchařem, tak se vše spravovalo a zrovna kynulo. Děvečky jaktěživy nenosily tak plné dížky od krav jako nyní a ovce byly jako v tuku zaobalené. Ale což to! Řekla-li mu Lenka, aby jí z pastvy přinesl zajíčka, přinesl zajíčka živého; chtěla-li velkého, přinesl velkého, objednala-li si koroptev, křepelku, králíka, přinesl koroptev, křepelku aneb králíka. Dal jí vždy na vybranou. Jakoby vše měl někde ve špižárně, v přihrádkách; co kdo chtěl, to mohl přinést. Ptáka mohla jmenovati jakého chtěla, večer ho měla či starého či mladého. Sysla, kolčavku aneb cos podobného — to mu bylo už docela hračkou.

Jíra se stal i v čeledníku hledanou osobou. Což se mu nasmáli a nadivili, když jim večer přinášel, co si ráno udali; což ale otvírali uši, když jim povídal, jak které zvíře žije, jaké má náklonnosti, radosti, návyky, smutky — to zrovna jakoby ten pták, to zvíře bylo osobou, ba sousedem, k němuž chodíme na návštěvu. A nebylo ni ptáka ni čtvernožce, jehož hlas by byl nedovedl nápodobiti s takou jistotou, že to na poli ptáka i čtvernohé zvíře oklamalo, doma pak čeládka při tom nevycházela ze smíchu.

Vše ho poslouchávalo. Jakoby byl scestoval celé země, tolik toho věděl;

co ani snad v žádných knihách nebylo, o tom uměl povídat. Lenka již ani nechtěla obědvat ani večeret s tatínkem u jednoho stolu; vždy k čeládce běžela, aby jí nic neušlo. Ba někdy ji měli co udržet doma, aby za ním nevyběhla na pastvu. Tolik toho uměl pověděti, že pastva vlastně se teď i čeládce jevila v novém světle, na niž počali hleděti srdcem Jírovým i staří pasáci i staré pasačky.

Jírovi bývalo na pastvách, jakoby byl králem, jehož vše musí býti poslušno. A byl králem, jehož vše poslouchalo rádo. Rozumí se, že na Lískových pastvinách také vynašel své „pod mezí“, „u mezníku“, „v trnkách“, „u bodláčí“ a jiné, a že tam odbýval zrovna tak své návštěvy u hnízd, vajíčků a mláďat, jako když byl v chaloupce. Rozumí se, že i tu hleděl k těm tvorům dle návodu otcova, že je spíš choval, vychovával a že neměli příčinu, býti před ním plachými.

A když se na těch pastvách rozezvučel v písni, tu již jakoby nabral dechu do plné duše a plného srdce, tu se mu zdálo, že jest sám jeden z nich, z těch písklat holých a opeřených, k nimž tíhnul s takou náklonností.

Čas mu u Lísku ubíhal jako proudem, a příjemně mu ubíhal. Na chaloupku málo již zpomínal, na otce častěji, ale nedělo se to více s bolestí. Hospodář Líska měl hoča rád a sám někdy přicházel, aby poslouchal, co vypravuje. Bylo mu, jakoby hoch náležel k rodině, a podobalo se to tím více, anž Lenka všechny své myšlenky a starosti otáčela kolem něho; sestra o bratra nemohla pečovati více, než Lenka o Jíru.

Však také Jíra si jí hleděl. Nenosil domů jen tak zvířata jako na ukázkou, poněvadž je potom zase hned pouštěl na svobodu aneb odnášel na místa, z nichž je vybral. Přinášel jí ptáky, zajíce, kuny vyřezané ze dřeva, tak živým podobné, že to až bylo k smíchu. Jak pak ne! Zajíc vyřezaný stavěl se na zadní nohy, měl pozorny slechy a zrovna jakoby panáčkoval; a aby to bylo ještě názornější, přinášel s tím vyřezaným i živého, aby prý viděla, podle čeho to dělal. Jindy přinesl s sebou vyřezaného ptáka, že měl tak jako do opravdy křídla, zobák, ba jednotlivé peří; jednou měl křídla složená, jindy roztažená. Tyto všechny vyřezané podoby směla Lenka podržeti sobě, ty již neodnášel do lesa aniž do polí; ty jí daroval, s těmi směla dělati co chtěla, a vždy ještě přísliboval, že přinese lepší, jinší, „jen co se zmůže“.

Avšak jako přinášel z polí a luk domů ten život na ukázkou a všem ku podivu, tak ještě větší podiv vzbudil tím co dělal doma, v prázdných chvílích, pod večer, třeba v noci, časně z rána, ve svátky.

Dědeček mohl oči na tom nechat, co hoch vše dovede ze dřeva. Když se ho ptal, jak to dělá, ukázal Jíra kus dřeva a vytáhl kudlu; dědeček nechtěl věřit, že z toho dvojího vyjde cosi, co jest jako živé. Když pak Jíra před jeho očima se dal do práce a dědeček viděl, jak z kusu dřeva roste, co si řekl, pták, zajíc, kuna — tu již jen spráskl ruce a říkal, že má hoch „dar ducha svatého“. Tenkrát každý, kdo měl v domě hůl, měl na ní něco vyřezaného. Děvečky na srpech, na hrábích měly hady, ještěry, že se to bály až vzítí poprvé do ruky. Dědečkovi vyřezal dýmku, že představovala hlavu, která se smála, a dědeček vždy se dal do smíchu, když počal kouřit.

Ale vlastní divy viděl dědeček přece jen „pod svým oknem“, totiž naproti v zahrádce. Tu již ani nemělo divení konce, neboť zahrádka ta proměnila se již v cosi jiného, co jaktěživo nebylo a co prý ani zahradník lépe by nedovedl.

Ta tráva, pane, počala na záhonech i mezi nimi mizet, když se Jíra dal do rytí a okopávání! Jako když jablíčko oloupá, tak to vše bylo čisté, kloudné. Dědeček již ani nechtěl odpoledne spávat v lenošce; na zahrádku, jen na zahrádku, tam to bylo jak v ráji. Sedátko bylo mechem postláno, že bylo jako peřina — tak měkké, že lenoška na jeho vejmníku již musila se vzdátí porovnání. A jaké to bylo podívání na ty záhony! Ani jaktěživ o těch květinách neslyšel, co jich tam nyní rostlo, zrovna jako v knížecí zahradě. Dědeček již časem nemohl ani pochopit, odkud je hoch bere, a bál se, že jest chlapec snad „nenechanlivý“ a že ty květiny zrovna odněkud odcizuje. Také se Jíry na to ptal, a když mu Jíra ukázal semena v jedné ruce, konev vody, ze strouhy nabrané, v ruce druhé a řekl: „to jest ta nenechanlivost, a bylo by hříchem, mítí zahradu s vodou ve strouze jen k vůli kopřivám a slunečnicím“ — tu již dědeček na něho koukal jako na zázrak, a to proto, že on stařec šedivý tomu dítěti musil dát za pravdu.

„Tu podívej se,“ vodil si pak Jíra Lenku za ruku do zahrady a ukázal kolem. „Je ta zahrada ještě dědeček?“ ptal se hrdě a ne bez samolibosti, když jí ukázal vše to mládnutí a bujení, vši tu rozmanitost v květinách, že až oko přecházelo. „To si ta zahrada teď vejská, co?“ pokračoval ve své samochvále. „To jsme ji omalovali, ta může teď vonět!“

Dědečkovi bylo při tom také, jakoby mládnul, kdežto Lenka počala vejskati, jak si to Jíra žádal od zahrady.

Také dědečkovi Jíra pojmenoval všechny ty květiny jmenem. Dědeček si ta jmena nepamatoval; poslouchal je sice, ale nerozeznával — usmíval se

tomu jen a bylo mu, jakoby hoch jmenoval svaté z litaní. Že se mu ale porovnání k litaním zdálo hříšné, říkal: „Tyť, hochu, umíš celý kalendář nazpaměť.“

Pak měl ještě jeden záhonek zvlášť, k němuž když přivedl Lenku, řekl: „Vidíš, tenhle záhon jest náš; jsou na něm mateřídoušky, to že ty nemáš maminku, a kapradí, to že já nemám tatínka. Neboť to kapradí jest z jeho hrobu.“

„Jakpak vypadá maceška?“ ptala se Lenka, když dědeček k nim právě docházel. „Ta prý sedí sama na dvou židlích a dvě nevlastní děti na jedné?“

„Mé zlaté dítě, poznáš ji,“ odpovídal dědeček místo Jíry. „Tatínek ti přivede novou maminku,“ dodal jako s povzdechem.

Lenka se zarazila a podívala se na Jíru, jako s otázkou, je-li to pravda.

III.

Bylo to pravda. —

Lískův statek byl největší v celé vesnici. Takto ale Lískové nebývali na něm od nepamětna. Dědeček to pamatoval, jak se sem dostali. On byl tenkrát arcit' ještě dítě, přinesli ho v nůši, a ta nůše i s tím dítětem byla skoro jediný jich nábytek. Ale nebylo to pro smích lidský, neboť tehdáž se to stalo na mnohých statcích, jak mohl dědeček rovněž dosvědčit.

Bylo to za časů, když po těch dlouhých vojnách v minulém století bylo málo lidu pracovního, vypravoval dědeček. Co byl platen statek, když nebylo rukou aby jej obdělaly, aby pole zoraly a osily, aby úrodu ošetřovaly a klidily? Statek sedláku ničím, není-li k němu pracovitých rukou. A tak na některých statcích nestačili ani pole osít a na jiných, kde je osili, nestačili sklízet. Tenkrát mnohý sedlák ani nemohl se dosyta najíst a chodil v haleně, hůř než nyní čeledín — kdepak čeledín! Žádný člověk ve vesnici, ba žádný světem jdoucí by neoblekl se nyní v takový šat, jaký tenkrát nosili sedláci — ve všední den, v neděli, vše jedno. Selka honila parádu v kanafasce, a šlo to. Tenkrát dcery ve statku byly rády, když měly do kostela střevíce, a měla-li u muziky na krku dukát, tu již byla „vyhlášená“. Na vdavky šla nevěsta v matčině sukni, a syn pranic na to se neohlížel, jestli mu nepadnul vypůjčený kabát, jestli měl šosy kratší neb delší; však jej beztoho hned po kostele svléknul, aby jej odvedl někdy třeba do druhé vesnice a sám do smrti neměl naději na svůj.

Tenkrát, nebyly „pomoci“ (věna) jako nyní. Aby byla dcera dostala několik tisíc, aby syn musil míti přínos na hotových, o tom nebylo slýcháno. Která se vydala ze statku a dostala několik set, o té se povídalo za všemi humny. Dostala nějakou tu peřinu, něco „těch hadrů“ do truhly, nějakou krávu, tři, čtyry ovce a byla odbyta. U muziky holky pěkně strkaly střevíce pod lavice, aby je při tanci neroztrhaly, a který hoch hodil muzikantům na talíř dvougrošák, ten už vyváděl velké furianty a musil míti holku tuze rád. Aby tenkrát bylo na děvčatech všecko hrálo a se lesklo a hoši aby se uměli točit k nim jako nynější, to ani nemohlo být, tenkrát by to bylo volalo do nebe.

Statek a „nouzov“ bylo tehdá jedno; sedláci ze statků utíkali a

24 Na statku a v chaloupce

zůstavovali je prázdný. Což platno, když nebylo a nebylo kde se zachytit. Nejlepší čas v roce musil každý sloužit pánům na robotě, a co zbylo, stačilo tak sotva, aby se to pole trochu načechralo. Tenkrát dělníkům bylo lépe; ti aspoň věděli, že se najedí, a sedlák byl dělníkem, tahounem, jenž se nenajedl. Pro pouhé jméno zůstávali sedláci na statku, dokud to šlo. Kavky také zůstávají v letě na věžích a chlubí se tím; ale když přijdou tuhé zimy a sních dlouho nesejde: hezky s těch věží sletují k holubníkům a pokorně před nimi číhají na nějaké to zrnko, až holubi si vylétí.

Tak o tom dědeček povídal. Tenkrát utekl sedlák také z toho jejich statku; po tři léta zůstal statek prázdný a po sedláku nebylo stopy — tak se toho sedlačení nasýtil.

Dědečkův otec co svobodný přišel do těchto krajin z hor a vstoupil do služby ve dvoře. Že přišel z hor, říkali mu Horák, ač se jmenoval Líška. Byl to člověk obratný a povážlivý; stal se ve dvoře brzy poklasným a pak šafářem. Tenkrát se dědeček narodil. A to bylo právě, když sedlák z tohoto statku utekl, na třetí rok; tu pravil pan správce k šafářovi, chce-li býti sedlákem, aby se vystěhoval sem na statek a že jest jeho. Matka vzala dítě do nůše, jeden člověk od úřadu šel s sebou, a když přišli do statku, pravil úředník: „Tak vás tady mocí úřadu skládám,“ a statek byl jejich.

Z počátku vedlo se jim zle, jako všem, neboť v celém statku nebylo čeho vzítí do ruky, a kdyby si byl nový sedlák nevyprosil na čas od pánův nějaký dobytek, nebyl by tu také nic pořídil. A bylo ještě hůř, že dětí přibývalo rok od roku. Kdyby se byli nyní stěhovali ze statku, již by matka tu drůbež nebyla pobrala do nůše — bylo by pět chlapců a tři holky.

Ale z těch dětí přišlo požehnání na statek. Ty co odrůstaly, stávaly se dělníky, a když měl statek mimo sedláka a selku osm pracovních osob, to již mu nebylo zle. Tu již se ledacos u hospodařilo, dobytek se zakupoval, v truhle na dně bývalo něco stříbra a špejchar měl co nosit.

Statek pak ujal nejstarší syn, ten, jehož byli sem přinesli v nůši, nynější dědeček. Ostatním synům a dcerám dalo se, co se mohlo, aby dostali se na dobrá místa. Dědeček zdědil obratnost a povážlivost po otci, uměl se při hospodářství zatočit, a vedlo se mu dobře. Také kolem něho se hemžilo dítek dost, hochů i děvčat. Statek zkvétal, a již by mu byli musili dáti hezkou sumičku, aby z něho také utekl a nezůstavil za sebou stopy.

A čas běží jako voda. Než se dědeček nadál, dospěl mu nejstarší syn, nynější hospodář, a chtěli mu strojiti svatbu. Jen že to mělo obtíž. Tu, kterou

mu dávali, mladý hospodář nechtěl, a ta, kterou on chtěl, byla chudá, tu nechtěli staří. Vlastně dědeček ani mnoho se nestavěl na odpor, ale matka, která nyní byla již nebožkou. Tak se stalo, že se dlouho strojili k svatbě a přece ji nestrojili. Až když mladý hospodář řekl, že raději se nebude ženit, než aby si vzal jinou, a matka ve zlosti pravila: „Tak si tedy uvaž na krk tu žebrotu, kterou ani chasa nebude chtít poslouchat,“ — na to byla teprv svatba.

Ale byla to svatba tichá; příbuzní na ni nepřišli, že prý by nevěsta neměla pro ně dosti talířů, a stará Lísková víc se při ní zlobila, než veselila. Nikomu nebylo do řeči, neřku-li do veselosti. Po svatbě se stará Lísková zlobívala ještě víc, neboť mladý hospodář měl ženu nesmírně rád; na rukou by ji byl nosil, až matka nemohla se dobře na to dívat. Říkala, že prosí boha, aby jí raději před časem zavřel oči; bůh ji vyslyšel, a ve statku byl pokoj.

Mladá hospodyně otáčela se v hospodářství jako na obrtlíku; k chase byla vlídná, a chasa byla by pro ni do ohně skočila: nic nedbala, že byla z chudého pytle. Dědečka si zrovna hejčkala a co mu viděla na očích, to udělala. Hospodář byl šťasten, dědeček se jen usmíval, a když se narodila malá Lenka, bylo to štěstí jako dovršeno. Tenkrát přicházival dědeček ještě častěji z vejminku na statek; chtěl si pohejčkati vnučku, a když ta natahovala po něm malé ruce, byl jako dítě a říkal, že by samou radostí hned dovedl vyvádět „hloupostí“, kdyby se to na něho ještě slušelo.

Uplynulo několik roků a mladé hospodyně nikdo by byl nepřipomenul více, že jest sem přesazena z nestejného štěpu. Jakoby tu odjakživa byla rozena, jen že byla ke všem lidem přívětivější, než bývají selky v takových statcích. Také by jí byl nikdo nesměl vytknouti nestejný rod; tuť by byla našla v dědečkovi nejvřelejšího zastance, a pakli někdy který ze sousedů přec na to zdaleka narážel, míval od dědečka hned na talíři: „Však ji sem nepřinesli ani v nůši jako mne, a já jsem se tu také ujal.“

Ale chudák hospodyně neujala se hluboko, nezapustila kořeny na dlouho. Když šlo Lence na sedmý rok, matka její náhle ulehla, ležela po nějaký čas a vzdor prosbám hospodářovým a dědečkovým shasla. Bylo nářku po všem statku, a když ji vynášeli z něho na hřbitov, dědeček zle si připomenul svou ženu a pravil: „Ta jistě jí zde nepřála dechu a vymohla jí smrt.“

Hospodář po dlouhý čas nebyl podoběn sobě pro samý smutek, a když se podíval na malého svého sirotka, bylo mu ještě hůře, neboť byla Lenka tak

26 Na statku a v chaloupce

matce podobna, že každým tahem, každým hledem ji připomínala. Tenkrát sice již některé prostořeké hlasy se ptaly, zdali sedlák se zas ožení, ale dostaly brzy ponaučenou: ten že na nebožku nezapomene jaktěživ, to že by mohl každý směle vsadit na to hlavu, že zůstane vdovcem.

A kdo by tu hlavu byl vsadil, byl by ji prohrál. Šlo to sice několik let, tak že už Lence bylo na desátý rok, a Jíra už u nich sloužil tři léta. Ale pojednou počínali si dohazovači u Lísků podávat dvéře a dokazovali sedlákově tak dlouho, že potřebuje hospodyni a hospodářství bez hospodyně že ani není hospodářství, až tomu sedlák nějak uvěřil, neboť najednou se stalo známo, že hospodyně ta odkudsi přijde.

Kdyby byla nebožka jeho matka ještě na živě, s touto volbou by byla do jista spokojena; to nebyla žádná z chudého rodu, žádná žebračka, kterou by ani chasa nechtěla poslouchat. To byla dcera zámožná, ženská podle módy, na níž vše se lesklo a hrálo, která uměla kouknout a si dupnout, a které to slušelo, když si podepřela boky a spustila jako s kruchty.

„To nebude nebožka,“ mluvila chasa, když uslyšela, kdo se k nim dostane za hospodyni, a dědeček počal malou Lenku tenkrát vroucněji tisknouti k prsoum.

Ve statku nastal ruch. Hospodářova tvář zase vypadala, jako když ji vyleští; musil se i trochu nutiti do mladosti, ač nebyl již z nejmladších, ba ani ne z mladých. Jezdili často ze statku, tu do Prahy pro všelijaké dary, pak zase k nevěstě s těmi dary, tu po známých a příbuzných, tu na úřad a na faru, až konečně vyjeli ze dvora s kytkami a fábory a vrátili se do něho s hospodyní, s vejskáním a hudbou.

Tenkrát seděl dědeček celý den ve svém vejminku; ani do zahrady nešel, ačkoliv záhony byly v nejkrásnějším květu a plny vůně. Seděl v zamyšlení a starostech, jakoby nevěděl kudy kam. Když ale hospodář dojel do dvora tak po mladicku, jakoby jaktěživ byl nevyprovázel odtud nikoho s pláčem, tu se mu stará brada trochu divně sevřela, že si pravil: „Sluší ti to, zapřítí rozum.“

Ve dvoře bylo vše na nohou, aby uviděli novou selku, až přijede a sestoupí s vozu. Z celé vesnice se nahrnuli, aby ukojili první zvědavost. Šlo jí to, slušelo jí to, byla to pravá „sekačka“, a že byla tak ve všem dokonalá, zpomínali na nebožku jen přirovnáním, mluvíce: „Ta není jako puťa, té bude všude plno.“

U chasy u prahu domovního stavení stála také Lenka, aby viděla vše,

co se děje, a uvítala novou maminku. Nechtěl jí z myšlenek obraz, jak jej byla vyslovila v zahradě, že macecha musí sedět na dvou židlích, a dívala se, pakli i nová maminka na nich sedí ve voze, jestli s nich vstane. Ovšem že se dvou židlí nevstala, ale Lence zdálo se, že by mohla.

Otec Lenčin pomáhal selce s vozem; pak vedl ji do domu a na prahu pravil k Lence: „Koukej, dceruško, tu ti vedu novou maminku, polib jí ruku.“ A nová maminka nastavila ruku jakoby s příkazem toho, zač otec žádal.

Ale nepovedlo se to ni jednomu ni druhému. Lenka jakoby ji brali na vidle, dala se do křiku, odvrátila se a vrhla se více než běžela k Jírovi, jenž tu mezi chasou stál také u prahu.

Selka chvilku čekala, snad byla ujistižena, že se krátce rozmyslí a k ní se obrátí. Však v Lence nedalo se podobné rozjímání a selku přešla dříve trpělivost. Rozkázala, že si toho žádá, a to žeby bylo, aby holka neposlouchala a měla svou hlavu.

Otec, aby zbytečnému zevlování nedodával podnětu, šel k Lence a měkce jí domlouval, aby jen šla políbit ruku, že uvidí, kterak je nová maminka hodná. Ale Lenka zprudka objala otcovy nohy a nechtěla se nyní hnouti od něho. Snad že selka to měla za chvíli příhodnou: přiblížila se nyní, brala Lenku a přikazovala, co činiti má; vzala její ruce, obrátila ji proti sobě a jako plna jistoty, že děvče neodolá, pravila: „Tak přece přivítej svou maminku!“

Lenka se na ni podívala plným velkým okem, podívala se jí do očí a jakoby tam po čemsi byla pátrala; ale když to tam snad nebylo, nyní měla se k slovu: „Vy nejste žádná naše maminka; ta naše byla zcela jiná, my vás nechceme!“

A opět jakoby u Jíry došla nejlepšího zastání, vrhla se k němu.

Tato Lenčina slova způsobila vzbouření. Chasa, které ještě nebožka nevyšla ze srdce a z paměti, pohledy si přísvědčovala, že ta holka tak mluví; ti pak mezi nimi, kteří se nové selce již chtěli připochlebit, počali býti prostředníky, aby se podala. Diváci z vesnice se smáli, ale jen jako zvědaví, kterak to dopadne.

Sedlák byl na trní; dítěti ublížit nechtěl a tak nemilou uvítanou nové ženě své také nezamýšlel připravit. Selka v jediném mžiku změnila všechny barvy, tak že všech přítomných zmáhalo se přesvědčení, jakoby jí už nic více neslušelo.

„Máš ty chování!“ řekla pak selka. „Je vidět, že jsi dlouho neměla matku, a když jsi ji měla, nevěděla co s tebou.“

To bylo tvrdé. Všichni tu stáli, jakoby je polil horkou vodou, až se v nich tajil dech. K čemu nenechat na pokoji nebožku, k čemu v mladé té duši dotýkat se její paměti? I Líška stál jako na uhlí a nevěděl, čeho se zachytit, aby trapné nesnázi, kterou sám bezděky vyvolal, učinil konec. Byl by býval nejradši, kdyby svatebčany mohl náhle přesadit do světnice, aby byli uzavřeni před tolika zraky. Vejskot, hudba a veselí se tím nemilým výstupem beztoho natrhly, a co více, nemile jím dojata byla jeho žena. Jakmile ale tu se dotkla takto nebožky, bylo i po jeho rozpoložení myslí, že zvolal jako v hněvu: „Nechte ji!“ A tím myslil i nebožku i Lenku.

Ale mladá žena nezdála se býti dle toho, aby dbala na úsečnost mužovu; hned vzala obrat k odpovědi: „Však pozná nyní, co je v domě matka,“ řekla a chtěla se bráti síní do domu.

„Macecha!“ zvolal mladý hlas mezi chasou, a když se selka po hlase tom ohledla, uviděla hocha, u něhož Lenka brala útočiště a k němuž všechněch diváků oči právě se obracely. Při tom bylo ze všech úst slyšeti pološeptem i polohlasem: „Jíra!“

Při tom smělém slově Jírově každý si oddechl tím slovem „Jíra“, a v očích i na tvářích mohl's viděti jakési uspokojení; zdálo se, že slovem tím vysloveno vše, co je tu bavilo podivností i co je naplňovalo jakousi úzkostí. Zdálo se jim, že nemohlo lidské srdce najíti přirozenějšího zvuku, aby vyjádřilo vše, co se zde dalo: tvrdost, pánovitost selky, plachost a svéhlost dítěte a konečně podajnost a jakousi úslužnost Liškovu.

Při tomto slově selka obrátila se na prahu: bylo patrno, že jí trhlo až do duše, že ji bodlo i že ji pobouřilo. Byla jako zsinálá, a bylo na ní skoro vidět, jakoby se ničeho nebála v té míře, jako tohoto slova.

Selka popošla asi o dva kroky nazpět před síň, změřila Jíru od hlavy až k patě a tázala se ho s divným přemáháním: „Kdo pak ty tam jsi?“

„Váš pasák,“ odpověděl Jíra.

„Vždyť jsem si to mohla myslet, kouká z tebe každou pídí,“ mluvila uštěpačně. „Však si mohu nyní také vysvětlit, že má Lenka tak pasácké mravy; jakž by mohlo býti jinak, když jí byl pasák na místě matky,“ pokračovala s rostoucí jízlivostí. „Myslím ale, že statek náš bude moci být bez tebe,“ dodala.

„Lenko, jdi a polib jí ruku,“ řekl Jíra na všechny ty řeči tak neočekávaně

a zároveň tak opravdově, že vzbudil opět podivení. Ale ještě větší podivení bylo, když Lenka šla jako beruška poslušná, vzala matku za ruku, políbila a řekla: „Vítám vás k nám.“

Selka nyní v prvním okamžení nevěděla, má-li děvčeti ponechati ruku v ruce její; tak to přišlo náhle a neočekávaně, že to bylo rychlejší než rozvaha. Selka ustrnutím také nevěděla si k slovu. Co všickni dohromady nemohli svést s děvčetem, ten pasák to dovedl na jediné slovo: ba více, selka v tom ještě mohla srozumět výpověď ač zmlčenou: „Ten pasák by dovedl matku zastati lépe než ty.“ A jisto jest, že chasa i vesničané tomu tak rozuměli na vlas a nade vši jistotu bylo, že selka při tom se svou důstojností prohrála, Jíra že u všech neobyčejně mnoho získal.

Selka ani v prvním svém překvapení nepocítila, co vše jest obsaženo v tomto obratu, ale naprosto ihned nepochopila, kterak mžikem u všech přítomných klesá v té míře, v jaké Jíra stoupá. Všeobecné mínění tuto propuklo v jakýsi smích: selce platil smích ten svou ostrostí, Jírovi platila smíchu částka radostná.

Selka ve svém udivení již i zapomněla skoro na děvče ji vítající; na Jírovi utkvěla. Všecka ta nemilá příhoda setřena jediným mžikem z pozornosti její; pozornost zaujal Jíra a v této pozornosti patrně zápasil hněv s jakousi nejistotou. Selka to cítila, že ztrácí půdy pro své chování a počínání; důstojnost, vážnost byla ta tam, a ona neměla hned jiných vlastností při ruce.

V této nesnázi, již těžko ukrýti, obrátila se k sedlákovi a prstem ukazujíc na Jíru tázala se: „Ten zde rozkazuje?“ A nečekajíc odpovědi, odpovídala sama: „To až potud; doufám, že mne ho dovedete zbavit.“

„Pantáta mne nedá!“ zvolal opět Jíra, a tím měl již dokonce všechny smíšky na své straně. Sedlák ta slova uslyšel a selka je také uslyšela; jen že selka stavěla se již neslyšíc a odešla do stavení, manžel s ní a za nimi všickni, kdož s nimi přijeli. Ale co pravda, těch několik Jírových slov utkvělo selce v hlavě, jakoby je tam zařiznul; nechtělo jí býti nikterak do veselosti, a když se později veselou tvářila, Jíra v jejích myšlenkách pořád ještě zaujímal totéž místo, nechť si věc vytáčela jakkoliv a nechť se uchylovala k výkladům sebe obratnějším. Tak se jím zaměstnávala i při hostině, jakoby seděl mezi hostmi jí naproti a ona od něho odvrátit oči nemohla.

Jíra byl dnes sám sebou spokojen, bylo mu do zavejsknutí, a když se po odchodu svatebčanů ohlédl kolem sebe, bylo mu, jakoby zavejsknutí viděl na všech tvářích. Bylo mu tak radostno, jakoby kus nebes modra byl snesl

na zem; bylo mu v duši povzneseno, jakoby skrívánci všech všudy polí a luk v ní prozpěvovali a se povznášeli s ní. Byl by radostí každému ruku tiskl, byl by se objímal se všemi: byloť mu, jakoby dnes byl ubránil to nejdražší hnízdo a v něm to nejvzácnější mládě proti útoku i proti škodě.

„Zlatý hochu,“ volali na něho někteří, když se rozhlížel.

„Tyť jsi jednu židli pod ní podrazil,“ radovali se jiní, myslíce při tom ovšem na porovnání s maceškou, neboť byl obraz ten každému známý.

„Co sedlák nedovedl, on dovedl,“ rozumovali pak mezi sebou.

„Ten si umí něco troufat — ale povedlo se to!“ dosvědčovali jiní.

„To by si nikdo jiný nedovolil,“ ještě někteří.

„Proto že by to nikdo tak nedovedl,“ dotvrzovali ti ostatní.

A tak věc ta probíhala ve všech proměnách všemi ústy; Jíra mohl viděti na své oči, jak roste. —

V taký den, jakým byla svatba, ve statku ovšem se nepracovalo; chasa světila a s ní mohl světit, kdo měl k tomu chuti. Muzika zůstala na dvoře a hrála; sedlák dal vyvaliti půl sudu piva pod kůlnu a na dvoře utvořilo se kolo, jež se točilo dle noty. Všem bylo dnes veselo, do opravdy veselo, a vše točilo se kolem Jíry, jakoby on jim sem byl postavil tu hudbu, to pivo, a řekl: „Tu máte a buďte veselí.“

Uvnitř ale, zdá se, že již také přišli do veselého rozmaru, aspoň řeč se tam více netrhala. Pak vyšel odtamtud sedlák, a když se díval na veselí chasy, poklepal Jírovi na rameno. To se ale zastavil jen tak na mžik, neboť vlastně šel na vejminek pro dědečka, aby ho jednak uvedl u nové snachy, jednak aby ho pozval též mezi hosti.

Dědeček vyzvání synovu uvnitř sice odpíral, ale šel s ním, neboť věděl, co se sluší. Co si chtěli pověděti, pověděli si již před svatbou, a tím jakoby dědeček již byl všecko ostatní uzavřel někam do truhly; dnes dokonce by se neopovážil, dotýkati se čehos nepříjemně.

Viděli tedy na dvoře, kterak sedlák brzy vrací se s dědečkem svátečně ustrojeným. Nosil se ještě „po staročesku“, jak tomu říkají: krátké spodky, punčochy do stěviců, vestu s velkými knoflíky, a když chodil z domova přes pole, měl soukennou kazajku rovněž s velkými knoflíky. Takto po domácku ale kazajku nenosil; vesta zastávala tuto službu, a bylo viděti rukávy bílé košile, neboť na prádlo držel. Dnes místo punčoch měl dlouhé boty, na hlavě měl nízký kastorový klobouk, a když jej chasa pozdravovala

a on klobouk sejmul na poděkování, bylo vidět, že stříbrné jeho vlasy jsou s předu krátky, v zadu dlouhy, tak že splývaly až přes límec.

Tak jej Líška přivedl mezi svatebčany a uvedl u své ženy.

Dědeček zachoval vše, co se sluší, aby nikoho neurazil, promluvil se snachou i s hostmi, poseděl trochu u stolu, ale dlouho tam nevydržel. „To co bylo do světa, nebylo již pro něho,“ říkal, řekl také tenkrát a brzy odešel na dvůr před síň, kdež se posadil na lávku a díval se na chasu, „aby prý si trochu odpočinul“. Totiž aby si odpočinul tam od hodovníků, neboť býti mezi nimi již ho namáhalo. Jinak rád prodléval u chasy; tu byl ještě jako kusem hospodáře.

A byla dnes podívaná na chasu, kterak se veselila. Jíra prováděl všechny své kousky, jakoby je měl na výstavě, nápodobil všechny všude ptáky a všech všudy zvířat hlasy, nápodobil hlasy lidí i jich chování, a dovedl to tak, že byli samý smích, že i hudebníci, ač to bývají lidé otužilí, pro smích přestávali foukat, že muzika na chvíli musila ustát, patrně aby ustoupila jeho kouskům.

Veselí to vniklo již také až do vnitř mezi hosti. Jeden po druhém odtamtud se tratil a vycházel na dvůr, aby se podíval. A kdo jednou vyšel, ne tak snadno se do vnitř vrátil, leda aby někoho ještě odtamtud vyzval.

Také selka se přišla podívat, co se tam na dvoře děje. Postála chvíli mezi dveřmi na prahu a pak si sedla na lávku vedle dědečka, aby ho tím poctila a také návštěvu mu oplátila.

Brzy přehledla veselí a brzy seznala, že Jíra jest tu podstatným podnikatelem, týž Jíra, který ji dnes u prahu tohoto domu uštknul.

„Náš pasák umí také jiné věci než pastvu obstarávat?“ ptala se dědečka se zvláštním přízvukem, v němž ještě zcela se obrážel vnitřní neklid.

Dědeček ovšem ani neměl tušení o tom, co se bylo u prahu přihodilo, a nerozuměl, co ve slovech těch i hlavně v jejich přízvuku spočívalo. Dle toho byla i jeho odpověď.

„Ten?“ řekl a máchnul trochu rukou. „Ten se zná ve všem, jakoby už nebyl ani hochem. Ba to žádný člověk neví, co ví ten hoch. Ten má zrovna „dar ducha svatého“. Ten to zná — počkejte, až ho jen seznáte. Z toho bude čeledín! O hochu toho by se všude ve statcích drali, aby ho tam dostali, kdyby šel od nás. Ten by byl na dračku. Ale on to neudělá nikomu k vůli. Proč by také od nás odcházel? Vede se mu dobře, má u nás víc, než jinde dorostlý čeledín, a takto je jako náš. Takového pasáka neměl statek co statkem stojí a nebude ho mít, kdyby sto let na něj čekal. Ten hoch je

zrovna požehnáním a bude jím každému, ať přijde kamkoliv. Jak naše stádo nyní vypadá, tak nevypadalo nikdá — počkejte, až je uvidíte. Člověk na těch dobytčatech zrovna by oči nechal, jak to všecko kyne. Tady bude vám radost hospodařit; pokud Jíra bude pasákem, můžete být bez starosti. Ten hoch to má zrovna jako s učarováním — a zeptejte se ho, poví vám to vše tak a tak do pravdy, že já starý člověk se mu musím dát do smíchu, jaký má rozum.“

Dědeček při této chvalořeči ani netušil, jaký to olej leje do plamene a do jakého plamene.

Selka na tu jeho řeč ani nehlesla, tak to vše v ní vřelo; ale, ač podrážděna, uvažovala. Co uvážila, nevíme; ale když se objevil Líska na prahu, vstala, šla k němu a pravila celá bledá: „Tvůj starý otec mohl si dnes vzít na sebe kabát! Chodí jako sprosták. Dělá ti hanbu před světem, dnes, kdy tu tolik hostů. Myslím, že mu povíš, abych mu nemusila říkat já, co se sluší a co ne.“

Vida, nyní to na něm viděla; když přišel prvé mezi hosti, neviděla to, ale to proto, že pochvalou Jíry teprv nyní vyzval na se její žluč. Při tom ovšem na veliké překvapení své seznala, jak pevně Jíra ve statku sedí a jak by bylo zatím marným namáháním chtítí jej z něho vypuditi. Když by šel ve statcích na dračku — což by mu ublížila, kdyby jej vypíchla? Ač tedy cítila málomocnost své zloby naproti Jírovi, cítila se pojednou jako obrněna proti tomu, kdo Jíru chválil — proti dědečkovi.

Sedlák se při těch slovech divně podíval na selku, a nemýlíme se, řeknem-li, že ho při tom pojalo divné tušení, že se před ním rozbřesklo a že zároveň se ho zmocnil pocit, že cosi jest již pozdě. Vše to zobrazeno bylo v udivení, s jakým pohledl na selku, když řekl: „Já mu to nepovím, ale ty také ne.“ Pověděl tím, že jest vyzváním selky uražen, a dal jí výstrahu.

Selka jakoby byla v moci zlého ducha. „Dobrá, já mu to neřeknu,“ odpověděla a zavolala na chasníka, jemuž pravila: „Řekni tuhle vejminkářovi, že nemá na sobě kabát.“

Chasník byl při tom rozkazu všecek zaražen a zaraženi byli všichni, kdož to slyšeli. Chasník stál na váhách, jakoby posud nevěděl, mluvenoli to žertem či do opravy; usmíval se dobrácky a v úsměvu tom dával na srozuměnou: „Mám či nemám?“

„Co tu stojíš?“ okřikla ho selka.

Chasník tedy šel k dědečkovi a vyřizoval: „Pantáto, že vám vzkazuje panímáma, že nemáte na sobě kabát.“

Opakujeme, že dědeček neměl tušení o tom, co se stalo u prahu, aniž o tom, kterak vychvalováním Jíry podněcuje v selce výheň, která až smysly její oslepuje.

Na toto vzkázání dědeček vstal a dívaje se s posla na poselkyni tázal se zprudka: „Jak? co?“ A pohlednuv opět ztuhla na selku s tím pohledem blížil se až k ní, jakoby pátral, zdali to, co slyšel, jest vysloveno i v její tváři, a pakli je to v tváři, zdali to i v ňadrech jejích. A bylo to i v té tváři i v těch ňadrech. Dědečkovi jako když hrdlo zatáhne šňůrou a prsa stiskne bolestí; ale ta bolest přece se prodrala hrdlem, a on řekl: „Kdybych já vám chtěl povídati, co vy nemáte, nebylo by toho tak snadno konec. Ostatně nejsem já u vás, jsem tu mezi chasou. Až mi bude jít k vám, dobrá: přijdu v kabátě.“

Byla v tom bolest, rozhorlenost i důstojnost starcova; byl v tom hněv a byly v tom slzy. A sedlák?

Nová matka na to padala ze mdloby do mdlob, ženy ji obklopily, přinášely vodu, manžel bral si hlavu do obou rukou a chodil jako zmatený. Svatebčanům bylo nevolno; povídali si to pohledy i slovy a jeden vyřknuv: „To brzy začíná.“

Chase i Jírovi s těží jen se povedlo, aby natuhlá veselost ještě trochu roztála, Veselili se už jen jako k vůli dědečkovi, který na lávku více si neseďl, nýbrž zrovna k chase dal si přinést židli.

Trávil mezi chasou až do večera; když pak se mu zdálo, že by už měl odebrati se domů na odpočinek, postál nedaleko prahu a dal si zavolati syna hospodáře. Ale hospodář nepřišel; vzkázal, že jest u selky, které dosud není dobře.

Tu dědečkovi znova se přitížilo; přeběhnuv zrakem dům zasténal: „Bůh buď milostiv tomuto domu.“

A když se uložil na postel, byla poslední jeho slova: „Manžel dobrák.“

Ta slova byla jako když je vyřkne kněz před kázáním a dělá pak o nich výklad. Dědeček rozjímal o nich skoro celou noc.

IV.

Když byla nová selka na statku, vše bylo zaleknuto a jako na stráži. Každý cítil, že jemu na blízku jest cosi nevolného, bylo jim, jakoby každé chvíle musili býti připraveni na útok; krčili se do sebe.

Útok ale dával si na čas. Selka již prvního dne vypořádala všechny, jednoho po druhém, Lenku, Jíru, dědečka i sedláka; a nyní měla na starosti hlavně muže, aby si ho ochočila, jej zaslepila, podmanila. Nyní byla doba líbánek, muž ukládán v sladká pouta, aby zapomněl na to, co se stalo, a nedovedl vybuchnouti znova. Ostatní tedy zatím ponechání na pokoji.

To poznala selka hned při svém příchodu, že manžel její není z té látky, aby se nedal ovinouti kolem prstu, třeba se jí byl opřel; ten by byl musil uměti jinak točit s lidmi, aby ona se ho byla zalekla, aby pomýšlela na ústup. To měla hned na první pohled zjištěno, už věděla, „kde je doma“. A jako dědeček uvažoval o tom, co jest manžel dobrák, ona uvažovala o tom také, ale se stránky jiné, se stránky své.

Dědeček již skoro nevycházel z vejminku. Často sedal v lenošce, jak jej byl Jíra poprvé uviděl oknem. Kdo by se nyní podíval na něj oknem, byl by rovněž myslil, že spí, tak býval ponořen v zamyšlení. Zdálo se mu skoro, že ta lenoška, ač tvrdší, jest nyní měkčí, než sedátko v zahrádce, neboť do zahrádky přicházel již málo. A když se odvážil přes dvůr, kradl se jako zloděj: ohlížel se na vše strany, zvláště ke statku, zdali ho nikdo nevidí, a jakoby ho na každém kroku mohl někdo zakřiknout.

I hovorů s Lenkou, s Jírou dopřával si jen jako kradmo, jakoby neměl k nim práva a jakoby každé chvíle mohl na něho vypadnouti někdo, jenž by ho zakřiknul. Tu pátrával při Lence po čemsi jako slídič; jakoby čekal na jisté slovo. Měl snad již ve své mysli cosi rozředeno a vypočteno, a nyní čekal, zdali to tak dopadne. Oddechl si vždy, když se toho slova nedopátral, jako po velkém namáhání a na to býval trochu poklidnější a veselejší.

Lenka nyní častěji chodila na vejminek; šla-li z domu, vždy se stavila u dědečka, a přicházela-li domů, podívala se nejprv k němu, pak teprva „na statek“, jak říkal dědeček domu hospodářovu co vejminkář. Dědeček ji teď jinak nejmenoval než „zlaté naše dítě“, a když odešla, pravil vždy pro sebe: „Ubohý náš siroteček!“

A Jíra teď honil nejraději na pastvu. Když slunce ráno vstalo a v modrém vzduchu probudil se ševel, bylo mu, jakoby už v tom ševelu také měl být; když hnal stádo, zdálo se mu, že k těm skřivánkům a lučním tulákům přivádí kamarády, a když ta tráva chrupala jim v zubech tak vesele: popadl se s Vořechem a prováděl kousky.

Na pastvě bylo mu, že jest doma. Když ale honil nyní k domovu, činíval to nerad; honil domů, až když stádo nasyceno nechtělo se pásti, až když už nechrupala tráva v zubech: co s nimi pak na pastvě? A čím víc se blížil domovu, stával se zamlklejším: noc, již měl přespati ve statku, byla mu, jakoby ho někdo přivazoval, jakoby ho někdo sháněl do klece, z níž by co nejdříve rád vyletěl. V myšlénkách přeskočil tu noc odvážným skokem jako nějakou propast a zachycoval se vždy již zase zelených strání příštího rozednění.

Na pastvě nyní zase bral si Vořecha více do cviku. Naučil ho, že rozuměl každému pokynu a každé jeho řeči. Když řekl: „Podívej se, plavka jde k jeteli,“ Vořech běžel a odehnal plavku od jetele; když řekl: „Podívej se, strkají hlavy dohromady,“ Vořech se mezi ovce rozběhl a rozehnal je, jakoby dodal: „Paste se, od čeho jste tu?“ Vořech pohlížel na svého velitele jako do nějakého zrcadla, aby vše na něm vypátral; když Jíra řekl: „Co myslíš, Vořechu, poženeme už?“ — Vořech udělal několik skoků a pak se zastavil, neboť viděl na Jírovi, že sám ještě s sebou není rozhodnut, má-li se hnáti domů. A když Jíra dodal: „Tak tedy poženeme,“ — tu hned oběhl stádo, shromáždil je a pak šel před ním, vedle Jíry, aby stádu projevil, on že jest mezi nimi prvním.

V neděli odpoledne sebral se Jíra s Vořechem a jak řekl: „do lesa,“ pes již věděl, že jdou navštívit hrob. Hrob ten byl samá zeleň a ze samých lesních bylin a květů. Jíra brával s sebou i kudlu a tu již sestavil kolem hrobu zábradlí vyřezávané, že na něm bylo viděti vše, co otec za živa miloval: v hlavách pušku, kolem zvěř, zajíce, srnčí, ptáky. Byl to pravý hrob pytlákův, zábradlí bylo jeho nápisem. Jen jméno tam nebylo; avšak pytlák jména neměl aneb nebylo známo. Ležel tu pytlák a to stačilo. Že v lese tyto příznaky dětského zpomínání u hrobu byly trpěny a šetřeny, jest trochu podivné, avšak bylo tomu tak. Snad že pánům lesa lahodilo, že tak věrně jest vyznačena smrt pytláka; mohlo to jiným býti výstrahou.

Tu pak sedávali Jíra s Vořechem, který už sem znal cestu, jakoby chodil ve statku po dvoře. Tu si Jíra v mysli s otcem promluvil, jakoby mu skládal

účty ze všeho svého konání. Tu s sebou v duši přinášel výpočet všech mláďat a vajíček a jich matek a otců jako na důkaz, že dosud umí vidět a slyšet; v duchu to vypravoval otci, a když se při tom podíval na ty listnaté větve a koruny buků, jež zašuměly jakoby slova: tu bylo mu, jakoby otec tomu rozuměl a odpovídal; a tu jakoby odtud čerpal jakousi posvátnost a skoro jako větší schopnost porozumění dalšího — porozuměti i věcem, jimž dosud nerozuměl, porozuměti i lidem.

Co bylo v Jírovi divokého, to jakoby u hrobu skládal se sebe: když pak se vracel zpět a vyšel z lesa uviděl před sebou zas to veliké, nesmírné nebe: duše jeho rostla i do výšky i do dálky, a tu pocítil, že jest dnes neděle. Pak uviděl vesnici a z komínů valit se kouře; to mu bylo, jakoby se měl tam rozběhnout: pospíšil si s Vořechem, nebál se statku, a když uviděl za humny v lípách Lenku, s nesmírnou radostí podával jí, „co přinesl z lesa“.

A přinášel jahody červeně lesklé, svázané v kytici, vybrané, že byly takou lahodou oku jako jazyku. Na podzim přinášel v kapsách oříšky, že jich mívala Lenka plný klín. A o lesních květinách, jež sázal v zahrádce, již jsme se zmínili.

Když to Lence podával s tou radostí, jakou jindy nebylo na něm vidět, tu říkala: „Jíro, vem mne s sebou do lesa.“

Někdy zůstával Jíra na pastvě celý den, když mu tak přikázali; tu mu donášeli oběd. S tím, kdo oběd nesl, přicházívala i Lenka, a nyní, když povyrostla, nosívala ho sama. To bývala radost zase pro Lenku, neboť Jíra když pojedl, prováděl ji po vší pastvě a po polích jakoby po svém hospodářství a ukazoval jí: „Vidíš, takováhle vajíčka má paleček, tohle jsou mláďata koroptví, tamhle jest zajíc mladík dva dni starý, tuhle vylítali včera skřiváci, jestli chvilku tamhle počkáme, uvidíme je vletět do hnízda; tu vidíš mladé ještě se skořápkou, ale nesmíme u nich pobýt, aby staří se nebáli.“ A řekl jí vůbec všecko „hloupé, co věděl“, jak to sám nazýval. Neboť ač si byl vědom, že zná, co jiní neznají, říkával přec, že každý pták více ví než on a mnoho lidí dohromady.

„Kde pak jsou ti ptáci v zimě?“ ptala se jednou Lenka.

„Vidíš, to je to, že každý pták více ví než já a mnoho lidí dohromady. Co my víme! My známe několik vesnic a to je vše. Ale ptáci! Když přijde podzim, svolají se, sletují se a připravují na cestu. Tu jest jen víření na poli: skřivanů lítá jako komárů, lašťovek, že se jim člověk až musí vyhýbat. A to se loučí. Pak vyletí vysoko a všecko to spěchá v daleké končiny, kde je

samé teplo. Vidíš, co pták musí vědět! Na tisíce a tisíce mil letí daleko, přes veliké hory, přes cizí země, přes mnohé moře, nikde se neptá na cestu a vždycky trefí. Tady ta písčlata, která jsi viděla vylézt ze skořápky, ta již letos potáhnou s sebou, aby se naučila svou cestu znát. Vidíš, jak brzy začínají! A zeptej se člověka, ať ti poví a pojmenuje ty končiny, které pták musí znát a které nesmí zapomenout, aby je přes rok zase našel! Který člověk scestoval tolik za celé živobytí, co pták scestuje každý rok, a vždy přes ty cizí hory, země a moře? Pane, takový pták něco viděl, ten zná světa kus — to my musíme se před ním hezky schovat. Nemysli, že pták ve svém zpěvu o tom nemluví; ale my jsme tupí — nerozumíme mu. Ó, kdybych mohl jen jedenkrát s nimi tolik vidět a vědět, co viděl a ví kterýkoli z těch opeřených drobtů — viděla bys, jak bych potom povídal!“

A v myslí obou vystupovaly neurčité obrazy hor, dalekých zemí, moří a těch tisíců a tisíců mil, jež na podzim pták svým křídlem změří.

„Ale což,“ pokračoval pak Jíra jako v zanícení, v němž-li byl, ne tak snadno se pouštěl předmětu. „To není nic. Pomysli ale, že, když ptáci tam v těch dalekých zemích jsou, na vlas dobře vědí, kdy u nás je první jarní den, kdy tu první tráva leze ze země, kdy první moucha si vyletí. To vědí a proto rovnou cestou zase k nám na cestu. Nejen že najdou cestu k nám nazpátek, ale pamatují si i pole a místo, kde měli hnízda v loni, aby je tam měli letos zas. Kde kterému se zalíbilo, tam zůstává, soudruh jeho nevyhání jej — majíť všichni celého světa dost, a proto se rozdělí o ten celý svět bratrsky. Vidíš, abych ti ukázal, že se pták zase vrátí na své místo, ač-li ho v té daleké zemi někdo nezabil, chytím tu na louce písčle a přidělám mu něco na nožičku; přes rok se zeptej, zdali tu bude?“

A jak řekl, udělal.

Tak bloudívaly ty děti v úvahách i bez úvah po lučinách a stráních, podobny v tom muškám a ptáčatům, za muškami se honícím.

Také si Jíra s Lenkou doma již řekli, kdy on bude mít času provázeti ji, a jestliže se cos vyskytlo nového, aby jí to ukázal.

Tu kdysi, právě když ji čekal o polednách, nepřišla; jídlo přinesla děvečka, kterou jmenovali ve statku „mladšíinka“ a která, kdykoliv šla kolem Jíry, vždy se u něho zastavila „na slovo“.

Aniž by se Jíra ptal, proč ona přichází, počala vykládati děvečka: „Jdu dnes místo Lenky.“

Jíra to viděl a neříkal ničeho.

„Lenka už ti nebude nosit oběd, Jíro,“ řekla zase za chvíli děvečka. Jíra zase na ni se podíval a děvečka dodala: „Už nikdy sem nepřijde.“

„Nepřijde?“ opakoval Jíra poslední slovo jako ohlas.

„Selka to zakázala,“ doložila děvečka.

„Selka zakazuje?“ ptal se Jíra.

„Selka zakázala a pantáta to řekl.“

Jíra by byl rád věděl více, ale nechtěl se ptáti. Proto už neříkal ani slova, ač snad děvečka na to čekala, aby se ptal. Ale že se neptal ani pak, když byl pojedl, vstala a jakoby chtěla odcházet. Ještě ale se zastavila, obrátila se a řekla: „Jíro, Lenka nesmí.“

„Povídala,“ odpověděl Jíra a na to děvečka již odešla.

A nyní to teprva bylo Jírovi s podivením. Tak tedy nesmí. Proč nesmí? Jíra téhož odpoledne nic neměl na mysli, leč „že nesmí!“ „A proč nesmí?“ Tato otázka poletovala nad ním jako ta laštovice, jež pojednou se mate v letu.

Teprv večer když přihnul domů a potkal se s Lenkou, vyslovil to. „Proč nesmíš?“ řekl. Myslí, že Lenka uhodla, co chce, a ona opravdu uhodla.

„Nesmím na pastvu,“ odpovídala, jakoby tím vysvětlila věc.

„Teď bych ti tam ukázal!“ s bolestí jakous i s chloubou a s vyzývavostí pověděl Jíra. „Však ty přijdeš!“ dodal.

„Ukázal?“ ptala se Lenka a vzala ho za ruku. „Pojď, já ti ukážu,“ dodala jako na vzájem a byla jako vyjevena.

A vedla ho dolů do zahrádky naproti vejminku.

Pane bože! co tu Jíra spatřil. Všecko, co zde byl kdy zasadil a pěstoval, všecky ty květiny vzácné, ta poupata, listy, jich pupence — vše bylo požato a shrabáno na hromadu jako kupa sena! Ta pěkná zahrada, v níž měl Jíra tolik píce, tolik srdečné a radostné práce, ta vypadala jako kostlivec! Ničeho tu neušetřeno; co nebylo požato, bylo vyškubáno, ani ten jejich záhon s mateřídouškou a kapradím nebyl ušetřen. Co ještě ráno mohlo být rozkoší oku a srdci potěchou, vyplněno nadobro, všečen ten umělý pořádek jedinou kupou!

Jíra snad poprvé, co tu byl na statku, zařal pěstě a při úžasu div že mu kolena neklesla. Na první pohled věděl, kdo to udělal, ale ptal se přece: „Kdo to udělal?“

„Naše nová maminka,“ řekla Lenka a vypukla v pláč.

Po chvíli promluvil Jíra: „Chtěla jsi vidět v té zahrádce macešky; tu se podívej; byla tu jen jediná!“

Musil si sednout; nemohl pochopit, je-li to možná, co vidí, a za chvíli opět zvolal: „To mohl udělati jen zlý člověk!“

„Že prý to zryje a nasází sem zeleniny,“ dodala opět Lenka.

„Tak tedy u nás nesmí být zahrada!“ řekl Jíra jako pro sebe. „V tom domě nebude žádné štěstí!“ zvolal s hněvným důrazem.

„Jíro, vid', že je ta nová maminka macecha?“ pravila Lenka, jakoby mu odpovídala.

„Když to nesmí býti zde,“ mluvil opět Jíra jakoby v pokračování, „bude to jinde.“

„Jíro, vid', to je smutné,“ řekla opět Lenka pokračujíc ve svém hovoru.

„Lenko, již tě vezmu do lesa,“ promluvil Jíra náhle a jakoby to bylo konečným výsledkem všech dojmů. „Tady to nechtějí, tam jest toho víc.“

Lenka v mžiku tom nezpomněla, že si tak často přála do lesa; byla ještě pohroužena v tu nenadálou spoustu i řekla: „Jíro, teď je ta zahrada dědeček.“

Ba byla ta zahrada lisá, sestárlá, nemocná a jako na smrt.

Za chvíli řekla zase Lenka: „Co jsi mi vyřezával ze dřeva a přinášel z pastvy, to všecko dnes spálila.“

„Spálila?“ Jíra při tom měl se jako k hrozbě a Lenka znova se dala do pláče. „A což tatínek?“ ptal se.

„Tatínek nechtěl, pak odešel,“ štkala Lenka.

„Nedělej si z toho nic,“ počal chlácholiti Jíra. „Ty věci nestály za nic; já mám ještě kudlu. To byly hlouposti, já dovedu jinší!“ pravil a vstal, jakoby se v něm byla hnula nová síla.

Pak šli ze zahrady a pod dědečkovo okno.

Jíra tam pohledl, dědeček seděl v lenošce a jakoby spal, měl zamhouřené oči.

„Viděl to dědeček?“ ptal se Jíra Lenky.

„Viděl,“ odpověděla tato.

Dědeček slyšel slova těch dětí, ač mluvily šeptem; obrátil hlavu k oknu. Pak vstal a přistoupil k oknu.

„Dědečku, už to začíná,“ řekl Jíra jako na uvítanou.

Dědeček srozuměl dobře, co tím myslí; ba to bylo snad to slovo, na něž vždycky číhal, když se Lenky vyptával. Ale přece se stavěl jako nevědomým.

„Nebyl jste v zahrádce?“ ptal se Jíra. „Tam to začíná.“

Dědeček stavěl se silnějším než byl; počal věc omlouvat, že jest zahrádky třeba, aby nesla užitek, a napomínal Lenku, aby byla ve všem matky poslušna, že bude zas vše dobře.

„Co mám dělat, dědečku?“ ptala se Lenka. „Maminka říká, co dělám, že jest špatné; já se jí bojím.“

Nebylo-li tamto Jírovo slovo tím, na které cíhal, bylo jím dojistá toto, neboť dědečkovi již bylo, jakoby vše tím slovem věděl a dále nic vědět nepotřeboval. Omlouval ještě novou maminku, jak mohl a uměl, ale sám o tom byl přesvědčen, že koná práci marnou; nevěřil v to, co mluvil. Dle toho ovšem byl také dojem. Lenka byla přesvědčena víc než kdy, že má příčinu, aby se bála „nové maminky“.

Když odcházeli od dědečka, ptala se Lenka: „Jíro, já snad nebudu smět s tebou do lesa?“

Jíra odpovídal: „Budeš smět. Budeš smět všechno, co já budu chtít,“ dodal pak s jakousi pevnou určitostí, že bylo Lence, jakoby nesměla pochybovati.

Když večer sedla Lenka s otcem a „novou maminkou“ ke stolu, uvítala ji tato: „Už jsi toho pasáka provedla? Už jsi mu všechno pověděla? Nezapomnělas na nic? Upřímné ty děťátko, jen se vším zčerstva na buben!“

Když tato slova mluvila, Lenka právě brala z talíře; ale nejedla dlouho, přišlo jí cosi, že položila lžici, jakoby se už byla najedla.

Bylo zle. Selka teprv nyní počala do opravy. „Umíš se chovat u stolu. Uděláš nejlépe, budeš-li jítat v čeledníku u toho Jíry, neboť jinam beztoho se nehodíš.“

I sedlák odložil lžici a přestal jíst. Lenka jakoby v tom viděla shodu a schválení svého jednání, vstala, šla k otcovi a řekla: „Tatínku, což pak už mne také nemáte rád?“ a položila mu hlavu svou na klín.

„Jen si postěžuj,“ usmívala se ukrutně selka; „vede se ti zle. Kde pak: nenajíš se a díla máš, že nevíš kudy kam. Jen pomazli se, aby bylo vidět, jak je ti zle. A ty,“ pravila k muži, „jen ji hezky ve všem posilni, aby se ti neutrápil ten mazánek!“ A podobné řeči snad by byla vedla ještě dále.

Ale v sedlákovi tenkrát se hnulo jaksi všechno v základech. Vstal zprudka a uhodil pěstí na stůl, že až talíře zacinkaly a lžice na nich poskočily. „Bude-li pokoj!“ zvolal a všechno v něm hrálo. „Překáží ti to dítě? Ať se nezapomenu! Pamatuj si to — sice se stane u nás neštěstí!“

A při tom opět bouchl pěstí o stůl, že to selku patrně zaleklo.

Ale tento výbuch Lískův, jak byl nenadálý, prudký a snad spravedlivý, tak byl přece málomocný a lichý. Byl to právě výbuch dobráka, bylo to vzplanutí slámy, která, když se vzňala, měla zároveň po všem; bylo to jakési vykřiknutí pudu, nebyla to zásada, nebylo to s rozvahou. Proto nemělo to výsledku, leda že selka na mžik se zarazila; ale následky byly škodlivy i Lískoví i jeho dítěti.

Selka byla chytřejší než manžel a brzy počala skoumati, zdali to sedlák myslí do opravdy. Byla si dosud skoro již jako jista, že ho má na uzdě; nyní se vzepnul a selka se postarala, aby poznala, jak dalece má tomu všemu věřit.

Selka vykřikla, jakoby v skutku již se bylo přihodilo oznámené neštěstí; pak potácela se k posteli, u postele klesla na zem tak, že hlavou mohla se opřít o pelest. Na to chvíli ani sebou nehnula: čekala právě, jaký účín bude mít toto její počínání.

Číhala.

Snad se i v duchu smála, ale byla sama s sebou spokojena. Neúčinkuje-li toto, bude účinkovat něco jiného — však ona se o něco ještě postará, čekala tedy. Ona vzplanula s vědomím, a nyní o to se jednalo, zdali sedlák též; ne-li, byla ona o to nad něho větší.

A selka se nemýlila. Když Líska uviděl, co se stalo, zarazil se a první myšlénka byla, že se přenáhnil. Vzal Lenku za ruku a řekl: „Jdi, dceruško, ven, jdi do čeledníku.“

Lenka byla polekána, ale než vyšla, promluvila ještě: „Tatínku, prosím vás, já budu jít do čeledníku, já už nechci do sednice.“

„Budeš, jen jdi,“ řekl otec jaksí klidně, jen aby ji odstranil.

Lenka pak více utíkala, než vyšla.

Líska zase si usednul a podepřel si hlavu o obě ruce. Snad že v tom okamžiku přelétlo mu cosi hlavou, co mu označilo velký sráz, k němuž se sňatkem přivedl. Ale nebylo to nadlouho.

Pak ruce ode tváře odložil a poslouchal a díval se.

Selka pořád ještě u postele na zemi seděla schoulena a ani se nehnula.

Číhala.

Líska poslouchal, hleděl k ní zvědavě; sotva že dýchala. Byla odvrácena od něho; neviděl jí v tvář, a přece mu bylo, že vidí téci slze. Neslyšel ani dechnutí, a bylo mu, že slyší její vzdech.

Vstal od stolu a přešel po sednici, šel prudce a zase si usedl.

Selka číhala.

Lískovi bylo teskno. Bylo mu, že se přenáhli, ženě že ublížil, a počal litovati tohoto přenáhlení. Kdyby selka byla nyní viděla do jeho duše, byla by přestala cíhati, byla by věděla, že ho již má nadobro. A nehnula sebou.

Líska vstal opět, opět přešel přes světnici, přešel dvakrát, několik kroků prudce a pak se zastavil. Pak si zas usedl, ale ne ke stolu, nýbrž na postel, na pelest, za svou ženu, zrovna vedle ní.

Selka si teprv nyní oddechla a oddechnutí to znamenalo, že jest Líska ztracen. Selka svou kořist měla; bylo to silné vzplanutí, jakým vzplál v hněvu, ale selka tušila, že k tomu sebral poslední síly. Sedlák přisedl k ní, síly jeho jsou zlomeny; „manžel dobrák“ více nevzchopí se k ničemu.

Jak tu seděl, Líska darmo byl by čekal na první slovo. Opakovaly se v něm myšlenky, jaké měl u stolu, ale v mírnějším naladění, myšlenky v té formě, když kapitulují; muž byl již kleslý, dobrák žádal o milost.

Selka to měla dobře vypočteno.

„Což tak musí být mezi námi?“ ptal se pak Líska hlasem, v němž mluvilo pouze jeho srdce.

Selka neodpovídala, aniž sebou hnula. Nebyl ještě dost blízký, číhala dále.

Když neodpovídala, Líska přemýšlel o jiné otázce. Měl toho sice plnou hlavu, co by se byl mohl ptát, ale probíral se nyní v těch otázkách jako ve zboží, které má vybrat, aby se líbilo. Nevybral nic kloudnějšího a opakoval svou dřívější otázku, jen že měkčeji a s větším důrazem: „Musí tak být mezi námi?“

Selka aniž sebou hnula, odpovídala hlasem hlubokým, kleslým: „Já jsem si štěstí představovala jinak, o němž jsi mluvil.“

„Já hledal matku,“ řekl Líska jako v upomenutí toho, co se dalo při stole.

Selka nyní poněkud pozvedla hlavu a pravila rovněž hlasem hlubokým, kleslým: „Jsem matkou, a vidím, že nešťastnou.“

Tato slova změnila mnoho, velice mnoho. Líska to zrovna na sobě cítil, jak se váhou kloní k selce i k tomu, čeho se nazývala matkou.

Ubohá Lenko, ty jsi v tomto okamžiku ztratila mnoho, velmi mnoho!

Líska neodpovídal hned. Pak ale pozvedal svou ženu, která ostatně byla by vstala i bez pomoci, a když se jí podíval do očí, učinil to s výrazem, jaký selka ještě před tím nepozorovala a jakého by se byla ještě před chvílí nenadála; učinil to s výrazem štěstí.

Když se na to jednalo o smíření, selka dlouho neváhala; vědělať, na

čem jest: co chtěla, měla. A když sedlák na to odešel ze sednice, mohla si uvnitř zajásat. „Nyní tu sedím bezpečně! A ten malý tvor má tu také dobře ustláno.“

Už nepotřebovala Lenku vystrkovat a odstrkovat, Lenka byla již tak dobře jako odstrčena. Sedlák byl již slovům selky přístupný dokořán; Lenku již jen poslouchal jako posloucháme žebráka při zavřených aneb polootevřených dvéřích, jemuž dáme-li almužnu, myslíme, bůh ví co jsme vykonali za skutek šlechetný.

Selka již také nemusila na Lenku sočit, aby jí od Lískova srdce odtrhla; ta nit byla již velmi tenká, za kterou byla přivěšena, a sluch otcův, chtěla-li si Lenka postěžovati, velmi netrpěliv. Ne snad že k ní byl otec urputný; dovedl vždy dosud jakž takž odrážeti od ní i urputnost nové maminky, ano dovedl i nyní se s ní pomazlit a myslil vždy ještě, že ji má rád. Ale také se při té své radosti vždy již ohlížel, nevidí-li ho žena, a pakliže si mu Lenka postěžovala, neslyší-li to žena. Z Lenčiných slov slychal již skoro jen prázdný zvuk, a věděl-li, že má Lenka něco na srdci, vyhýbal se jí skoro, aby nemusil jí dáti útěchu. Lenka to dobře cítila, že v otci chladne k ní dobrý přítel, a v té míře, v jaké povolovala přitažlivost otcova, v té míře ochaboval také její pud, jenž ji této přitažlivosti vrhával v náruč.

Líska stával se bázlivým; bál se své ženy, bál se své dcery. Žena z toho kořistila stávajíc se mocnější, Lenka při tom tratila stávajíc se opuštěnější. Žena nabývala při tom výrazu jistoty, Lenka se halila ve výraz zamlklosti a Líska ztrácel na obou stranách. Tu můžeme viděti, kterak povoluje i nejpevnější svazek přírody, kterak chladne i posvátný oheň na krbu domácím, kterak se rozpadává, co z jednoho vyklíčilo jádra.

O, kdyby nyní se byla dala Lenka na lávce před vraty do pláče k vůli někomu, jenž ztratil otce, nebyl by Líska již vyšel ven, nebyl by pohnut zaobalil to cizí dítě i se svým dítětem jako do jedné peřinky, aby si je odnesl a stal se oběma otcem. Nebyl již otcem ani svému vlastnímu dítěti a Lenka mohla již vším právem říci: nemám tatínka více. Zažalovala-li si kdy, platila ta žaloba vskutku této ztrátě, jen že jí nedovedla dáti toto jméno.

Ale ještě jedna osoba byla, které se Líska bál tak jako své dcery, a to byl Jíra. Ochladnul sice i k němu, ač by se byl ústy vyznal, že mu přeje. Ale proto se Jíry bál, že se mu zdálo, jakoby přímý ten hoch každé chvíle mohl předstoupiti před něho se zrcadlem a ukázati mu jeho i jeho dceru. Leč i Jíra

umklal; bylo to mlčení sice také zrcadlo, ale podobných zrcadel lidé bázliví se nebojí; ti bojí se slov.

Nyní již také selka nestála více na tom, aby Jíra odešel z jejich statku. Jednak snad si vážila jeho práce, ale jednak a to bylo hlavní, chtěla Lence dáti na jevo svou nelásku tím, aby ucítila, že v domě s Jírou stojí na rovní. Ba počala i Jírovi na oko dávat přednost, jej oslovovati, aby Lenka ucítila, že stojí ještě za ním. Nebývá drsnějšího a chceme-li žalostnějšího stvoření, než žena, která jest pouze macechou. Neboť co jest macecha? Macecha jest vtělená žárlivost naproti muži; žárlivost ta platí nebožce a zlost i bolest její snáší nevlastní dítě.

Selka se již tak upevnila ve svém postavení, že mohla se i Lence posmívati. Lenka již obědvávala venku v čeledníku mezi čeládkou, sedala vedle Jíry. Selka někdy z úmyslu postavila se s Lískou na práh čeledníku a říkala: „Podívej se, jak to těm dvěma sluší! Jak se jí ujal! Jedí z jedné mísy!“

A sedlák se usmíval také.

Tu ale Lenka položila lžici, jako to udělala posledně v sednici, a zastřela si zástěrou oči. Jednou dokonce nemohla se přemoci a řekla: „Panímámo, jídlo máme slané, nač chcete, abych si je přisolovala slzami?“

Sedlák vzal ženu za ruku a odvedl ji; tak neměl již sluchu pro své dítě.

Když nyní přicházela Lenka k dědečkovi, říkal hladě jí vadnoucí svou dlaní: „Nebohé dítě, ty již nemáš nikoho. Což já! Já zamhouřím oči a bude po všem. Ale co bude s tebou?“

Tu jednou řekla Lenka: „Dědečku, já odtud uteču!“

Dědeček se zhrozil.

„Kam?“

„To nevím.“

„A s kým?“

„S Jírou!“

V tom Jíra vešel, a Lenka, jakoby se chlubila, pravila: „Jíro, vid', že mne vezmeš s sebou?“

Jíra neporozuměl dosahu té otázky a odpověděl: „Vezmu.“

Dědeček se zalekl znova; ale když si to pak rozvážil, usmál se.

V.

Narodil se Lískovům chlapeček, a událost tato postavila se nad všechno ostatní, vytiskla i zastínila vše, urovnala i rozhodila vše na dobro. Nyní teprva bylo v domě dítě, nyní tu byla matka; nyní teprva byl Líška otcem, nyní přestala být Lenka dcerou.

Při otázce: „Co dělá naše dítě?“ již ani sedlák nemyslel na Lenku, natož selka. Neměli dětí; měli dítě, a Lenka jím nebyla.

Nejvznešenějším arci všech pocitů jest láska mateřská; ale tato byla by opravdu vznešenou, kdyby byla neubližovala Lence, kdyby aspoň byla bývala k ní spravedlivá; že tím nebyla, trčila vznešenosti a stávala se ukrutnou. Lenka již musila uvykati poslednímu v domě koutu, musila uvykati pohledům opovržení a snižování, musila se spřáteliti se slovy tvrdými, jakoby nebolela, musila umět tovaryšiti se s opravdovými slzami, jakoby to byly nejmilejší její hračky, u kterých má se zotavit, u nichž si má odpočinout.

Lenka vyhlednuta selkou nyní, aby lesk jejího hocha odrážel se od ní co od temného pozadí. Na hochu vynakládána péče, starostlivost. Lence nezbývalo nic více. I šatem počali ji zanedbávat a Lenka pozorovala, že v neděli nemá téměř co na sebe, aby si vyšla mezi holky na náves.

A co bylo pro Lenku ještě horší: že počínala být hezkou; rostla již, jak říkáme, do krásy. Podobou byla již celá nebožka matka. Pleť její byla vzdor vedru a slunci přeč jako netknuta, byla jemná a lesklá. Z tváří svítla zdravost, a modré oko, poněvadž za ním se halily bolestné zkušenosti mladé duše, dostávalo jakýsi nádech snivé zamyšlenosti, což k ní táhlo každého, kdo měl srdce. Postava její začínala se již nésti do té výše, kdy si děvčat počínáme všimati a kdy jim ženy prorokují budoucnost.

A toho všeho všímala si selka, proto bylo pro Lenku hůře. Selka snad že se bála, aby pohlížením na Lenku v Lískovi nebudily se upomínky na nebožku; snad že vůbec nechtěla připustiti, aby ta „pasácká nemrava“, „ta Lenka“, jak říkávala s opovržením, „měla na sobě něco, co nezávisí na ní: ale jisto jest, že nemohl nikdo více selku popuditi, leč poukázal-li k Lenčině půvabnosti a řekl-li: „Celá nebožka matka.“ Její krása jí žíhala jako zločin.

A proto spikla se proti Lenčině kráse. To, co selka jí ukládala, nebylo již

prací, to bylo přetížením; to nepracovala již dcera ve statku, to bylo již hůře než děvečka. Zvláště teď, kdy potřebí bylo doma chovat chlapce, zavolala si selka hned tu, hned onu děvečku a řekla: „Lenka vykoná práci za tebe,“ vše jedno, jaká to byla práce.

„Počkej,“ říkala si pak, „zmozolím ti ruce, že nikdo nebude se chtít dát tebou pohládit; vyženu tu tvou tvář do vedra a větru, aby nebyla ani dívčí tváří podobna; sehnú ti šj, že děvčata budou na tebe ukazovat, jak jsi rovná; utužím ti oudy, že budeš jako mlátec — uvidíme tu podobu k nebožce!“

A co s tím plánem se shodovalo, to na Lenku ukládala.

Ale přepočítala se. Lenka ani nedostávala na ruce mozole, ani nepozbývala v tváři dívčí podoby, ani nestávala se podobnou mlatici; jen jedno se zvedlo: že děvčata na ni ukazovala, ale ne, jak má sehnutou šj, nýbrž jak se nese jako hříbátko, jak jest mrštná a obratná, jak zdraví její se tuží; už si v duchu představovaly, jak se bude umět točit, až bude chodit k muzikám.

Lenka ovšem pracovala do únavy, do umdlení; ale v tom selka zároveň se přepočtla, že by ji práce ztýrala. Lenka byla si práci vyhledávala, proto že při ní si odpočívala od útrap horších, od bolesti a lítosti, na které při práci zapomínala a které i po práci nedolehly na ni již s takou krutostí, poněvadž tělo zemdlené hledajíc nutného odpočinku, nebývá jim tak přístupno. Přitom měla Lenka i pomáháče v Jírovi, a když ti dva se dali do práce, aniž to selka mohla pozorovat, ubývala jim jako v pohádce.

Nepovádělo se tedy selce, co si na její krásu usmyslila; Lenka byla jako jarní dni: každý příští hezčí než ten včerejší, každý nový s novými půvaby. Spíše selka se při tom trátila jako ten sníh na horách, bledla a žloutla — její krása tála.

Musíme říci, že chasa z velké části byla při Lence. Chasa, která selku byla uvítala tenkrát u prahu, když do statku poprvé vcházela, již se vyměnila za jinou, tato opět za jinou. Nevytrpěla selka u sebe ty, kteří upomínkami sáhali ještě k nebožce, měnila je rychle, a že byla sama svadivá, měnila je častěji. Mezi chasou bylo již pravidlem, že u Lísků není jako bývalo a selka že toho příčinou; nová chasa vcházela tedy k nim do domu již s touto vírou a chovala se dle toho.

Měla s chasou nyní selka pravý kříž. Jakmile počala vytýkati něco děvečkám, chasnici počali mezi sebou hovor a chválili Lenku; když vytýkala chasníkům, počaly děvečky o tom, jak všecko Lence sluší. Měla svou potíž,

věděla již, že proti ní jsou spiklí; nemohla se již ani pozlobiti dle chuti, a pozlobila-li se, dostala stranou nádavkem, že žloutla ještě více.

Ale ještě jednoho člověka to mrzelo, když chasa chválila Lenku, a to byl Jíra. Při každé té chvále se nyní zarazil, jakoby ho bodnuli, a pak se podíval na Lenku, zdali to, co řekli, jest pravda. Jakoby svou chválou byli Lence něco vzali, podíval se pak, zdali to ještě na ní. A pak zas mu bylo, jakoby ji byli nedochválili: on kdyby začal, to by se divili! Ale nezačal. Zdálo se mu, že všechna chvála jest hanou.

Jíra byl již v letech, kdy mu hlas přecházel v mužský, kdy podoba mladíkova se již mnoho nezmění, kdy se jaksi zachytí na mnohá a mnohá léta. Otce jeho poznali jsme co člověka zasmušilého, temného, odvážného, který to vše měl napsáno i v tváři i v pleti tváře. Jíra po něm všechny vlastnosti i co do zevnějšku zdědil, ale všechny v zmírněné podobě. Zasmušilost otcova stala se u Jíry zamyslením, jež bývalo i veselé; temnost otcova hloubkou, která bývala i jasná; odvážnost otcova smělostí, která bývala i jemná. To mohl každý čísti z jeho tváře, jako tamto z tváře otcovy. —

Bylo v neděli v poledne; chasa seděla při obědě a Lenka ještě nebyla u stolu, Jíra tam byl.

Služka jedna řekla: „Dnes byla veselá cesta z kostela.“

Druhá se dala do smíchu a pravila: „Tak to ještě selka nedostala.“

Bylo patrné, že chasníci nevědí, o čem se mluví, a ta, která začala hovor, vykládala nyní: „Sousedovic panímáma jí to vlepila, má dost na celý den.“

„Lenka šla za ní jako Popelka,“ převzala opět druhá řeč. „Sousedova pravila selce: ‚To máte hezké šaty na sobě, to jsou zrovna jako nosívala nebožka, tenkrát byly v módě.‘“ A děvečka se smála.

„Ale kde pak by to byly ty, to vy jistě předěláváte šaty po nebožce pro Lenku,“ pokračovala zase druhá děvečka jako v řeči sousedky. „Ale vy je asi šetříte, proto že je Lenka nikdy nenosí.“

„To to bylo veselé,“ převzala první slovo. „Všecky se smály, a naše selka žloutla jako žlůva.“

„Dobře,“ řekla zase druhá, „ať nemyslí, že lidé si ničeho nevšimnou; strčila jí to.“

A chasa se smála.

Pak zas pravila děvečka: „Dnes bude ve statku zle, selka se tou cestou nakrocnila.“

Na to počali chasníci:

„Však to Lence sluší, tak jak je. Hezkému děvčeti sluší všecko, ať má třeba jen jednu sukni,“ pravil jeden chasník.

Ostatní se zhruba usmáli a pravili: „Třeba bez sukně.“

Na to Jíra vstal od stolu.

„A proto se Lenka přece dobře vdá,“ pravil zas onen. „Po té holce se budou teprva plašit, jen až doroste. Ať jí nic nedají: matka její také nic neměla a dostala se sem do statku. To už je někde rodem.“

Při poznámkách chasníkův dělo se Jírovi, jakoby měl jít odtud pryč.

Když si Lenka sedala ke stolu, podíval se Jíra na ni tak, jak se ještě nikdy nedíval, a zůstal v tom udivení po celý čas, co jedla.

Když pojedli a chasa se rozešla, řekl Jíra Lence: „Lenko, dnes půjdem.“

Pak vzal Vořecha, šel do líp a čekal, rozložen v trávě.

Mělo se již na podzim a byl ještě teplý den. Listí poletovalo se stromu, ale zvolna; jen tak za chvíli zašustěl list a třepetal se dolů ve své zralosti. Něco jeho soudruhů odpočívalo již rozestřeno v trávě a jejich žlutost odrážela se od zeleného dosud drnu. Byla to doba, kdy ptáci se svolávají, aby se odstěhovali; mají na páli, aby nezmeškali.

Jíra si vzpomněl, že kukačky již odletěly; a tu mu bylo, jakoby i s něho listí padalo a jakoby z něho zpěv i radost se stěhovala. Bylo mu tak smutno, že myslel, že by si ani pláčem neulehčil. Od otcova pohřbu nebyl tak smutným, ale teď byl ještě více smutným, neboť nevěděl proč. Bylo tak zmotané vše v jeho mysli a na všem spočívala tíže. Myšlenky měl jako z olova, a nemohl s nimi z místa.

Pak přišla Lenka a na to šli; Vořech ukazoval jim cestu.

Dnes poprvé byl Jíra nemluvný. Vzal Lenku za ruku a tak šli. Ale brzy, jakoby i ta její ruka mu byla těžka, pustil ji. Na to podíval se Lence do tváře, a zdálo se mu, že jest Lenka jiná, pak že on jest jiný, že všecko kolem něho jest jiné. I ty pole byly jiné, a když vešli do lesa, mátl se Jíra. Dobře že měl Vořecha, ten vždy přiběhl k němu, otřel se o něho a pak běžel tam, kam měli jít.

A dnes ten les jakoby více nebyl lesem. Přece si usmyslel, že Lence ukáže všechny svoje spády, že jí ukáže nejkrásnější plodiny, jahody, oříšky a co ještě tu nacházel — ale neviděl ničeho.

Byl jako spleten; neviděl to co jindy vídal, a v sobě měl cosi, co jindy s sebou nenosil.

„Jak se ti líbí v lese?“ tázal se pak jako v bázni a vzal ji zase za ruku; a tu mu bylo, jakoby ruka ta nebyla více těžká.

Lenka řekla, že se jí tu líbí, a Jíra to dnes nemohl pochopit.

Tak došli do prostřed lesa k otcovu hrobu pod širé buky. Lenka tu byla poprvé u hrobu a zarazila se. Líbilo se jí tu a děsila se, že to hrob a sice hrob Jírova otce. Jíra sedl si s Vořechem a vypravoval, co se tenkrát stalo v noci. Lenka si také sedla, a když se podívala na ty buky, jak tak listím šustí, řekla, že se jí tu přece líbí.

Pak se Lenka ptala, kde bydleli, že by to chtěla vidět.

„Že bys chtěla?“ zasmál se Jíra. „Máme co dělat, abychom se dostali nazpět; ale chceš-li, pojďme.“

A šli rovným směrem, šli k chaloupce.

A opět vzal ji Jíra za ruku a tu mu bylo, jakoby ucítil, že ta ruka je teplá a že se chvěje.

Pak se Jíra podíval Lence na oči a Lenka je sklopila.

„Ty dnes nikam se nedíváš,“ řekl Jíra, ještě stíněně, a to myslil snad proto, že se nyní nedívala na něho.

„Ty dnes nic nemluvíš, Jíro,“ odpovídala Lenka, podívala se na něho a pak opět sklopila oči.

Než zase příští slovo promluvili, stáli již u chaloupky, na srázu stráně, nad vodou, naproti zelenému břehu, nad loďmi a vory po řece plovoucími, nad plavci směřujícími se, vejskajícími a popěvujícími.

Lenka toto vše viděla a zvolala: „Tady jest krása!“

A Jírovi bylo, že jest mu pojednou veselo.

Vořech tu byl plný nepokoje. Očuchával v chaloupce všechny kouty a se vším jakoby se vítal a líbal.

Chaloupka byla, jako bývala. Snad některý vítr něco s ní utrl, ale nebylo toho mnoho, co se změnilo. Jíra vzal za dvěře, ty povolily a on vešel; vše bylo uvnitř tak, jak to byl posléze Jíra opustil. I louče byly tu ještě nařezány, jak je byl za oné noci štípal, i ta židle stála tak, jak byl tenkrát na ni se posadil s kudlou a dřevem.

Nic se tu nezměnilo, leda že tu bylo více pavučin a ještě temněji; něco skla scházelo v okně a na závorách bylo více řezu. A dle všeho tu po celý čas nebylo živé duše.

Jíra si usedl na židli jakoby rozvažoval.

Za chvíli se podívala sem Lenka oknem, pak nahlížela dveřmi, dále nešla. „Tu jste bydleli?“ ptala se.

Teprva nyní všimnula si chaloupky, neboť pro krásu břehu ji dosud jako ani neviděla.

„Je to tu k smíchu, co?“ řekl Jíra, a dal se do smíchu, jakoby ji pobízela, aby vešla.

„Tady jste bydleli?“ ptala se ještě jednou, a bylo jakoby se skoro otřásla.

Jíra se opět zasmál. „Jsou tu netopýři,“ řekl. A šero uvnitř vskutku jakoby se zvedalo křídlem.

„Nepůjdeš dál?“ ptal se více žertem a opět se smál. „Jest tu bezpečno.“

Lenka na prahu zkoušela, možná-li dál. Šlo to. Pak se ohlížela po té skromné prostora a ještě si nedůvěřovala.

Jíra převzal slovo. „Vid', tady je poušť,“ pravil.

Lenka ještě se rozhlížela, zdali tomu tak, jak Jíra praví. A Jíra dodal: „Vid', u nás doma je lépe?“

„Není!“ řekla Lenka s jakousi slavnou určitostí a připojila za chvíli: „U nás je poušť.“

Nebylo tu více, co by Jíra ukázal; vše dalo se přehlednouti i oceniti jedním pohledem, a protož zavolal na Vořecha, který se uložil na lavici: „Půjdem.“

Ale Vořech tenkrát nerozuměl aneb jakoby se mu nechtělo. Zakňučel, pak se protáh', pak na té lavici vyskočil a jakoby se škrábal někam výše. Jíra už byl s Lenkou na prahu, a že pes nešel, ohlédnul se po něm. Ku podivu! Pes jakoby se tam byl zamotal a nemohl odtamtud; pořád vyskakoval do výše, hrabal předníma nohama, pak se zas ohlednul po Jírovi a zase skákal.

Jíra se vrátil, neboť v tom okamžiku zdálo se mu nejínak, než že psa musí vymotat. I Lenka se vrátila.

Ale viděli, že pes je volný a že jenom tak skáče.

„Co pak tu máš?“ ptal se Jíra, neboť mu v tom bylo, jakoby ho pes chtěl na něco upozorniti. Díval se tím směrem, v kterém pes vyskakoval, ale neviděl ničeho. Nad psem byla stará, hnědá polička, červotočinou prolezlá, že byla více děravá než dřevěná. A již zase chtěli jíti.

V tom pes zakňučel silněji a skoro jako významně, že i Jírovi i Lence počalo to býti divno. A pes vyskočil vší silou, předníma nohama chytl se za poličku a jakoby se chtěl dostat na ni. Však polička mu tu práci uspořila: neunesla ho a spadla i s ním na zem.

„Ty tu řádíš,“ plánil Jíra Vořecha; v tom se Lenka shýbla a zvedla cosi ze země, co bylo spadlo s poličkou. Šla s tím ke dveřím, podívala se a řekla: „Staré modlitby.“

Jíra také se přišel podívat a pak řekl jako Vořechovi: „Ty si máme vzít s sebou?“

„Počkej,“ pravila Lenka, „podíváme se.“

A sedli si před prahem a dívali se do nich. Byly vázány v kůži nažloutlé, okraj listů byl červeně natřen. Ostatně ta červeně byla málo znalá, listy byly zvarhaněny, bylo vidět, že se často obracely. Staré modlitby.

„Z těch se tvůj otec modlival?“ ptala se Lenka. My, kteří Jírova otce znali, pochopíme, že Jíra odpovídal: „Sotva.“

„Snad dědeček, snad pradědeček tvůj!“ zvolala Lenka radostně, a knížka ta nabývala u ní vážnosti.

Nahledla tu a tam a pak se podívala na první stranu. „Podívej se, Jíro,“ řekla, „že se z ní modlili — tuhle jsou modlitby připsané.“

Na vnitřní straně desky bylo psáno inkoustem, který už zrezovatěl, vybledl, že písmo bylo jako hřebíčkové barvy. To Lenka měla za modlitby připsané, a žeť byly připsané, jala se to čísti, neboť co psali, to jistě se modlili, myslila.

Bylo toho psaní vždy několik řádků, pak to bylo podtrženo čarou a na to opět bylo několik řádků; leč následující řádky vždy byly písmem méně bledým, že řádky mezi čarami byly napsány za rozličného času; pak bylo zřejmo, že každý oddíl psán rukou jinou.

A Lenka jala se čísti shora, nad první čarou:

„V chaloupce nad Vltavou nacházeli útulku Čeští bratří; byli tam vždy ukryti, jakoby sešli se světa.“

„Čeští bratří?“ ptala se Lenka.

A Jíra vykládal jí o Českých bratřích, pokud věděl. Pak pravil: „To jest tato chaloupka.“

Pak čtla dále:

„Statek v Kopči číslo 18. byl náš. Měl dvě stě korců polí a celý les. Odešli jsme z něho pro velikou nouzi. Václav Klíma, Anna manželka, naše děti Jan a Anna.“ Pak bylo dátum.

„Ukaž,“ zvolal Jíra a četl právě tak jako četla Lenka.

„Statek v Kopči,“ řekla Lenka.

„Číslo 18,“ dodával Jíra.

„To jest u nás,“ svědčila Lenka.

„Váš statek jest číslo 18,“ tvrdil Jíra.

„Jíro, co dědeček vypravoval? Před našimi z toho statku utekli; pak jsme jej dostali my, dědečka tenkrát přinesli do něho v nuši. Ty modlitby bývaly na našem statku.“

„Já se jmenuju Jíra Klíma,“ dodal Jíra a hleděl na Lenku a pak dále do knížky.

„Náš statek byl váš!“ volala Lenka jako u vytržení.

„Ten les také!“ náhle převzal Jíra slovo a ukazoval na to, co bylo lesem.

„Tedy tvůj otec byl zastřelen ve vlastním lese!“ mluvila Lenka s horlivostí, jakoby Jíru teprva chtěla o tom přesvědčit.

To, co byli přečtli, bylo podtrženo čarou, jak jsme pravili, a na to následovalo, co čtla Lenka dále:

„Statek v Kopči dostal se Lískovi z hor, ale les mu páni nedali. Naše živobyті v horách jest těžké; přenášení cizozemského zboží jest živobyті psí, smrt stále před očima. Jan Klíma, Marie manželka, syn Mikuláš.“ Pak bylo datum a ještě jednou řádkou připsáno: „Ještě pět dětí.“

„Mikuláš byl můj otec!“ zvolal Jíra. A pak se zamyslel. A tu mu bylo, jakoby mu paměť obrážela hory, v nich chaloupku, a jak se k nim v noci příkradli cizí mužové a před ránem ještě odešli. A povídal to Lence.

„Jíro, tak daleko odešli!“ divila se Lenka.

„Proto že byli moji předkové čeští bratří a nikde je nechtěli vzíti do osady,“ řekl Jíra jako s chloubou. Tu bylo Lence, že pocítila nesmírnou lítost. A když si to pověděli, Lenka čtla dále.

„Jsem tu zas na blízku se synem Jírou. Páni si vzali les, já si z lesa беру zvěř, každý co potřebujeme. Mikuláš Klíma, na desátý rok vdovec.“ Pak bylo nejnovější datum.

Když toto vše byli přečtli, co vyplňovalo tu stranu, zůstali podivením na sebe hledět. Tím, co tu byli našli v modlitbách, jakoby cosi spadlo a táhlo se až na statek Lískův, z něhož byla Lenka.

Divná hra osudu! Statek, z něhož byl utekl Jírův praděd pro velkou nouzi, našel Jíra a byl ve statku tom pasákem.

Les, v němž Jírův praděd kácel dříví co lesa pán, našel Jírův otec co pytlák, co pytlák byl zastřelen a v lese tom měl hrob.

Divná hra osudu!

Komu vlastně náležel nyní Lískův statek?

A kdo byl vlastně v lese tom pytlákem, Jírův otec aneb ten, kdo ho zastřelil a nyní si les vlastnil?

A kdo měl vlastně býti zastřelen co pytlák — ten, který tam našel hrob, aneb ten, který za ním vyslal kouli?

Jaké měl právo ten, kdo střílel, a jaké měl právo ten, kdo byl zastřelen?

Tyto všechny otázky a jiné ještě spočívaly v tom pohledu, jímž oba na sobě utkvěli, a drželi se za ruce.

A tu bylo Lence, jakoby jí byl Jíra mnohem blíží, jakoby v něm viděla svého bratra, ano více: jakoby v něm viděla pána, který u nich ve statku od té chvíle měl by rozkazovat, a jehož by všichni měli být poslušni, otec, matka, chasa, všichni. Bylo jí pojednou, jakoby Jíra mohl žádat na nich splátku toho, co oni měli od něho vypůjčeno; bylo jí, jakoby se měla před ním sklonit.

„Jíro, ty jsi náš, ty zůstaneš náš!“ zvolala tak vroucně, jakoby pocitem tím vracela mu všechna práva.

„Váš!“ řekl Jíra jaksi trpce. „Dokud mi selka neřekne: jdi!“

„To nemohou, to nesmějí!“ mluvila v rozhorlení Lenka.

„Nesmějí? Ty jsi jejich dítě a nejsi, jakoby ti už dávno byli řekli: jdi! Nemáš tam vlídného slova, nemáš tam přístřeší, nemáš tam stolu, ba nemáš ani šatu, jaký tobě náleží.“

„Nechťsi,“ odpovídala Lenka. „Ale to mají znát, jaké tam právo máš!“

„Tvé právo jest bližší — a uznávají je?“ odmlouval Jíra. „Nechme toho, Lenko; neboť v tu chvíli kdybys o tom promluvila, musil bych já od vás — to by byl následek, a ty bys zůstala samotna.“

„Což to zde není psáno?“ hájila dívka svůj náhled. „Však bych já ti odejít nedala!“ doložila živě.

Lenka uchopila Jíru za rameno, jakoby ho chtěla zadržeti, jakoby on již od nich odcházel. Držela ho pevně, až se Jíra proto na ni podíval.

A tu mu bylo, jakoby v tom jejím oku opět byl cosi uviděl, co ještě nikdy neviděl. Byl zase jako v hlavě zmatený a jakoby mu bylo těžko mluvit. Byla v tom oku radost a tíseň, a když Jíra do něho patřil, bylo mu radostno i teskně, a nevěděl, jakby vše to pověděl. Ani první slovo nevěděl, a nevěděl, má-li se radovat nebo má-li plakat. Bylo mu do obojího, do radosti i do pláče.

Pak přestali na sebe hledět, ale jednomu i druhému bylo, jakoby se ještě viděli. Lenka zvolna pouštěla ho ze své ruky.

A nyní bylo oběma, jakoby neuměli mluvit. Snad čekal jeden na druhého, až začne, snad na to ani nečekali. Snad že se někdy němě promluví více než slovem; snad že duše má svou hudbu beze slov, a jiná duše snad že může být tou hudbou okouzlena, třeba neslyšela ni slov ni zvuků.

A zas bylo jim, jakoby se ještě byli neznali, jakoby nyní náhle se potkali, a zas jakoby každá otázka, každé slovo bylo proviněním.

Připozdívalo se, když vstali.

Jíra pravil: „Jsem tedy na vašem statku trochu doma; jsem tomu rád.“

Lenka řekla: „Budu tam teď také ráda.“

Jíra pravil, že přijdou pozdě domů, a Lenka na to odpověděla: „Nechťsi.“

Bylo jí přece nemilo, mysliti na domov — což pak měla domov? A když šli, s bolestí ohlížela se po chaloupce.

Pak řekla: „Jíro, vezmeš mne zase brzy s sebou?“

A v této otázce již dokonce nepoznal Lenku.

A když se na ni podíval, bylo mu pojednou, že nejsou více dětmi. Byla mu mnohem bližší, a přece mu bylo, jakoby touto otázkou zas byla mnohem dál.

Pak řekl: „Lenko, zdá se mi, žes tu byla se mnou poprvé a naposled.“

„Proč?“ ptala se Lenka a celá se zapýřila.

„Dnes už nejsme, co jsme si bývali,“ řekl na to Jíra; „hry jsme spolu dohráli.“

Lenka sklopila hlavu, a tu bylo jí, jakoby měla umřít. Bylo jí tak smutno, že ani neviděla na cestu.

Když šli lesem, stmívalo se. Stromy házely šero, mlčely při tom, a tu bylo Lence teprva teskně.

Jíra ji vedl za ruku, cestu jim ukazoval Vořech, a když přišli k otcovu hrobu, byla úplná noc. Sedli si ještě u hrobu, a tu jakoby to teprva na Lenku bylo přišlo. Padla na hrob a počala žalovati a vzlykati, jakoby se jí chtělo srdce utrhnout.

A když opět vstali na další cestu, řekla Lenka: „Tedy bych neměla nikoho na světě více.“

Tu bylo zas Jírovi, jakoby byl obžalován, a musil se hájit. „Máš, máš!“ zvolal a objal ji, a tu mu bylo, jakoby vše byl pověděl. „Dokud toto mé srdce bije, máš domov, máš otce i matku, máš všecko, co si na něm žádáš!“ mluvil s pohnutím. „Ty dobré dítě, ty jediné, ty zlatá duše!“ dokládal s jásotem.

Lenka se na tom jeho srdci vyplakala a zas jí bylo nesmírně volno. Jakoby se jí rozšířila duše a jakoby si ničeho více nepřála, jakoby vše byla našla a o nic více báti se nemusila.

„Já v tebe věřila, Jíro,“ řekla.

Když vyšli z lesa, viděli již ve vesnici světla.

„Jest již pozdě,“ pravil Jíra.

„Jdeme přece jen do pouště,“ zasteskla si Lenka.

„Dnes uvidíme, budeš-li smít ještě se mnou,“ podotknul on.

„Což bych nesměla?“ tázala se Lenka.

Bylo již pozdě na večer, když přišli domů, a na první pohled poznali, že ve statku dějí se věci na ruby. Selka právě dnes, že na cestě z kostela utřžila „šňupky“ pro Lenku, po celé odpoledne pohřešovala předmět hněvu svého, a že Lenky tu nebylo, ptala se po ní, hledala ji, potřebovala ji. Když se smrákalo, vycházela před práh a očekávala ji, v čeledníku pořádala jednoho za druhým a pak zase vycházela. Lenka nešla. Každé příští vyjití na práh rozmnožilo její podrážděnost, že byla chvílemi jako beze smyslů. Čeho by si byla jindy ani nepovšimla, dnes ji to podněcovalo na nejvyš, a to proto, že hněv její bil do plana, nemaje koho, na němž by se svezl.

Dnes i sedlák vycházel před práh, aby čekal na Lenku; selka ho k tomu oblomila.

Konečně přišli, Jíra a Lenka, a vedli se za ruce; pozdravili a vešli do čeledníku.

„Hezky, dceruško, hezky,“ s posměchem uvítala ji selka. „Tohle by ještě scházelo, abys počala se toulati s pasákem, s člověkem, který po otci nemá ani jména — Jíra! to vše, co má a jest!“

Ku podivu! Tenkrát Lenka přestala být trpělivou, mlčelivou, snášelivou. Tenkrát poprvé cosi v ní se ozvalo, co ji mělo k vzpouře, k vzplanutí, že se nedovedla překonat.

„Jíra?“ zvolala. „Matko, ten Jíra jest více nežli vy!“

Selka pohleděla celá udivená na Lenku jako na pomatenou, předně že odpírala a pak, jak odpírala.

„Co blábolíš? Co jest Jíra, ten tulák, který nyní vyhledává si tebe, aby nebyl sám, aby měl k sobě tulačku?“ s pronikavou jízlivostí tázala se selka. „Uvidíme, co jest víc, až mu přikážu, aby sebral vše co má — unese to beztoho v jedné kapse, i když nezapomene na tu svou kudlu — a na místě aby odešel odtud z domu! Již tedy hybaj, ty vyznamenaná bído!“ A obrátivši

se k sedlákovi dodala: „Však se divím, že jste tak dlouho stonal po takovémto pokladu!“

„Matko!“ zvolala Lenka s prosbou i s rozhorlením a sepjala ruce.

„Jak že se ho ujímáš?“ ptala se selka.

„Ujímám se ho proti vám, proti vaší nespravedlnosti, jako že on se ujímal mne. A jestli že musí Jíra odtud, pak vězte, že já u vás také nebudu!“ mluvila a tvář jí zářila světlem a leskem.

A selka opět hleděla na Lenku jako na pomatenou.

Místo odpovědi doložila hledíc na Jíru: „Už jen buď tak dobrý, abych se tu s tebou nepotkala!“

„Jíro, ty nepůjdeš!“ zvolala na to Lenka, přistoupila k němu a vzala ho pevně za ruku. „Ty nesmíš odtud a nikdo nesmí odtud tebe vyháněti. Ano, věztež to všichni, kdož to vědět chcete: Jíra má na ten váš statek většího práva než vy, a kdyby chtěl, on by nás mohl odtud poslat pryč, neboť tento statek jest jeho!“

Na tato slova dali se všichni, kdož tu byli, do smíchu, až na selku. A zdaž to není k smíchu, mluvit o pasákovi, že statek jest jeho, a mluvit o vlastnících, že mohou býti pasákem vyhnáni! I sedlák se smál; bylo mu, že jest Lenka pravé dítě; ostatní pak se smáli, jakoby si říkali, že jí přeskočilo, že nemá všech pět pohromadě.

Jen selka se nesmála. „Jak jsi to řekla? Nás odtud vyhnat?“ A selka chtěla Lenku udeřit.

Jen Jíra zadržel jí ruku. „Počkejte, panímámo,“ pravil; „nebude toho třeba. Já vás odtud nevyháním, ani nevyženu. Já půjdu hezky sám, jak si přejete. Ale ubližovat tomu děvčeti nedám, rozumíte? Já k němu mám větší právo než vy. Já mu byl více matkou nežli vy, vy, která jste byla jen macechou a nic než macechou! Já půjdu, co nejdříve půjdu, ale ne daleko, abyste to viděla, tak že snad mne ještě tedy potkáte. Ale to si pamatujte, že, jestli Lence budete ubližovat, ona půjde také a sice se mnou půjde, na to dám duši svou. Ale ne aby byla tulačkou, nýbrž něco, zač by se byla nebožka matka její nikdy nestyděla. To si zapíšte, že jsem to pravil vám, která jste tak matkou, že se tím vychloubat nebudete!“

Když to Jíra promluvil, bylo vše strnutím jako zkamenělé.

„Já jsem ti to řekl, musím odtud,“ řekl pak v pohnutí Jíra Lence, která vypukla v srdcelomný pláč.

A Jíra obrácen ještě k selce a k Lískovi pravil s velkým důrazem: „Před

dávnými léty z tohoto statku utíkali lidé pro velkou bídu; teď odtud utíkají pro bídu větší! Vy ze statku udělali jste poušť! Tu to máte v té knížce, můžete si to přečíst," dodal, podávaje sedlákovi modlitby.

Pak řekl Lence: „Jdu tam, ty víš,“ a na to odešel.

VI.

A chaloupka měla tedy zase obyvatele. Kde se vzal, tu se vzal, ale byl tam.

Jak víme, před léty náhle se v ní objevil Sejc se synem Jírou, a jak se tam objevil, tak z ní zmizel. O smrti jeho nikdo nevěděl — zmizel, myslili si, a bylo dobrá. Zmizel náhle, snad se i zase objeví náhle, kdož to ví? Chaloupka ale zůstala prázdná, ničeho nenabyla, ničeho nepozbyla, byla směšna, byla děsna, lidé se jí vyhýbali, lidé o ní věděli a nevěděli, byla a nebyla.

Nyní v ní byl Jíra, a sotva že tam byl, již také věděl, co, kde a jak. Tenkrát věru nebyl na rozpacích, co s kudlou, když ji má v jedné a dřevo v ruce druhé. Tenkrát se dal do práce jako o přítrž, a než přišla zima, chaloupka měla hezky nová okna, měla dvře celé, měla uvnitř pořádná kamna, měla podlahu, měla rákosem pokrytý strop. Měť Jíra mimo kudlu ještě i jiné náradí, a než přišlo jaro, měla chaloupka stůl s nohama krásně vyřezávanými, měla židle, že by se hodily do parádního pokoje, měla lavici s prořezávaným lenochem, postel prokvětovanou, že měla v hlavách jako les a v nohách jako palouky, na nichž se páslo někdejší jeho stádo i s Vořechem. Měla police ne z červotoči, ale jako u myslivce: z růžků, z parohů skutečných i uměle provedených. Měla to uvnitř jako v kleci, a kdo by nyní nahlédl do ní, nežehnal by se křížem, neutíkal by jako před nepřitelem, nehrozil by se, neděsil, ale i nesmál by se. Ale zamyslel by se a uvažoval, co důvtip a pilnost zmůže, zastavil by se tu, pozeptal by se, zaradoval by se.

Ba, kdo by si dal ukázati ještě jiné věci, uviděl by nádobí dřevěné, konve, mísy, talíře, lžice, a na všem tom podoby takové, že až se oko nemohlo od nich odtrhnouti.

A když přišlo jaro, Jíra si chaloupku i z venčí uplácá a natřel; pak shodil střechu, postavil tam krov za krovem, přikryl ji šindelem a dal jí obrubu, že vypadala jako letohrádek, jako malá myslivna.

Tu již lidé dokonce počali se divit do opravdy. Tu plavci plovouce dole s vory a vidíce tu novotu nahoře, zamlaskli si prstem a mluvili: „Ta drchotina omladla.“ Tu lidé z okolních vesnic vidouce to pravili: „Podívejme se na otrhance, má slušný kabát,“ a chodili se dívat, viděli, co ten její obyvatel umí, pozastavili, pozasmáli se, a co viděli, to u Jíry objednávali

pro sebe, že měl práce plné ruce, že, kdyby byl měl k sobě dovedné ruce na pomoc, mohl míti skoro přes noc velkou dílnu. Vyřezával hole, že byl nahoře pes, který drží zajíce aneb koroptev, vyřezával dýmky, že bylo na nich co kdo si přál, i vlastní jméno i vlastní třeba podoba. Vyřezával hlavy smutné i veselé, jak mu napadlo, a všecky byly k smíchu. Tak to uměl, že lidé vlastně se přece té chaloupce smáli, ale ne z posměchu, nýbrž z radosti, že tam bydlí někdo, kdo to všechno umí.

Pak již tam Jíra jako patřil; zdaliž ta obnovená chaloupka nebyla teď jako když polepšime zlého člověka? Jíra ji polepšil, náležela tedy jemu i se vši radostí, že se mu to podařilo. Tu bylo lidem pojednou, jakoby tam Jíra patřil odjakživa, jiný jakoby se do ní nehodil. Na té chaloupce zůstalo tedy přece jen viset v jejich pojmech cosi tuláckého a Jíra to doplňoval. Jiný by ty věci byl nedovedl, leč kdo mnoho viděl, a takovým lidem přisuzují cosi toulavého, nestálého.

I v Kopči se vypravovalo o Jírovi, co vyvedl a vyvádí, ačkoli tam se již nedivili ničemu; byliť tomu při něm zvyklí. Až sem donášeli jeho práce a říkali: „To jest od Jíry, z chaloupky.“

Jen na jednom místě nesmělo se jeho jméno vyslovit a to bylo u Lísků. Tam znělo hůře než někdy v okolí jméno chaloupky, ba selka raději by byla slyšela o loupežníkovi a o skutečné loupeži. Jíra stal se jí výrazem opovržení největšího, což ráda dávala na jevo, byla-li přítomna Lenka.

Byly to hrozné chvíle, které musila nyní Lenka přestát. To již nebyli ani lidé k ní lhostejní, to již byli nepřátelé její. Selka už nyní ukládala práce za trest a trestem byl každý nový den. Ani na krok nesměla ze stavení, ani v neděli ji nepustili z domu, a když všechna chasa odešla, ji macecha uzavřela v čeledníku. Nespustila ji s očí a říkala: „Uvidím-li zde na dvoře toho Jíru, že chce s tebou promluvit, ty to odneseš — já nebudu šetřiti modřin.“

Večer, aby ji měla na očích, ukládala jí šití, a běda Lence, jestliže ji uviděla při tom zaplakat.

„Však já vím, nač ty přemýšlíš, ty špekulantko,“ říkala. „Nás odtud vyhnat — tak dobře už jste si to umluvili. Ty budeš ještě pěkně prosit, aby ti byl u nás dobrý koutek, ježž my ti dáme z milosti.“

Bylo jaro, když Lence se zdálo, že jest toho, co tu zažívá, zrovna dost, snad až příliš dost; šla k dědečkovi a řekla: „Dědečku, teď uteču do opravdy.“

Tenkrát se dědeček na ni podíval, jakoby říci chtěl, že tomu věří, že se nediví. Pak vzal na sebe kabát a Lence řekl: „Počkej zatím tady.“

Byla to důležitá chůze, kterou dědeček podnikl; od svatby ještě nebyl ve statku, dnes vzal si na to kabát a šel.

Hospodář byl sám ve světnici, když dědeček vstoupil, selka někde byla mimo světnici.

Hospodář sice uviděl svého otce, s nímž druhdy často a rád mluvil, ale zalekl se ho dnes. Vida ho v kabátě tušil, že ho sem vede cos neobyčejného.

„Vlastně ani tebe tak jsem nehledal,“ vcházíje pravil dědeček, „ale když tu jsi, také dobrá, promluví s tebou.“

Hospodář ho pobízel, aby si sednul. „Nebude radno,“ řekl dědeček; „ty mne usadíš a selka vstoupí a sežene mne.“

Ale přece si sedl a hned pokračoval: „Můj milý hospodáři, oženil's se; máš syna, máš ženu rád, to jest dobře. Ale byl jsi ženat také předtím, měl jsi dceru a tu dceru neznáš — to není dobře.“

Hospodář chtěl cosi promluvit, ale dědeček nedal mu k slovu. „Počkej,“ pravil, „já dost dlouho mlčel, nyní došla řada na mne. Víš-li, že jsi své dítě tak dobře jako zabil?“

„Já?“ tázal se Líska uděšen.

„Anebo jsi zabil sebe jemu, jak chceš.“

Tato poslední slova tak trefila Lísku, že byl jimi jako omráčen. Nebyl pro ni živ! Byl pro ni mrtev!

A dědeček pokračoval: „Sobě odpovídej, ne mně. Snad řekneš, žena jest příčinou. Dobrá. Žena má své dítě, Lenka není její, dobrá. Ale co můžeš říci ty? Lenka jest krev z krve tvé, a ty se jí nezastaneš, ty ji necháš té ženě trápit, odstrkovat, vyhánět, ubíjet — o jdiž: kdo z vás jest lepší, ty nebo tvá žena?“

A dědeček byl před Lískou hrozný jako vtělené svědomí.

„Já že bych jí tak ubližoval?“ pravil sedlák a pravil to s náhlou bolestí; neboť lepší jeho stránka nebyla umrtvena, ale byla uspána, otupena.

„Nemůžeš se omluvit,“ dotíral dědeček. „Děvče přišlo ke mně, nemůže více obstát mezi vámi, a kdo jest příčinou, že nemůže? Neboť věz, co mně řekla: že odtud, od vás uteče. To se nedělá z lehkosti a z rozkoše, to se dělá jen ze zoufalství, když dojde věc až k nejhoršímu konci. Každému člověku jest domov posvátným, a upomínka na domov jest mu to nejkrásnější, jest mu posilou ve všem životě, i trudném. A čím bude tato upomínka tvému dítěti? Pramenem žalosti a největšího smutku! Tys mu domov otrávil, a cos mu dal v náhradu, jakou jsi mu dal do duše útěchu? Slabochu, abys měl sám

pokoj, připravil jsi o pokoj dítě své, a při tom můžeš být pokojný? Domov jsi mu ztrpčil, zničil, své mládě jsi ubíjel tam, kde mělo být uschováno nejlépe, v jistotě, v bezpečnosti — odpovídej, ne-li?“

Sedlák byl touto řečí jako ohlušen a jakoby ničeho kolem sebe neviděl; a co z ní si hlavně pamatoval, bylo, že chce Lenka uteci; to jím šklublo přece až do srdce. Při ostatní řeči otcově měknul; když dědeček dokončil, viděl v Lískových očích slzy.

„Ode mne utéci!“ zahorekoval, „a já toho příčinou!“ Bylo to po dlouhých mrákotách světlé opět protrhnutí těchto mrákot; dědeček musil zahřmít do duše, aby se duše otrásla. Ani slovem sedlák neodmlouval, cítil váhu každého slova a byl dojat až do těch hlubin svého nitra. Manžel dobrák!

„Utéci?“ ptal se znova stísněn. „A kamž by utíkala?“

„Kamkoliv, nikde nebude jí hůře, a to jest to nejhorší,“ odsuzoval ho dědeček. „Zatím utekla ke mně. Však nemysli, že ti ji vydám, pokud neslíbíš, že jí budeš otcem, že ji nevydáš více na trýzeň té, která sice vidí na starém člověku, nemá-li kabát, ale na dítěti nevidí slze, nevidí, že stojí vystrčeno před práh, nevidí, že je svléká do naha a na duši ožebračuje.“ A tu byl dědeček jako zničen, neboť cítil, že řekl vše, čím mu duše burácela dávno.

„Slibuji,“ řekl sedlák a jako v odpověď hlasem zlomeným.

„A nedodržíš-li slovo, já dítě postavím pod právo úřadů!“ dodal dědeček s takou určitostí, že to bylo jako písmo nezvratné. Na to vstal a pravil: „Nyní pojď si pro dítě.“

Byli oba dojati, otec i syn; otec tím, že viděl v synovi přece ještě jádro, a syn, že cítil, že dcery své není hoden. Šli spolu na vejminek, a věru že tenkrát na té cestě musil více dědeček podpírati sedláka, než sedlák dědečka. Když přišli na vejminek, byla světnice prázna.

Dědeček se zarazil. Myslil nejprve, že se Lenka schovala, a volal ji. Ale děvče se neozývalo. Prohledali světnici, Lenky tam nebylo. Dědeček myslil pak, že snad se utekla do zahrádky; šli do zahrádky, volali — žádná odpověď. Myslili pak, že jest někde na dvoře, hledali, a marně. I chasa hledala, volala, nikdo se neozýval v odpověď.

Šli opět na vejminek, volali Lenku, a Lenky tu nebylo. Tenkrát Líska sklesl na dědečkovu lenošku, zastřel si tváře rukama, vjel si pak prsty do vlasů a zasténal s nesmírnou bolestí: „Kde jest mé dítě!“

A když opět ruce sňal s hlavy a s tváří, vypadal zdrcený a bylo, jakoby v lenošce seděl stařec. Byl to hrozný okamžik. A ku chvále Lískově budiž řečeno, že viděl obraz nebohé Lenky se vši opravdivostí rozbolestněné duše.

„Už se to tedy stalo, co dávno předpovídala,“ po chvíli řekl dědeček a byl rovněž skleslý. „Myslíl jsem, že jest ještě čas, a bylo již pozdě; jsem také vinen.“ Tím že část viny přejímal na sebe, chtěl sedlákovi ulehčit. Pak opět za chvíli dodal: „Já nevím dále.“

Sedlák se rozhlížel okem strhaným po světlici dědečkově, jakoby ještě bylo možná někde zachytiti zrakem pohřešovanou dceru. A když ji neviděl, vyskočil a běžel do statku. Tam na prahu uviděl svou ženu, která vyšla se dívat, co tu na dvoře za sběh; jako beze smyslů vrhl se na ni, vzal ji za obě ramena a třásl jí, jako třese stromem, s něhož setřásáme ovoce, a volal s pláčem: „Dej mi mé dítě, dej mi mou dceru!“

Byla to mluva úplné zoufalosti.

Selka chtěla promluvit, chtěla vykřiknout, hlas jí leknutím selhal.

„Nemáš ji?“ vyrazil Líska ze sebe v novém skřeku, a ještě jí třásl, jakoby tím dceru musil na ní vydobýti. „Nemáš-li,“ dodal s týmž hlasem prosyceným slzami a hněvem, „nechoď mi na oči, anebo jsi nešťastná!“

A strčil jí do síně, že zavravorala. Sám na vlas podobal se tomu, že může býti pravdou, čím hrozil.

Bylo hrozné podívání i na sedláka i na selku. Vše to přišlo tak náhle, bez přechodu; kdo viděl sedláka, mohl mysliti, že jest k politování, a kdo viděl selku, mohl mysliti totéž. V sedlákovi staré vědomí vstalo takou mocí, že mžikem zatlačilo ostatní rozvahu. V tom mžiku chtěl Lence vynahraditi všecko, pocit ten ho zaplavil jako příval, a sedlák myslil, že Lence nahradí vše tím, když pocit ten se z něho prolomí jako příval. A na selku se tento příval snesl celý, náhlý, vši silou, byla pod ním jako zasypána. Ani času neměla uvážiti, co se děje, ani promluviti nemohla — byla jako ve vlnách a jako když se v nich topí.

Sedlák byl zničen, v něm počalo vědomí páchané krivdy se rozpínati náhle jako přesila páry, která roztrhne kotel a v sсутiny obrátí to, co stojí na blízkú: sedlák byl zdrcen a selka stála na blízkú. Prudkost výbuchu měla dohoniti to, co časem promeškala, a schvátila i jeho. Ty drobné stružky sebraly se přívalem v jeden proud, proud ten protrhal hráze, vrhnul se na selku.

Sedlák usedl si před prahem na lávce jako uštvaný. Jakoby ho byl po

dlouhou dobu někdo honil, byl unaven, udýchán, zmaten. Již se neohlížel po dvoře, uvidí-li Lenku, již jen na jediné místo hleděl, ale tak, že vlastně nehleděl nikam; vše co se dalo, dalo se nyní jenom v něm, mimo něho nic, a co v něm se dalo, táhlo jako nepřátelské vojsko, před nímž není ochrany.

A pak si sedlák opět vjel prsty do vlasů, pak si rukama přejel oči a tvář, jakoby se chtěl pamatovat, a pak pravil: „Tady na prahu ji nechtěla uvítat, o, že jej překročila!“

Za chvíli opřel se lokty o kolena, do dlaní položil hlavu a volal: „Utekla! bez domova! Musila!“

A věru že Lenka musila. Když byl dědeček vzal na sebe kabát, aby odešel do statku, Lenka ucítila se samotna a měla pocit nevýslovné úzkosti. Počalo jí jíti na mysl, co dědeček nahoře pořídí; zdálo se jí, že již pro ni opět přichází macecha s otcem, a tu jí bylo, že by snadněji bylo skočiti do rybníka, ježž viděla z okna, než aby s nimi se vrátila a dala se znova zavřítí bez naděje, bez konce. Na to přišel jí pocit i strachu i odhodlanosti. Strachu, že snad bude hůře než bylo, odhodlanosti, aby se toho sprostila. Zošklivil se jí domov a měla pocit práčka, který se octne u otevřených dveří svého vězení.

Již neuvažovala, vyběhla z té klece; vyšla ze dveří, vytratila se ze dvora na náves, ubíhala ze vsi a pak jako plašená laň bez ohlednutí, jedním kvapem přes pole a zrovna do lesa. Teprva v lese poohlížela se k domovu, zdali nikdo nenašel její stopu. A když za hodnou chvíli neviděla nikoho, byly její kroky opět jediný běh, že si odpočinula až u hrubu Jírova otce. A tu již měla pocit, jakoby byla v jistotě, tu již jakoby k ní neměl práva nikdo, tu již jakoby byla v moci jiné. Odtud když vstala, šla již krokem volným, bez bázně, bez úzkosti. Teď již by jí snad i mohli dostihnout: kus té svobody již užila, byla v lese, kam přála si vždy s Jírou.

Avšak neměli její stopu, nedostihli jí. A čím více přicházela na pokraj lesa, čím bližší cítila se chaloupce, ku které zamířila, tím větší touha táhla ji k ní, tím půvabnější se jí zdála chaloupka ve své opuštěnosti. O, jak si nyní zamilovala tu její podobu, jak se nebála toho šera uvnitř, té rezi, té červotoči — jak to vše jest vábivé, jak útulné, jak milé naproti té červotoči, té řeži, tomu šeru v jejich statku! *Ve statku* vládne hrůza, v chaloupce bude ticho; tam děsno, tu jako na výsluní — kdož by váhal s výměnou!

Ale když tu chaloupku uviděla, zhrozila se jí přece. Nebyla to ona; bylo to cos jiného, to ona nehledala. Toho, co viděla, zděsila se. V takové

chaloupce nebydlel Jíra! to bydlí v ní as cizí lidé, Jíry tam nebude. A Lenka zastavila krok; bylo jí pojednou, že jest marno, co podnikla, bylo jí, jako když klec se opět před ní otvírá, a nechtělo se jí, aby do ní byla opět zavřena.

S bázní nevýslovnou blížila se k chaloupce. Jak by si byla nyní přála, aby viděla ji sedranou, kleslou, starou, seškubanou, bez oken, se záplatami, směšnou!

Opět se zarazila v kroku, má-li v před aneb co má počítí. Šla v před, aspoň se přesvědčit, aspoň se tam pozeptat, a nic-li jiného, aspoň odtamtud uvidět, kde tenkrát zvolala: „To je krása!“

A když přišla až k samé chaloupce, bylo jí, jakoby visela mezi životem a smrtí; ba smrt viděla spíše: vždyť seskočit tam od chaloupky dolů s těch srázů — bylo by tak snadné. A Lence bylo, že to udělá, než aby se vrátila domů. Tu se plížila v hrozně té nejistotě; plížila se, že ještě chvilku si chtěla podržeti naději, a pak že vůbec potácela se váhavým krokem nejistoty.

Připlížila se tedy k ní, připlížila se k otevřenému oknu, nahlédla do vnitř a to náhle; ale v tom také již zaplála v tváři a hlasem, v němž nesmírná tesknota a nesmírná radost se zachvěla, zvolala: „Jíro!“

Zvolala to tak hlasitě, tak pronikavě, že Jíra, kdyby byl na druhém břehu býval, uslyšeti by to musil a zvuku tomu porozuměl. To zavolání její bylo, jako když má zalomcovati oknem; a po výkřiku tom podepřela se o okno.

Jíra jak byl v práci, tak všechno odhodil a jako skokem byl u ní.

„Tys tu, tys tu, Lenko! Konečně jsi tu!“ volal a smál se a plakal a vejskal a byl jako dítě. „Lenko, drahé dítě, ty jsi tady!“ a podobnými propukala jeho radost slovy, jež jinému by byla ničím, Lence a jemu vším.

Pak se ptala Lenka: „Jest to chaloupka?“ A bylo v té otázce, jakoby říkala: Šla jsem dobře?

A Jíra byl i dále jako potřeštěn. „Tys tu! Lenko, já tě vidím! Já ti říkal, že dovedu ještě jiné věci! Tu se podívej! Udělal jsem si hračku, chaloupka jest nová! A já tě vidím! Já tě vítám!“

Pak řekla Lenka: „Kdybych tě tu nebyla našla, Jíro, tady ta voda pod strání byla by můj hrob. Já nesmím více domů a nechci domů. Jíro, já chci být tvou ženou.“

„Tady? Se mnou?“ volal zase Jíra a třesl znova. „Tys mi dala otce, když jsem ztratil svého, teď ho nemáš sama — pojď, Lenko, pojď do mého domova a udělej si ze mne co ti libo. Děkuju ti, že jsi přišla! Má žena! O,

my se užívíme, uvidíš, my se užívíme! Vítám tě u mne! Pojď, prohlédni si domácnost! Já se přichystal! Nebudeš tu s prázdnou rukou! A udělám ti, čeho budeš mít třeba. Všecko ti udělám! Vítám tě na prahu svém! Tu se podívej! Malé to hnízdo, ale my se do něho vejdem! I mláďata vejdu se do něho. Malé hnízdo, já je upravil, zahřejeme se v něm. A co se ti nebude líbit, řekni, já změním. O, šťastná hodina, že mé pomoci potřebuješ! Chlubím se tím! Já ti pomoci mohu, když pomoci hledáš. Ke mně se můžeš utéci a já na tě čekal!“

A při podobných výkřicích a radostných projevech pojal Lenku za ruku, aby ji uvedl do domácnosti a aby jí vše ukázal, co zařídil.

Kdyby tato opět nepatrná scema byla měla svědka, ten svědek by se byl nemohl smát těm dětem, když se uváděly ve své hospodářství. Nemyslete, že vaše mahagonové nářadí, vaše stříbro v městech má více moci do sebe, než mělo nářadí, které zhotovil a nyní Lence ukazoval Jíra. To byla jeho práce, to byl kus jeho života, v tom bylo jeho srdce, jeho mysl; v tom bylo kus jeho osoby, kus podstaty jeho — bylo to kus umění jeho. Proto pochopíme, že se cítil šťastným, když to ukazoval té, pro kterou to učinil, a že byl opět šťastným, když uviděl radost na její tváři, když viděl hru a lesk v jejím oku, když viděl, že mu porozuměla a že věci ty dovedla ocenit. To bylo to, nyní všecko před ním vtělené, co mu tenkrát za oné noci neurčitě táhlo myšlenkami. Nyní i ona to viděla, co se dá vyvésti ze dřeva, má-li je člověk v ruce jedné a kudlu v ruce druhé. Tou otci postavil kříž a ozdobil hrob, tou bavil mysl Lenčinu, když byla opuštěným dítětem, tou nyní vyrobil celou domácnost; a tu jí teď ukazoval.

Stůl a židlice tak uměle vyřezávané, že leda v kostele na oltáři viděti cos podobného, příhrádky všelijaké, truhly, skříně, konve, mísy, talíře, lžice — vše to byla práce jeho, vše to jí předkládal jedno po druhém, a vše to oceňovali jedno po druhém.

Tato upřímná dovednost byla pohnutlivá, byla kusem štěstí.

A když se tu Lenka ohledla po tom všem a po tom malém hnízdě, jak je Jíra nazýval, bylo jí tak radostně, jakoby se poprvé slunila na jarních paprscích, bylo jí tak povznešeně, jakoby se právě byla přistěhovala s těmi jarními ptáčky přes ty moře a hory a přes ty mnohé a mnohé země. Bylo to jejich hnízdo.

V té prosté upřímnosti obou těch lidí bylo kouzlo nevýslovné. „Přišla jsem, abych byla tvou ženou,“ ona ho pozdravila. „Tu viz, já jsem již všecko

pro tebe přichystal,“ on jí odpověděl a hned ji vedl k sobě. Může-li býtí cos jemnějšího, než takáto pravda, za niž nám ručí on i ona? Může-li býtí cos vznešenějšího, než takáto prostota, jež jest nejryzejším výrazem dvou bytostí? Oba byli schváćeni touto mocí, tou jemností i vznešeností myslí, a to již jim bylo pojídlem možná-li více než věčným.

Když si tu vše prohlédli, když se tu byli „uvedli“, vyšli si před chaloupku, usedli si proti protějšímu břehu a vypravovali si dále. Lenka začala vypravovati nejprve slzami němými, v nichž byla bolest za to, co za ní, a radost z toho, co před ní. A pak dodala k těm slzám slova, vypravovala, co bylo doma, a povídala, co jest teď, a na to řekla, že nyní již ničeho se nebojí.

Pak vypravoval Jíra o osudech svých, a osudy ty náležely již do obapolného jich majetku.

Tu jim bylo, jakoby mysl jednoho stěhovala se do myslí druhého, jakoby duše jednoho přecházela v duši druhého a brala tam tu s sebou; pak zas měl každý mysl i duši svou, ale byla jako zdvojená, rozmnožená.

Byli si jako dva ptáci na jedné větvi, každý zpíval svou píseň a oba zpívali totěž.

Lenka již nebála se ničeho — čeho by se bála s Jírou? Domov byl nyní ten, u kterého seděla, ozářený, lesklý, vlídny. Domov se jí nyní otvíral Jírovou náručí, viděla jeho radost, jeho štěstí, a úkrytem byla jim chaloupka. Ta lákala, ta kynula, jako druhdy odpuzovala, odháněla. Nyní tu úlohu odpuzování, odhánění převzal Lískův statek, chaloupka si s ním úlohu vyměnila. Tam byla poušť, jak řekla již tenkrát, když tu byla poprvé; zde pozbývala poušť již svého práva, tu již rozbřesko se štěstí a zaklíćilo v jejich bytostech.

A když toto vše bylo projalo jejich myslí, řekl Jíra: „Kterak se oddáme?“

Lenka pohleděla na něho, jakoby on musil mítí odpověď na tuto svou otázku. A Jíra mluvil: „Doma nechtěli tě mítí dcerou; nikdo ti nezbyvá leč já, a u mne můžeš býtí jen mou ženou.“

„Jsem již tvou ženou,“ řekla na to Lenka.

„Pojďme to říci mému otci,“ pravil Jíra, „tam jest bůh nejblíže a kněžími budeme si sami.“

Na to vstali a šli na svou svatbu.

Vzali s sebou Vořecha a šli se oddat.

A když byli na cestě, skřívánkové třepetajíce křídly zahráli jim

svatební pochod. Nebe se nad nimi nezachmuřilo a les voněl jako nejkrásnější kadidlo. Když vkročili do lesa, bylo tam veselo. Veverky běhaly po větvích, ptáci přeletovali a pískali, zajáci odbíhali od cesty, srnky sem tam se trousily, a Vořech jako když před nimi dělá pořádek.

Když přišli do lesa, Jíra sesbíral nejkrásnější květy, jež z lesa znal, a když udělal z nich věnec, posadil jej Lence na hlavu a řekl: „Teď jsi má nevěsta.“ A vložil do toho věnce i mateřídoušku — „to za tvou matku,“ řekl, pak i lístek kapradí — „to za mého otce,“ dodal. Pak mu Lenka natrhala kytku a on si ji rozdělil, dal si část za klobouk, část za ňadra.

Když přišli v lese k hrobu otcovu mezi buky, poklekli u kříže, vzali se za ruce a Jíra pravil: „Bože, jenž jsi tu přítomen, přinesli jsme dvě srdce a žádáme, aby z nich bylo jedno. Bože, tys to již učinil, duchu mého otce, požehnej nám.“

A Lenka řekla: „Bože, tys mi objevil, co jest láska, dej ať láska naše jest věčná. Duchu mé matky, požehnej nám.“

Oba políbili otcův hrob, pak políbili sebe; pak šli k blízkému pramenu, z něhož Jíra zaléval hrob, pokropili sebe, pokropili hrob a pak si řekli: „Nyní jsme muž a žena.“

Když si to pověděli, bylo jim nebe v duších a vznešeno, jako při zvuku varhan. Když se na to odmlčeli, slyšeli vzduch plný zpěvu, cítili les plný vůně. Ptáci opět přeletovali s větve na větev, veverky se tu honily, zajíc povzdálí stříhal ušima a laňky zůstávaly stát.

Nebylo tu svědků jiných kromě té zeleně lesní a kromě těch obyvatelů lesních, a nebylo tu také zlozvuku, nebylo tu ničeho, co by znesvěcovalo. Nebylo tu lidí při zpilosti se veselících, nebylo hodovníků s vylhanou radostí na tvářích, při níž hlas žaludku jen násilně se tlumí. Nebylo tu světského skřeku a bylo přece posvátno. Byla tu pouze dvě srdce, jež si řekla: „Nyní jsme muž a žena.“

Kdo si k sňatku přejí více, než těchto dvou srdcí, těm nemohu pomoci; tuto se stalo, jako vypravujeme, ti si nežádali ničeho více. A kdo myslí, že k sňatku třeba více — můj ty bože! Jíra a Lenka přinesli s sebou pouhou pravdu; co si řekli, bylo pravda, vzali boha k tomu za svědka a zasvětili to svým slovem i srdcem. Popírejž si kdo chceš platnost toho svazku — svazek ten byl, a byl to svazek bohulibý, byl to svazek nejkrásnější, nejčistší, nejnádhernější, protože jednoduchý, prostý, pravdivý.

Jíra vzal staré modlitby, jež v loni Vořech v chaloupce našel a jež Lenka

s sebou přinesla, a na zadní desku jich připsal: „Jíra Klíma a Lenka Lískova z Kopče č. 18., oddání v lese pod buky u otcova hrobu, v měsíci máji.“

Pak to podtrhnul čarou, a to bylo znamením, že on svoje již vypsal, ostatní prostora na desce že jest ponechána příštím.

„A nyní, Lenko, oznámíme to tvému otci a dědečkovi,“ řekl Jíra.

A Lenka poslušna a na vše odhodlána odpověděla: „Pojďme.“ Nebála se nikoho, neváhala vyznati se před celým světem. Muž její, Jíra, byl s ní, čeho by se bála?

Šli a Vořech opět jim ukazoval cestu. Šli pravda krokem zmateným a bylo třeba, aby věrné zvíře často se dotklo jich a pobízelo, kudy je pravá cesta, a aby nestáli.

Šli po druhé tou cestou z lesa ke statku. První byla pro oba osudná; dnes si vedl Jíra Lenku jako u vítězné slávy a Lenka kráčela po jeho boku blažena a šťastna.

„A půjdeme pak hned do chaloupky, Jíro?“ vyptávala se Lenka, když přicházeli ke statku.

Přece se statku bála.

Když vešli do statku, uviděli tam divný zmatek. Chasa chodila jako pomatená, a když vešli do světnice, ležel sedlák na posteli bez sebe a dědeček seděl u něho samotén.

Sotva že vstoupili, sedlák v mrákotách svých volal: „Dej mi mou dceru!“

Dědeček uvidév oba. radostí div nevykřiknul; ale přikývnul Lence, aby šla k loži. Lenka mluvila na otce, volala ho jmenem, ale ten jen chvílemi opět a opět volal: „Dej mi mou dceru.“

Toto volání otcovo sáhlo Lence až do nejhlubší duše. Otec jen v mrákotách ji volal a zpomínal si na ni, aby hlásil se k ní opět; po letech slyšela se opět nazývati dcerou, a dceřina duše odpovídala vroucností a láskou.

Lenka pravila k Jírovi: „Zůstanu u otce, až ho najdu zcela.“

Usedla si na místo dědečkovo a nehnula se od lože dnem i nocí.

Když dědeček vstal, aby odešel na vejminek, vzal Jíru za ruku, aby ho doprovodil.

Když přišli na vejminek, dědeček usadiv se v lenošce pravil: „Jsi hodný hoch, Jíro.“

Za chvíli řekl Jíra: „Dědečku, Lenku tu nechám, dokud sedlák se neuzdraví.“

„A což nemohl bys ty býti opět u nás?“ ptal se dědeček.

72 Na statku a v chaloupce

„Dědečku, bydlím v chaloupce: Lenka jest moje žena,“ odpovídal Jíra.

Na to řekl dědeček: „Jste oddáni?“

„Jsme,“ odpovídal Jíra.

„Před knězem?“

„Před bohem.“

Na to vzal dědeček Jíru za ruku, pohleděl mu do očí a řekl: „Ty mluvíš pravdu, já tomu věřím.“

VII.

A kam se poděla selka?

Divné to cesty osudů lidských; když byla přehledla vše to, co se tak mimo její výpočet počalo nyní ve statku odehrávati: Lenka pryč, sedlák ze zoufalého hněvu bez sebe, ona sama nejista krokem před jeho hněvem: pocítila náhle veškerou tu poušť, která na ni zela, tu poušť, kterou zde byla sama způsobila. Události přivalily se náhle, srazily se jako v jeden klín, spjaly se v jeden uzel, v jeden bod: počaly ji drtit, že pocítila hrůzu ze svého vlastního počínání, pocítila z něho bázeň, nikoliv lítost. A když to vše se sřítilo jako v hromové ráně před ní, když manželé nemohla dáti útěchy, když manžel sám zničen počal se před ní stavěti co soudce i co odsouzený a co vtělený ortel jí i sobě: tu poušť ta zdála se jí příliš děsnou, selka dala se na útěk sama. Ani na chlapce svého si nevzpomněla a odešla ze statku. Zůstavila malounek dítě, které sotva dovedlo ji pojmenovat, zůstavila choť svého v mrákotách a odešla ku svým rodičům.

Ejhle matku, ejhle manželku, která dovedla býti macechou!

Tu vizme na své oči, čemu jsme se divili na počátku povídky: že utíkali lidé ze statku pro bídu. Tuto před našima očima se rozutíkali, nejprv Jíra, pak Lenka, nyní selka; a ti co zbyli, byli tak jako rozuteklí: sedlák ochromen událostmi, dědeček ochromen stářím — statek zůstal prázný.

Před dávnými dobami utíkali odtud po nepříteli, nyní utíkali, že si byli nepřitelem sami. Tehdá přistěhovali se sem, nesli v nůši celý majetek, a majetkem tím bylo dítě — nyní jim dítě ani nebylo majetkem, jedno vyhnali, na druhé si nevzpomněli.

Když selka utekla, nevěděl o tom nikdo. Neobjevovala se, ale všechněm bylo, že každé chvíle se objeví. Tato možnost visela nad nimi jako zatažené mraky. A když se neobjevovala první den, a pak i druhý a třetí, uvykali tomu mračnu, a když minul týden, zdálo se jim, že to mračno není více mračnem. Lenka sedala u otcova lůžka a Jíra vedl hospodářství.

Trvalo mnoho dní, ba neděle, než sedlák poprvé s jakýmsi vědomím otevřel oči. A když je otevřel, pravil: „Jděte pro Lenku.“

Lenka při těchto slovech seděla u postele, sedlák ji viděl a ona se dívala na něho, ale neodpovídala. Sedlák zůstal na ni hledět dlouhým hledem,

upřeně, s nedůvěrou i s udivením, jako na přelud. Hleděl na ni dlouho, jakoby ji hledal v paměti a zase jakoby ji v paměti neměl. Hleděl na ni bez významu a přece jaksi dychtivě; snad před tím v mrákotách hleděl tak na vidiny svých snův.

A když tak dlouho byl se na ni nahleděl, zavřel opět oči, usnul a jakoby se mu zdálo cosi pěkného. Když se opět probudil, opět viděl Lenku a tenkrát při ní seděl Jíra; oba drželi se za ruce a zasmáli se radostí. Lenka řekla: „Pohled,“ a Jíra přisvědčoval, že jest vyhráno. Oba pohlíželi na nemocného jako mladé ráno, jakoby ho zvali k životu.

Tenkrát sedlák nejprve dlouho hleděl na Lenku a pak rovněž tak dlouho na Jíru. Potom se díval zase na Lenku a pak zas na Jíru a pak si je prohlížel střídavě. A to opět hledem jako na přeludy; ale přitom již bylo, jakoby si přál, aby ty přeludy byly skutkem. Lpěl na nich, kladl očima jednomu i druhému otázky a sám si na ně odpovídal, ovšem snad beze slov, neboť nemusejí býti slova při všem. Srovnával si všelijaké nesrovnalosti, a chvílemi bylo, jakoby nevěděl si s nimi rady, a chvílemi zas jakoby se mu to bylo podařilo.

Když opět na to usnul, bylo viděti na jeho tváři výraz jako šťastného shledání.

Po třetí prohlednuv uviděl při Lence a Jírovi ještě dědečka a uviděl, že Jíra s Lenkou jsou ještě jasnější a dědeček že jim přizvukuje, jakoby si byl od nich radosti vypůjčil. Hleděl pak na Lenku i na Jíru i na dědečka a srovnával opět. Při dědečkovi ale zůstal; tu došel na jakýsi most a nevěděl odtud dál. S dědečkem mu přišlo cosi na mysl, co ho počínalo lekat; ale když pak opět pohleděl na Lenku, řekl nahlas: „Lenko!“

„Tatínku!“ pravila Lenka a vzala ho za ruku.

Tu bylo na otci právě tak cosi vidět, jakoby řekl: „Jsem tedy doma.“

Později za dne uviděl pouze Lenku a ptal se: „Kde jest Jíra?“

„Na poli, dohlíží,“ odpověděla Lenka.

Pak se ptal po dědečkovi.

„Mám ho zavolat?“ řekla Lenka, chtějíc odběhnout na vejminek.

„Ne, nechod,“ pravil otec.

Pak se stalo, že u něho seděl pouze dědeček, neboť Lenka hejčkajíc nevlastního svého bratříčka byla na dvoře. Líska se ptal i po Lence i po Jírovi, a dědeček odpovídal, kde jsou.

Na to bylo Lískovi, jakoby se měl ptáti ještě po někom, ale tu jakoby

nad ním viselo kus toho mraku, jehož se děsili ve statku po odchodu selky, neptal se.

Pak bylo každým dnem Lískovi jasněji a volněji; vstával již, chodil po světnici a vedli ho i na dvůr, kdež ho chtěli posadit na lávku.

Tu se Líska zalekl, jakoby uviděl selku; nesedl a ve spěchu pravil: „Pojďme odtud.“

Vedli ho na zahrádku, na spustlou zahrádku; přišel tam za nimi Jíra a vykládal hospodáři, co vše nařídil, zdali to tak schvaluje. Když to sedlák schválil, řekl Jíra: „Můžeme tu zahrádku zase ošatit?“

Líska na něho pohlížel s radostí jako na nějaké zjevení; zhlížel se v něm v pravém slova smyslu. „Ošat, hochu, ošat,“ řekl pak.

„Byliny nás uzdraví, požíváme-li jich, ale též pohled na ně udržuje nás při zdraví,“ dodával Jíra, jakoby chtěl důvody doložit to, co prvé navrhnul.

Líska nemohl dnes od Jíry ani odvrátiti očí. Vzal ho za ruku a díval se na něho, jakoby ho i s celou duší chtěl brát za ruku. Sedlák jakoby se dnes do něho byl zrovna zamiloval.

„Což pak,“ pravil, „dělal bys, kdyby ti byl náš statek svěřen zcela?“

„Co bych dělal?“ odpověděl Jíra, „to, co dělám teď: aby všichni na něm byli rádi.“

Sedlák hleděl na Jíru, jakoby byl pověděl bůh ví jakou moudrost. V skutku jako zamilovaný po něm pátral, jakoby na něm se byl zachytil celým nynějškem svým. Co Jíra nyní promluvil, bylo už jako z písma svatého; ještě ani nedomluvil a sedlák už o tom byl přesvědčen, že to bude takové.

„Milý hochu, nejde to vždycky, jak si myslíme,“ na oko odmlouval sedlák.

„A to tím,“ pravil Jíra, „že to neumíme; každý pták by nás tomu naučil, každý strom. Co jest větví na jednom stromě! Každá směřuje jinam a přeče se všechny drží pevně a jsou u sebe rády, ale kmen musí býti pro ně.“

A sedlák se zamyslíl a pak opět se zasmál, jakoby byl řekl Jíra zas největší moudrost. Vůbec byl sedlák, pokud se zotavoval, trochu dětinský; zdálo se mu, že všem druhdy ubližovával a jakoby nyní chtěl to vynahraditi i chováním i skutkem.

Když pak byl již úplně zdrav, chodíval s Jírou do polí a Jíra mu ukazoval, co a jak v jeho nemoci zařídil, co dal kam zasít, co zjinačil a co by ještě dal zjinačiti. Sedlák zase se usmíval, jako když není nad Jírova slova,

tak to schválil, jak to Jíra udělal. Na pohled sice také někdy odpíral, ale pak slyšel od Jíry důvody takové, že byl přesvědčen, že jaktěživ neuslyší lepších.

Tu jednou když se vraceli oba z polí a přišli do lip za humna, sedlák pobídl Jíru, aby sobě usedli na převaleném kmenu.

Usedli si. Sedlák byl cestou mlčeliv, a když si usedli, díval se zase na Jíru jako na obrázek. Ale i tu mlčel, ač bylo patrné, že má cosi na srdci a že by rád mluvil. Hledal jakási slova a nenacházel. Konečně, jako se začínávají nejdůležitější rozpravy, že začneme o počasí a tím se vmluvíme do proudu, začal i sedlák: „Dobře se zde v chládku odpočívá, když na poli tak horko.“

„Milý chládek, pantáto,“ přisvědčoval Jíra.

„Co myslíš, Jíro, jak jsou ty lípy staré?“ ptal se sedlák.

Jíra shýbnul se k poraženému kmenu a počítal mu léta. „Sto třináct let,“ pravil pak.

„Když jsme se sem přistěhovali s dědečkem v nůši, bylo jim o sedmdesát roků méně.“

„Pravda,“ řekl Jíra, „dědečkovi jest sedmdesát a několik.“

„Tvůj praděd, Jíro, byl by mohl povědět, kdo je sem zasadil,“ řekl Líška.

„Proč to povídáte?“ ptal se Jíra.

„Nebohý hochu,“ pravil sedlák a vzal ho za ruku. „Tak tedy tvoji předkové to byli, kteří před námi na tomto statku hospodařili, a tys se musíš kolem něho toulat.“

„Kterak to, hospodáři?“

„Vím to hochu, vím. Bylo to špatné, že jsme tě tenkrát pustili. Vím o tom, vím. Tak jak jest to napsáno v těch modlitbách, tak to stojí v knihách na úřadě. Všecko jest boží pravda.“

„Šel jsem, když jste mne pustili,“ řekl Jíra.

„Já myslím totiž, jestli by se to nedalo napravit?“ převzal sedlák slovo brzy na to.

„Napravit?“ ptal se Jíra.

„Já totiž myslím, že když tvoji předkové tyto lípy sázeli, ty že bys si mohl v jejich stínu hovět.“

„Hovím si, hospodáři,“ odpovídal Jíra jako žertem.

„Počkej. Já totiž myslím, že kdybys ty na statku pomáhal hospodařit, statku by to neškodilo,“ vykládal hospodář, a tu vlastně nyní řekl to, co říci chtěl. „Nemyslíš, že by se dala věc takto urovnat?“ ptal se pak.

„Hospodáři, nechme věci, jak jsou; jsou urovnány,“ prohodil Jíra v odpověď.

„Urovnány?“ s podivením ptal se Líska.

„Urovnány,“ potvrdoval Jíra.

„Jak urovnány?“ ještě více divil se sedlák.

„Pantáto, co myslíte, že jest na vašem statku to nejlepší?“ ptal se Jíra.

„To nejlepší?“

„Hádejte; a to, co jest na vašem statku nejlepší, já jsem si vzal v náhradu.

O to ostatní nestojím.“

„A což to?“

„Vaše Lenka,“ řekl Jíra.

„Tus ty si vzal?“ ptal se jako u vidění sedlák. „A já mu ji chtěl nabídnout,“ dodal pro sebe.

„Ta jest moje.“

„Vždyť o tom nevím.“

„Proto vám to povídám.“

„Hochu, bez svolení mého?“

„Nemáte právo vytýkat,“ řekl klidně Jíra. „Vyhnali jste ji, utekla od vás, přišla ke mně a já si ji vzal. Já si ji vzal, vy jste ji nechtěli — není tedy vaše; k čemu vaše svolení?“

Ač to bylo pravda, přece to bylo perné.

„Vy jste oddáni?“ ptal se nyní sedlák zhurta.

„Jsme.“

„Kde jste se oddali?“

„U hrobu mého otce, pod zelenými buky.“

„To neplatí!“ řekl sedlák přísně.

„Platí, pantáto,“ řekl ještě určitěji Jíra.

„Neplatí, pravím,“ sedlák na to a vstal.

„Zkuste to, pantáto,“ odpovídal Jíra a vstal také. „Pravím vám, že z vašeho statku nechci nic. Byl jsem tu, pokud jste se uzdravoval. Nyní jste zdrav, já opět odejdu a Lenka půjde se mnou.“

„Bez mého svolení, bez kněžského požehnání?“ horlil Líska.

„Bez obojího a přece ne bez svolení a bez požehnání,“ klidně odpovídal Jíra. „Hleďte, pantáto, vy jste se oženil se selkou při kněžském požehnání — a kde jest požehnání a kde jest selka? Jen já zachránil Lenku od smrti, že jsem se jí ujal, že jsem řekl: tu, já jsem tvůj muž, já tě ochráním před

celým světem. Kdybychom byli tenkrát přišli ku knězi, byl by nás zrovna tak od sebe odpudil, jako jste to vy učinil před tím. Zkusili jsme to tedy bez kněze. Řekli jsme si: já budu požehnáním tobě, ty budeš požehnáním mně. Zkusíme to i na dále. A já myslím, že se tak obejdeme bez kněžského požehnání jako bez vašeho statku.“

Sedlák v hlubokém zamyšlení a snad i uražen sednul opět na kmen lípy; seděl zamračen a oddychoval těžce.

„Kněžské požehnání!“ mluvil Jíra dále. „Když mého otce zastřelili páni v jeho vlastním lese, žádný kněz se nehlásil, aby vyslovil kletbu nad uchvatiteli a vrahy. A žádný kněz se nehlásil, že vykropí mému otci hrob, ač prý to k pohřbu náleží. Já byl tenkrát knězem, já vykropil hrob, já jej nasypal. A když jsem se rozhlednul po lese, v celém lese to šumělo, že jsem dobře udělal. Nyní u téhož hrobu jsem zachránil vaši dceru, a opět šumělo celým lesem, že jsem dobře udělal. Řekli jsme si tam: jsme oba vyhnáni z celého světa, my se spojíme, my jeden bez druhého nechceme žít, a bylo to pravda. Celým lesem opět šumělo, že jsme oba učinili dobře. Což tu neplatného, co by mohl kněz zrušit?“

Sedlák oddychoval ještě tíž.

„Vím, že snad myslíte, že vše to učinil jsem úskokem, abych měl nároky na váš statek,“ pokračoval Jíra. „Vy sám jste uznal, že mám k němu jakési právo, a já o něm vím. Avšak tuto v těch posvátných lipách vám pravím, že nechci váš statek. Toliko to, co statek váš vyvrhnul, Lenku, vezmu si s sebou, až odejdeme do chaloupky, která jest naše, mou prací naše.“

Na ta slova měl se Jíra k odchodu. A sedlák zahučel do sebe a jako v slzách: „Tedy nemám k ní více práva.“

Když byl Jíra již několik kroků odtud, zavolal naň sedlák, aby ještě posečkal.

Jíra se vrátil, ale neposadil se již na kmen lípy a sedlák trval v rozjímání. A čím více uvažoval, tím více shledával, že snad má Jíra pravdu.

Pak pravil s velkou měkkostí: „Což pak tě mám prosit, abys neodcházel?“

„Neproste, pantáto,“ odmlouval Jíra. „Budeme hledati v chaloupce to, co ve statku nebylo; myslím, že to tam najdem.“

„A což, řeknu-li ti, že chaloupka ta jest také moje?“ zvolal najednou sedlák jakoby byl vzplanul čímsi, co měl již jako v poslední záloze. „Řeknu-

li ti, že když les náležel k našemu statku, chaloupka k němu náležela také, jak to dosud v knihách?“

Nyní stál Jíra před ním jako němý. Za chvíli řekl: „Nuž tedy nám nezbyvá, leč abychom si vyhledali místo jiné. Naučil jsem se tomu od tažných ptáků, kteří se stěhují z kraje do kraje, přes hory, země a moře. Ale jest toho škoda; já měl za to, že jest chaloupka moje. Bylo v ní milo, bylo to pěkné hnízdo, a člověk z něho přehlednul hezký kus světa. Nyní jest tomu konec. Budeme stavěti jinde.“

Na to si Jíra sedl a sedlák utíral si slzy a přece se hněval.

Za chvíli řekl Jíra: „Pantáto, dejte nám tu chaloupku; o nic na světě jsem vás neprosil a prosit nebudu. Jest tam hezky, nám stačí; bez ní přece bychom byli jako na poušti, protože jest při ní kus našeho srdce.“

Sedlák již neutíral si slzy, ale ještě více se hněval. „Hrdý pasáku,“ pravil, „o statek bysi nestál a o chaloupku prosíš? Myslíš, že já dám dceru do chaloupky? Raději chaloupku rozbořím, aby nebylo po ní památky.“

Tu byl Jíra nesmírně roztrpčen a řekl: „Hrdý sedláku, který myslíte, že od vašeho statku jest všeho na světě počátek! Co jest ten váš statek? Upravili jste na něm očištěc, že lidé z něho utíkají. I moji předkové z něho utekli a v zapomenuté chaloupce já, jich potomek, našel jsem útočiště. Pravda, vy jste mne přijali k sobě, ale když jste mne vypudili, byla to zase chaloupka, která mne přijala. Když jste vypudili svou dceru, ta opovržená chaloupka jí zachránila život, víru, vše. A kdybychom se k vám byli nevrátili z chaloupky, kdo ví, jak by to nyní vypadalo na vašem statku! V té chaloupce naučil jsem se, že dovedu si zaplesat ze srdce jako ranní skřivánek, že dovedu se zaradovat jako ta louka, když má nejkrásnější šat, že jest mi v duši volno, jako celé modré prostoře nebeské, že umím si vážit všeho na světě, co se s námi radovati chce; ano v té chaloupce naučil jsem se, že ten celý váš statek jest mi pouze vaším statkem a ničím více. Hrdý sedláku, vy ještě nedobojoval jste s sebou sám; vám na tom nedosti, že statek váš již pohřbil všecky, kdož jsou v něm: vy ještě chcete bořit i mimo statek, zasáhnout svým hněvem i nás — chaloupka ještě zbývá pro ten hněv, aby lidé utíkající z vašeho statku neměli se již kam utíkat!“

„Budeš ty chtít na světě zavádět nový řád? Budeš chtít stavět nesvěcený sňatek nad sňatek svěcený, chaloupku nad statek, tuláctví nad usedlost?“ s hněvným posměchem tázal se Líska.

„Budu jej zavádět: ten nový řád, jemuž jsem se naučil tam v lese a na

vašich lukách ode všeho, co jsem na nich viděl, od těch stébel na nich i od těch tvorů pod těmi stébly, jež mají také své zákony, pevnější zákony než ty vaše statky a než vy na těch statcích; ten nový řád, že tuláctví budu si vážit nad usedlost, když usedlost neumí leč ze svých členů dělati tuláky; ten nový řád, že chaloupka mi bude nad statek, když statek musí býti zachráněn z chaloupky; ten nový řád, že nesvěcený sňatek mi bude nad sňatek svěcený, když v sňatku svěceném tím dochází se štěstí, že musí žena od muže utíkat. Ano, ten nový řád, že nebudu trhat to, co k sobě lne a tíhne, že nebudu k sobě nutit, co jest samo s sebou v odporu; ten nový řád, že mi dostačí, pakli lidé v sobě najdou to, co má v sobě každá květina, která znovuzrozené poupě neutiskuje, co má v sobě každý pták, který nevyžene své mládě potřebující ochrany. Ano, ten nový řád budu zavádět, že kdybych měl statek, nepotřeboval bych teprve tuláka, aby mi zachránil dítě, jemuž jsem zapomněl býti otcem! Mějte vy si vaše svěcení a vaše statky, já zůstanu bez nich, ale zůstanu při svém.“

„Jíro!“ zvolal pronikavě sedlák na tato slova.

„Já tulák jsem vám tuto snesl, co jsem nasbíral na těch vašich luzích; odpusťte, sedláku, jest to jinaké, než jak vy jste to vídal. Vy narodil jste se ve statku, já v chaloupce, nechme si každý svoje!“

„A tobě již musím dáti svou dceru?“ sedlák před sebe hledě jako pro sebe povídal.

„Nemůžete ani, neboť není vaše od té chvíle, co jste zapomněl jí býti otcem. A děkujte bohu, že odešla za tulákem takovým. Ba vězte, tu vaši dceru já jsem nyní zapůjčil vám, já tulák, když jsem viděl, kterak jest dosud dcerou a kterak ji potřebuje nemocný otec. Avšak jen zapůjčil; mohuť si ji vzítí, kdykoli se jí a mně zlíbí.“

„A vy byste chtěli žíti v chaloupce?“ opět sedlák před sebe zíraje a před se mluvě.

„V chaloupce,“ odpovídal Jíra opět s horlivostí, „a bude nám tam lépe, než tady ve statku. Dnes či zejtra vrátí se selka, a já mám vyčkat, až co se jí zračí se mnou a s Lenkou, které učinila domov trýzní nejtrpší? O, kdybych byl vámi, zanechal bych raději selce vše, jak to jest, ať si na tom vládne do syta, ať si provádí svou vůli do libovůle! Stojí za to poznat, jak málo k tomu třeba, aby lidé byli šťastni, aby si nekalili tu malou píď, jež vyměřena jejich dýchání! Pantáto, dejte nám tu chaloupku, nebouřte ji. Pomněte, až selka

se vrátí, ta chaloupka že snad i vás přijme, když vám bude v statku život trpký.“

„Selka,“ mluvil opět sedlák, jako když hledí do blízkého mračna, jež valí se s děsivými barvami. „A ona opustila své dítě! — Což vy mne musíte také opustit? Jsem dán v klatbu, abych tu zůstal samotný? Jest to ovoce všeho mého života? Jest to můj výhled na stará kolena?“ A sedlák byl v těchto úvahách jako zlomen. Pak pravil: „Jsi hrdý, Jíro, aby se nezdálo, že si na můj statek počítal. Ale uvaž, hochu, zdali ty také nejdeš sám příliš daleko? Vždyť přece nebudeš chtít, abych tě prosil na kolenou, když už takto tě prosím, abys u nás zůstal a mne neopouštěl? Vždyť se již všemu podrobuju, co na mně žádáš, i ten tvůj nový řád přijímám, ač mi nejde již do mé hlavy — ale odcházet byste ode mne neměli, když se mi zdá, že jsem vás právě našel a že bych vás potřeboval nejvíce. Jíro, nebuď tvrdší k nám, než my jsme byli k Lence a k tobě.“

Tu byl sedlák měkký jako vosk. Vzal Jíru za ruku a řekl, jakoby k tomu sebral všechny své síly: „Jíro, aspoň dotud buďte u mne, než se k nám vrátí selka!“

A tu byl zase Jíra jako vosk. Políbil tu ruku, která ho držela, sedlák ho přitiskl na svá prsa a zvolal: „Jíro, synu!“

Na to vstali a šli do statku. I v tom povolil Jíra, že byla na statku ještě svatba, aby prý se nemyslilo, že jde příliš daleko.

* * *

Rok na to bylo ve statku jasno, jako když se nad ním snáší jarní den. Všichni tu vstávali a lehali jako o novém životě. Chasa byla na práci jako na veselí a doma jako na radovánkách. Sedlák chodil zase před vrata na náves, dědeček do zahrádky, která se odívala šatem nejpestřejším a vonným, která měla pod bezy sedátko měkké jako nejměkčí polštář. Lenčin nevlastní bratr už běhal, za to nosila Lenka na rukou vlastního drobného tvora, a šla-li s ním na náves, před vrata, na lávku, ukazovala mu, kde našla poprvé jeho otce, svého Jíru.

Statek byl vyjasněn, jako když z něho jsou navždy vyplašeny černé stíny, jakoby volně dýchal, jakoby více neměl, co by jej mohlo tlačit. Byla to nyní vskutku rodina, jakoby ji postavil do záře, a ta záře leskla se z každého oka, z každé tváře.

V neděli obyčejně celá ta rodina stěhovala se k chaloupce na břeh. Dědečka, že byl stár, vezli na voze, ostatní šli pěšky a všickni se stavili v lese

82 Na statku a v chaloupce

u hrobu Jírova otce. Pak šli do chaloupky, kterou Jíra se chlubil, že ji má za lubem, až se ze statku ještě bude stěhovat, až se vrátí selka.

Tu si sedali před chaloupku, která nyní vypadala jako myslivna, a dívali se na protější břeh, jenž se zelenal, na vodu, která se tu zatáčela, na lodě a vory, které tudy plouly, na lidi, kteří zpívali a pokřikovali na vorech.

Tu někdy zůstával Jíra s Lenkou po celý týden a pracoval ve svých zamilovaných předmětech, stavěl si a vyřezával nádobí, aby prý bylo i ve statku zásoby. A bylo té zásoby, že to jaktěživi lidé neviděli a že neviděli nic podobného. Tu někdy s ním zůstával dědeček, aby své oči na tom nechal, co ten hoch, „maje dar ducha svatého“, umí vyvádět. Ba ten hoch osázel tu chaloupku ze tří stran květinami a stromovím, že vyhlížela jako z obrázku. Tu také v týdně sedlák je přicházel navštívit, že se mu doma zastesklo, a tak zůstávali časem v chaloupce všichni, že se jim odtud ani nechťelo. Tu i jakoby vjel do Jíry duch nebožtíka otce: vykládal jim, kterak má člověk umět na světě vidět a slyšet, kterak v láskyplném svazku s rostlinami a tvory může býti více než svatým, a kterak, kazí-li tyto svazky, stává se lotrem. I lidé z okolních vesnic chodili sem pro poslouchání, a někdy byla chaloupka jako v obležení.

„Pane,“ říkali, „ten umí nejen vyřezávat ze dřeva, ten i z nás vyřezává podoby jiné.“

Bylo jim, jakoby cestou do chaloupky stával se svátek svátkem, bylo jim, jakoby tu všichni stávali se svátečními.

Teď ti plavci, kteří dole plouli s vory kolem, divně se dívali na tu bývalou chamraď, vidouce co z ní se stalo. Teď místo smíchu, když tam viděli tolik lidí seděti, hezky zdaleka volali jim pozdravení vstříc, jakoby se také k nim hlásili.

Pak zase na týden, na dva týdny vraceli se naši známí do statku, aby i tam vykonali náležitě práce. A tu jim statek se stával teprva půvabným, přátelským, domácnějším. Přenášeli chaloupku do statku, říkal Jíra.

Bylo mezi těmi lidmi jako závodění o to, aby jeden stal se důstojným lásky druhého; bylo, jakoby to byla zdařile sestavená kytice — a kdož máje smysl pro podařenou kytici polní, neradoval by se z této podařené kytice lidí rovněž polních?

Kdož by byl žádal těmto lidem většího požehnání? Bylo jakoby oni sami mohli je udílet, a vskutku vážíce si jeden v druhém toho, co bylo jemu podstatou, nosili požehnání v sobě.

Tu jednou pravil Líska k Jírovi: „Co myslíš, Jíro, kdyby přišla selka mezi nás, zdaliž by se jí mezi námi líbilo?“

Na to odpověděl Jíra: „Selka tu zanechala své dítě; zvíře by své mládě nebylo opustilo.“

To mluvili na cestě k chaloupce, byloť to v neděli, když se tam vydali opět všichni.

Téhož dne, jakoby to byla slyšela, přišla selka k Lískovům do statku a našla statek prázdný. Sestárla za ten čas. Když viděla statek prázdný, zaradovala se; ale když pak si povšimla, že statek ve všem vypadá jako omladlý, zarazila se. Vešla do stájí, a když viděla tam vše jako nakynulé, zamrzela se; vešla do zahrádky, a když ji uviděla v dávné podobě bujné pestrosti a vůně, zsinala.

Pak se ptala děvečky, kde jsou domácí, a když tato odpověděla, že jsou dnes a snad na celý týden v chaloupce, řekla: „Chci vidět tu chaloupku, doveď mne tam.“

Děvečka ji vedla známou cestou a vypravovala, co věděla; však nebyli ještě ani půl cesty, když selka si zakázala vše další vypravování, že nechce více o tom slyšeti.

Když uviděla již z lesa chaloupku, řekla děvečce, že může se vrátit, sama že již tam dojde.

Došla tam. Připlížila se k oknu, jako tenkrát Lenka, aby se podívala do vnitř.

A uviděla je tam pohromadě všecky. Dědečka sestárlého v tváři, ale omladlého v pohledu, svého muže plného zdraví, kterak se dívá na Lenku a Jíru, Lenku krásnou jako májový květ a Jíru silného jako ty buky, jež viděla v lese. A uviděla Lenku, ana na klíně hejčká své dítě, uviděla Jíru, an na svém klíně hejčká jejího hochu. Uviděla všecky ty lidi jako v oslnění a oslnění to ji téměř oslepilo. Záře ta zasáhla ji jako blesk, znáhla, zprudka, hrozně: udeřila ji.

Všemi, kdož uvnitř seděli, trhlo najednou zvenčí pronikavé vykřiknutí. V tom také zaštěknul a vyskočil z chaloupky Vořech.

A když všichni vyběhli před chaloupku, viděli po stráni k řece řítit se ženskou postavu a Vořecha za ní. Vořech ji zachytil až u samého kraje vody, že do vody nespadla. Ale když tam Jíra sestoupil, byla selka již mrtva a Vořech se podíval na Jíru posledně mroucím svým zrakem.

Selku pochovali na hřbitov, Vořecha v lese, pod buky, vedle hrobu Jírova otce.